

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA MEDIÁLNÍCH A KULTURÁLNÍCH STUDIÍ A
ŽURNALISTIKY

**SPECIFIKA REFEROVÁNÍ O RUSKO-UKRAJINSKÉM
KONFLIKTU V TERÉNU**
Specifics of covering the Russian-Ukrainian war in the conflict zone

Diplomová práce

Autor: Alena Stsiapashkina

Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Karel Páral, Ph.D.

OLOMOUC 2023

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci o rozsahu 197 233 znaků vypracovala samostatně a uvedla jsem všechny zdroje a prameny, ze kterých jsem v této práci čerpala.

V Olomouci dne 27.4.2023

.....

Alena Stsiapashkina

Ráda bych poděkovala svému vedoucím práce Mgr. et Mgr. Karlu Páralovi, Ph.D., který měl se mnou velkou trpělivost a jeho názory a rady mi velice pomohly. Také bych chtěla poděkovat novinářům Eleně Šmarayevě, Dmytrovi Goryevemu, Sofii Timošenko, Jasonu Bellini, Borisovi Sočalko a Janu Šilhanovi, jelikož bez jejich výpovědí by tato práce nemohla vzniknout. Nakonec chci poděkovat svému příteli, bez jehož podpory bych to nikdy nedokázala.

Abstrakt

Tato práce se zabývá specifikou specifik zpravodajství o vojenském konfliktu mezi Ruskem a Ukrajinou přímo v terénu. V epicentru pravděpodobně největší události poslední doby pracují stovky místních i zahraničních reportérů na plný úvazek, novinářů na volné noze, fotografů a kameramanů. Navzdory přímému ohrožení života tyto lidé denně natáčejí reportáže v zákopech, během ostřelování, ze zničených měst a vesnic a vypráví příběhy obyčejných lidí. Cílem této diplomové práce je zjistit specifika mediální rutiny, práce se zdroji informace zajištění bezpečí rusko-ukrajinského vojenského konfliktu v terénu.

Klíčová slova: rusko-ukrajinský konflikt, žurnalistika v konfliktní zóně, válečný zpravodaj, bezpečí, mediální rutina, etika, motivace, zdroje informace

Abstract

This Master's thesis deals with the specifics of covering the war conflict between Russian and Ukraine in the conflict zone. Hundreds of full-time local and international reporters, freelance journalists, photographers and cameramen are working at the epicentre of arguably the biggest event in recent times. Despite the direct threat to their lives, these people report daily in the trenches, during shelling, from destroyed towns and villages, and tell the stories of ordinary people. The aim of this thesis is to find out the specifics of the media routine, working with sources of information ensuring the safety of the Russian-Ukrainian military conflict in the field.

Key words: the Russian-Ukrainian war, conflict journalism, war correspondent, safety, media routines, ethics, motivation, source of information

OBSAH

Úvod	7
Kapitola 1. Teoretická část.....	10
1.1. Význam, specifika a role žurnalistiky ve válečných konfliktech	10
1.2. Bezpečí novinářů pokrývajících konflikt v terénu a existující rizika	15
1.3. Motivace válečného zpravodaje.....	26
1.4. Specifika práce se zdroji informací	29
Kapitola 2. Metodika	34
2.1. Kvalitativní výzkum.....	34
2.2. Rozhovor jako převládající metoda získání dat v rámci kvalitativního výzkumu	40
2.3. Popis zvolené metody a jednotlivých kroků výzkumu	47
Kapitola 3. Výzkumná část	50
3.1. Výzkumný vzorek	50
3.2. Specifika mediální rutiny novinářů pokrývajících rusko-ukrajinský konflikt v terénu	53
3.3. Bezpečí novinářů, pokrývajících rusko-ukrajinský konflikt v terénu, a existující rizika.....	62
3.4. Specifika práce se zdroji informací.....	67
3.5. Motivace novinářů pokrývajících rusko-ukrajinský konflikt v terénu	74
3.5.1. Psychologický portrét novináře, pokrývacího rusko-ukrajinský konflikt v terénu	78
Závěr	82
Seznam Zdrojů	88

Úvod

Již více než rok sleduje svět události, které se odehrávají na Ukrajině poté, co vojska Ruské federace 22. února 2022 zahájila rozsáhlou invazi do země. Od rána prvního dne vojenského konfliktu až do dnešního dne místní i zahraniční média a sociální sítě nepřetržitě pracují na tom, aby co nejrychleji a nejpřesněji informovaly o dění na frontové linii a v ukrajinských městech, vyprávějí příběhy vojáků i civilistů, dělají rozhovory a společně prožívají, co se kolem nich děje. Významná mezinárodní média, jako jsou CNN, BBC, Reuters a Deutsche Welle, zřídila v Kyjevě, Charkově a dalších městech redakce, které provádějí přímé přenosy a živé vysílání a informují diváky o tom, co se děje. V epicentru pravděpodobně největší události poslední doby pracují stovky místních i zahraničních reportérů na plný úvazek, novinářů na volné noze, fotografů a kameramanů. Navzdory přímému ohrožení života tito lidé denně natáčejí reportáže v zákopech, během ostřelování, ze zničených měst a vesnic a hovoří s lidmi, kteří přežili svůj osobní zármutek i zármutek občanů své země.

Tato diplomová práce se zaměří na odhalení a zkoumání specifik zpravodajství o vojenském konfliktu mezi Ruskem a Ukrajinou přímo v terénu, přičemž popíše mediální rutiny redaktorů a novinářů z místních i zahraničních médií, kteří působí v oblastech konfliktu. Prostřednictvím polostrukturovaných rozhovorů zjistíme, jakým způsobem se shromažďují informace, jak novináři vymýšlejí a vyhledávají příběhy, na jaká témata se zaměřují a která mají největší ohlas u publika. Kromě toho zjistíme, jak je zajištěna bezpečnost novinářů a jaká pravidla platí pro jejich pobyt a činnost na území Ukrajiny a jaká existují omezení.

Pokusíme se také vytvořit jakýsi portrét současného válečného zpravodaje s využitím prvků metody hloubkového rozhovoru. Pokusíme se zjistit, jaké cíle a motivace vedou zpravodaje pracující v terénu. Shrneme rizika, obtíže a výzvy, kterým válečný zpravodaj čelí ve všech fázích své práce. Kromě toho se budeme zabývat etickou stránkou zpravodajství o válečném konfliktu na Ukrajině, budeme hovořit o morálních hodnotách a etických pochybnostech.

Hlavním cílem této diplomové práce je zjistit specifika referování o rusko-ukrajinském vojenském konfliktu v terénu. K dosažení tohoto cíle jsme si stanovili následující dílčí cíle:

- 1) definovat specifika žurnalistiky ve válečných konfliktech, definovat roli válečného zpravodaje, jeho motivaci a rizika pro tuto profesi a prozkoumat odbornou literaturu na toto téma;
- 2) prozkoumat specifika práce válečných novinářů se zdroji informací;

- 3) zjistit specifika mediální rutiny pro novináře prokrývající rusko-ukrajinský konflikt;
- 4) modelovat psychologický portrét válečného zpravodaje, který v terénu pokrývá rusko-ukrajinský konflikt.

Aktuálnost tohoto tématu spočívá v tom, že novináři denně informují o vojenských událostech, které se na Ukrajině stále odehrávají. Každý den přináší nové informace a novináři pracující v terénu se musí přizpůsobovat novým pracovním podmínkám a novým naléhavým tématům.

Kromě toho, aktuálnost tohoto výzkumu vyplývá také ze skutečnosti, že od začátku rozsáhlé invaze ruských vojsk na Ukrajinu pracovalo na pokrytí války přibližně 12 000 ukrajinských a zahraničních novinářů. Podle statistik bylo do konce roku 2022 zabito osm novinářů a desítky zpravodajů, kameramanů a fotografů se dostali pod palbu a byli lehce nebo těžce zraněni. Tito novináři se vystavovali nebezpečí a riziku o své zdraví a životy, bezpečnost, aby mohli poskytnout aktuální zpravodajské informace v reálném čase. Autorka tohoto výzkumu zdůrazňuje, že na nás leží povinnost projevit uznání odvahy a profesionálnímu přístupu těchto novinářů a ukázat si obtížné pracovní podmínky, s nimiž se váleční zpravodajové potýkají.

Tato práce se skládá z úvodu, obsahu, tří kapitol, závěru, seznamu literatury a pěti příloh v podobě rozhovorů v češtině.

Kapitoly v této práci jsou strukturovány podle autorčina zkoumání příslušných témat.

První kapitola je teoretická. Zde budeme definovat charakteristiku a vlastnosti válečné či konfliktní žurnalistiky. Budeme se věnovat roli a významu konfliktní žurnalistiky a uvedeme příklady zpravodajství o válečných konfliktech z minulosti. Pokusíme definovat také profesi válečného zpravodaje a odhalíme role válečného zpravodaje při pokrývání vojenských konfliktů v terénu. Zvláštní pozornost se budeme věnovat motivaci novinářů k práci v konfliktních zónách vzhledem k velmi obtížným podmínkám, v nichž je tato činnost vykonávána, rizikům spojeným s ohrožením života a psychologickým rizikům spojeným s obsahem, na němž váleční zpravodajové převážně pracují. Samostatná podkapitola je věnována zdrojům a metodám sběru informací a ověřování faktů.

Druhá kapitola této práce se zabývá metodikou použitou v této studii. Na úvod popíšeme metodu kvalitativního výzkumu, zmíníme osvědčené postupy a uvedeme jednotlivé existující metody. Dále se zaměříme na metody použité v tomto výzkumu, a to polostrukturované a hloubkové rozhovory. Budeme definovat tyto metody sběru a analýzy informací, uvedeme jejich výhody a nevýhody a popíšeme osvědčené postupy. Dále v této

kapitole popíšeme jednotlivé kroky k dosažení cílů této práce, a to vyhledání a uspořádání rozhovorů s respondenty, vymezení tématických okruhů, samotný průběh rozhovoru a také zpracování a analýzu získaných dat.

Ve třetí, závěrečné a praktické kapitole se zaměříme na analýzu informací získaných během rozhovorů s novináři. Na úvod představíme novináře, kteří souhlasili s rozhovorem s autorkou výzkumu, a objasníme si přímo charakteristiku každého z nich. Odpovědi respondentů analyzujeme a vyzdvihneme hlavní aspekty, které následně strukturujeme do podkapitol. V těchto podkapitolách budou shrnuty výroky, argumentace novinářů, příklady z reálného života a příběhy z jejich vlastních zkušeností a zkušeností jejich kolegů. Na základě těchto údajů autorka výzkumu vyvodí některé závěry.

Kapitola 1. Teoretická část

1.1. Význam, specifika a role žurnalistiky ve válečných konfliktech

Vojenské konflikty 21. století nám ukázaly, že válka se vede na dvou frontách – na bojové a informační. Úspěch na druhé z nich často určuje běh událostí, náladu ve společnosti, přijetí a podporu té či oné strany, vítězství i prohry. V těsném závěsu s bojem na zemi, ve vodě i ve vzduchu se vede informační válka, válka o veřejné mínění a o vůli národů a vojsk bojovat. Média se stávají bojištěm a novináři jsou do konfliktu vtahováni buď dobrovolně, nebo na příkaz, nebo dokonce nevědomky. Moderní války se neobejdou bez podpory veřejnosti a je vyvíjeno velké úsilí, aby veřejnost přijala a nejlépe i podpořila kroky své strany v konfliktu. Média a novináři získávají stále větší ústřední postavení díky rozvoji mediálních technologií, jako jsou satelitní televizní kanály vysílající nepřetržitě zprávy tak rychle, že je možné podávat zprávy v přímém přenosu z bojové zóny. [23]

Jedinečná síla vlivu vizuálních médií zvyšuje propagandistický tlak na novináře a z vojenského hlediska z nich činí buď čtvrtou služební složku, nebo pátou kolonu. Válčící strany vyvíjejí stále větší úsilí o ovlivňování, řízení a kontrolu zpravodajství šířeného prostřednictvím mezinárodních médií, což platí zejména v případě vizuálních materiálů, jako jsou fotografie a videa.

Vojenské konflikty byly vždy velice sledované. Líčení průběhu konfliktů, vítězství a porážek jsou velmi dramatická a ovlivňují osudy mnoha lidí - v některých případech téměř celého světa. Válečné zpravodajství přitahuje velké množství diváků a často lidi hluboce emocionálně i intelektuálně zaujme. Veřejné mínění je mobilizováno v míře, která jinak nemá obdoby ani v zavedených demokraciích. [12,23].

Primárním cílem zpravodajského vysílání o vojenských konfliktech je poskytnout včasné informace lidem, kteří se ocitnou v oblasti konfliktu, ohledně probíhajících bojů, blížících se nebezpečí a dostupnosti potravin a zdravotnického materiálu. Kromě toho mají novináři za úkol přinést pohled na aktéry konfliktu, včetně bojovníků na frontě, pomáhajících v zázemí, armádních a politických představitelů, kteří rozhodují a vyjednávají o příměří a kapitulaci. V této souvislosti je zvláště důležité prezentovat příběhy civilistů, kteří se nacházejí v epicentru násilností. Role novinářů, kteří se věnují současnému vojenskému dění, tkví nejen v poskytnutí informací pro informovanou a svobodnou společnost, ale také v poskytnutí hlasu

účastníkům konfliktu, zejména civilistům, kteří jsou často ignorováni v době válečného konfliktu.

Tyto informace v moderním světě, ve kterém má jednání státu globální důsledky, umožňují obyvatelstvu přistupovat k dění: s jeho kontextem, důsledky a utvářet si vlastní úsudek.

S těmito informacemi lze zabránit zneužívání moci, porušování lidských práv a válečným zločinům a lze odhalit a odsoudit sociální nerovnost a nespravedlnost. Bez nich by obyvatelstvo nevědělo o nespravedlivých, nelidských či tragických událostech [34].

Pokrývání příběhů obyčejných civilistů zajatých ve válce umožňuje shromažďovat důkazy o válečných zločinech a případně jejich počtu předcházet nebo alespoň snížit s ohledem na to, že jim bude věnována potřebná publicita.

V konfliktních situacích hrají média zásadní roli při poskytování úplných, pravdivých a nezkrivených informací veřejnosti. Dobré přístupy a techniky žurnalistiky v konfliktech umožňují médiím poskytovat veřejnosti úplnější, objektivnější a přesnější informace o konfliktech. Koneckonců, prací novinářů je pokrývat události: zprávy o lidech, skutečných lidech, kteří často žijí v hrozných podmínkách. Jak toho ale můžeme dosáhnout v extrémně obtížných, emocionálně vypjatých a nebezpečných podmínkách? Jaké jsou mezinárodní standardy a zkušenosti pro novináře, kteří informují o konfliktech?

Mnohé z těchto norem vycházejí z nejdůležitějších etických norem novinářské profese, jako je přesnost, nestrannost, spravedlnost a vyváženost, zatímco jiné se vyvinuly z rostoucího povědomí o normách vhodných pro žurnalistiku v konfliktech. Dobrá žurnalistika by měla být přesná, nestranná, vyvážená a odpovědná, aby výsledek byl: **Přesnost + Nezájatost + Odpovědnost = Spolehlivost**. Spolehlivost se odvíjí od vlastní úrovně důvěry. Úroveň důvěry v média v jakémkoli konfliktu je jejím kapitálem. Tuto důvěru je třeba si zasloužit a následně udržet. [17]

Úkolem médií je právě pochopit konflikt, vysvětlit ho, sdělit okolnosti a najít jiné úhly pohledu, ne jen se vracet ke starým zdrojům a opakovat stejné důvody nespokojenosti. Novináři musí pochopit, čeho se všechny strany konfliktu snaží dosáhnout a jaké jsou možnosti deeskalace, kompromisu nebo dokonce možného řešení konfliktu. Konfliktní žurnalistika umožňuje zpravodajům profesionálně informovat o konfliktech, aniž by přilévají olej do ohně. Konfliktní žurnalistika znamená, že připravujeme hloubkové reportáže, které zahrnují názory všech stran a dávají jim možnost diskutovat o všech otázkách souvisejících s konfliktem. [17] Ross Howard ve své významné práci o konfliktní žurnalistice identifikoval povinnosti, které jako novináři máme při informování o konfliktech:

- 1) role komunikačního kanálu: zpravodajská média jsou často nejdůležitějším komunikačním kanálem mezi stranami konfliktu. Někdy se média používají k okamžitému předávání naléhavých zpráv. Na druhou stranu spolu strany mohou komunikovat prostřednictvím médií nebo konkrétních novinářů;
- 2) vzdělávací role: strany si musí být navzájem vědomy svých obtíží na cestě ke smíření. Žurnalistika zkoumá složitosti každé strany konfliktu, jako je politika nebo lobbování za určité zájmy, a pomáhá o tom informovat druhou stranu, čímž pomáhá vyhnout se momentálním a unáhleným rozhodnutím;
- 3) role budování důvěry: Nedostatek důvěry je hlavním faktorem přispívajícím ke konfliktu. Média mohou snížit podezřivost tím, že budou vrtat do horkých problémů a odhalí je, aby nakonec nebyl důvod ke strachu. Dobrá žurnalistika může také prezentovat zprávy, které ukazují, že řešení je tak či onak možné, uvádět příklady z jiných míst a vysvětlovat místní snahy o usmíření.
- 4) role rozptýlení mylných představ: zkoumáním a podáváním zpráv o nesprávném vnímání obou stran navzájem média povzbuzují znesvářené strany, aby přehodnotily své názory a přiblížily se k deeskalaci konfliktu.
- 5) humánní role: nezbytným krokem je poznat každou stranu konfliktu pojmenováním aktérů a ukázáním jejich tváří. Proto jsou při vyjednávání obě strany konfliktu vždy ve stejné místnosti. Kvalitní žurnalistika v tomto ohledu vypráví i příběhy skutečných lidí a jak válka ovlivnila jejich životy.
- 6) odhalování hlubokých zájmů: strany konfliktu musí vzájemně rozumět svým hlubokým zájmům. K tomu dobrý reportér klade v rozhovorech těžké a nepříjemné otázky a snaží se objevit skutečný význam toho, co lídři říkají. Kvalitní reportér se navíc za zájmy identifikovanými u lídrů pokusí odhalit zájmy větších skupin.
- 7) role emocionálního výstupu:
Při řešení konfliktu musí mít každá strana možnost vyjádřit svou nespokojenost nebo hněv, jinak vybuchne frustrací a situaci ještě zhorší. Média mohou poskytnout důležitý výstup tím, že umožní oběma stranám vyjádřit svůj názor. Mnohé spory lze řešit spíše v médiích než na ulici a konflikty lze vyřešit dříve, než přerostou v násilí.
- 8) rámování konfliktu: V konfliktu může odlišný popis problému snížit napětí a zahájit vyjednávání. V dobré žurnalistice hledají redaktoři a reportéři vždy jiný úhel pohledu, alternativní pohled, nové chápání, které diváky stále přitáhne ke stejnému příběhu. Dobrá žurnalistika může oběma stranám pomoci přehodnotit konflikty.

- 9) zachování tváře, budování konsensu: Když se dvě strany snaží vyřešit konflikt, musí zmírnit obavy svých příznivců. Tím, že média informují o tom, co říkají, umožňují vůdcům v konfliktu zachovat si tvář a budovat konsensus, i když oslovují uprchlíky a exulanty na odlehlých místech.
- 10) vytvoření řešení: V konfliktu musí obě strany nakonec předložit konkrétní návrhy, jak reagovat na stížnosti. Dobré zpravodajství to každodenně dělá tak, že se strany sporu ptá na jejich rozhodnutí, spíše než jen opakováním jejich rétoriky stížností. Dobrá žurnalistika je neustálé hledání řešení.
- 11) podpora rovnováhy sil: Konfliktní skupiny musí navzdory svým nerovnostem věřit, že jim bude věnována pozornost, pokud se setkají s druhou stranou při vyjednávání. Dobrá žurnalistika podporuje vyjednávání, protože zpravodajství je nestranné a vyvážené. Dává pozor na všechny strany. Podporuje rovnováhu sil k naslouchání stížnostem a hledání řešení. [17]

Zvláštností současných konfliktů je získání zvláštního vlivu informační složky, která je logickým důsledkem přechodu lidstva od průmyslového k informačnímu řádu. V souladu s tím nesmírně vzrostla role novinářů a informací. Stejně jako mohou mít novináři vliv na ukončení války tím, že informují o násilí a humanitárních katastrofách a přitahují mezinárodní pozornost, mohou být novináři využiti i k další eskalaci konfliktu. A pro toto využití často neexistují žádná pravidla ani morální zábrany. Novináři mohou být "krmeni" informacemi, které mají oklamat veřejné mínění, z novinářů mohou být "stahovány" zpravodajské informace a jejich životy se stávají vyjednávacími žetony - od banálního výkupného až po popravu v zájmu teroru. [5]

Informační válce jsou často podřízeny všechny ostatní složky tzv. hybridní války. Během aktivní fáze konfrontace na východě Ukrajiny se objevila svědectví místních obyvatel o případech, kdy ostřelování mírových cílů začalo až po příjezdu kamer na místo. V důsledku toho byly využívány k zakrytí jiných aktivit, a tak se setkáváme s podezřívavým postojem armády vůči novinářům. V dnešním propojeném světě konflikty málokdy zůstávají lokální a okamžitě nabývají globálního rozměru. Proto se novináři zajímají o konflikty, které se nacházejí jakoby daleko od jejich publika - tím, že čtenářům/divákům ukazují velký obraz, dokazují "blízkost" problému a potřebu jeho řešení. Pro strany konfliktu jsou zase mezinárodní novináři kanálem, jehož prostřednictvím mohou prezentovat svůj postoj mezinárodní veřejnosti, a utvářet tak obraz konfrontace i obraz zúčastněných stran.

Shrnutí: média hrají zásadní roli při poskytování pravdivých a nezkreslených informací veřejnosti. Žurnalistické techniky v konfliktních situacích umožňují novinářům poskytnout veřejnosti úplnější, objektivnější a přesnější informace. Cílem je včasné informování lidí, kteří

se ocitnou v zóně konfliktu, o probíhajících bojích, nebezpečích a možnostech získání potravin a zdravotnického materiálu. Kromě toho, úkolem novinářů v konfliktních situacích je ukázat veřejnosti aktéry války - bojovníky na frontě, lidi pomáhající v týlu, armádu a politiky, kteří dělají důležitá rozhodnutí a vyjednávají o příměří a kapitulaci. Novináři musí pochopit všechny strany konfliktu a najít různé úhly pohledu, aby lépe vysvětlili okolnosti a možnosti deeskalace, kompromisu nebo dokonce řešení konfliktu.

1.2. Bezpečí novinářů pokrývajících konflikt v terénu a existující rizika

V době ozbrojených konfliktů, ať už mezinárodních, nebo vnitřních, je role médií obzvláště důležitá. Vzhledem k tomu, že v době války prakticky neexistují organizace občanské společnosti, které by mohly kontrolovat úřady a ozbrojené síly, stávají se novináři hlavním (ne-li jediným) zdrojem nestranných a objektivních informací. V důsledku toho se

dnes pro mnoho novinářů stala válečná žurnalistika nebezpečnou profesí, která vyžaduje být v centru dění - v blízkosti smrti, násilí - a riskovat vlastní život, protože v zóně ozbrojeného konfliktu může být život a zdraví novináře ve velkém ohrožení.

Ačkoli jsou novináři v zóně ozbrojeného konfliktu pod ochranou mezinárodního a vnitrostátního práva, neměli bychom se spoléhat pouze na tuto ochranu. Je zaručena pouze tehdy, pokud strana konfliktu dodržuje mezinárodně uznávaná pravidla války - což není vždy pravidlem; pozornost je třeba věnovat také psychickému a mentálnímu stavu ozbrojených stran konfliktu.

Nepodceňujme však význam mezinárodního humanitárního práva, které definuje práva novinářů a chrání je v zóně ozbrojeného konfliktu. Práva a povinnosti novinářů v zóně ozbrojeného konfliktu definuje mezinárodní humanitární právo (MHP) (neboli mezinárodní právo ozbrojeného konfliktu), jehož většinu pravidel uznávají všechny státy světa.

Klíčovými nástroji jsou Haagské úmluvy a deklarace z let 1864 a 1907 (tzv. Haagské právo), Ženevské úmluvy o ochraně obětí války z roku 1949 a jejich dodatkové protokoly z roku 1977 (Ženevské právo) a rezoluce Valného shromáždění OSN. Haagské právo se v obecné rovině vztahuje na pravidla a zvyklosti vedení války a ukládá omezení pro použití zbraní. Ženevské právo obsahuje pravidla na ochranu těch, kteří se nacházejí v zóně konfliktu, ale neúčastní se ho - civilistů, raněných, válečných zajatců atd.

Práva novinářů v oblasti ozbrojeného konfliktu jsou přímo zakotvena v Úmluvě o zákonech a obyčejích pozemní války (1907), Úmluvě o zacházení s válečnými zajatci (1949) [35] a v Prvním dodatkovém protokolu k Ženevským úmluvám o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů. [19]

Existují tři kategorie novinářů, kteří mohou pracovat v oblasti ozbrojeného konfliktu a kteří jsou chráněni mezinárodním humanitárním právem.

- váleční zpravodajové,
- novináři, kteří plní nebezpečné profesní úkoly v oblastech válečných konfliktů a
- novináři vyslaní k vojenským jednotkám.

Dokladem potvrzujícím totožnost novináře je podle Dodatkového protokolu I k Ženevským úmluvám ze dne 12. srpna 1949 novinářský průkaz vydaný orgány státu, jehož je novinář státním příslušníkem, nebo státem, na jehož území má novinář trvalé bydliště nebo kde se nachází sdělovací prostředek, k němuž novinář patří. Podle čl. 4A odst. 4 Úmluvy o zacházení s válečnými zajatci z roku 1949 jsou válečnými zpravodaji zástupci sdělovacích prostředků s akreditací v ozbrojených silách, kteří doprovázejí vojenské formace, ale nejsou jejich příslušníky. [35]

Zvláštnost právního postavení válečných zpravodajů spočívá právě v tom, že doprovázejí vojenské útvary v jejich oficiálním postavení, o čemž svědčí akreditační dokument vydaný státní správou, která přebírá povinnost zajistit bezpečnost novináře, pokud dodržuje pravidla akreditace. Akreditační listina stanoví povinnost vojenského velitelství spolupracovat s novinářem v rámci jeho profese. Podle prvního dodatkového protokolu k Ženevským úmlouvám požívají váleční zpravodajové v případě zajetí všech práv válečných zajatců, a to díky formálnímu právu válečného zpravodaje doprovázet vojenské formace. V případě pochybností o statusu osoby, která tvrdí, že je válečným zajatcem, zůstává tato osoba pod ochranou mezinárodního humanitárního práva, dokud tuto otázku nevyřeší příslušný soud (Úmluva o zacházení s válečnými zajatci z roku 1949, článek 5). [35]

Souvisejícím pojmem je pojem "embedded journalism". Tento pojem je spojen s válkou v Iráku v roce 2003, ačkoli dosud není právně definován. Ve skutečnosti je to jeden ze způsobů, jak získat status válečného zpravodaje, neboť je spojen se získáním akreditace. V důsledku toho mohli novináři požívat práv podle čl. 4A odst. 4 Úmluvy o zacházení s válečnými zajatci z roku 1949. [35] Novináři, kteří plní nebezpečné profesní úkoly v oblastech ozbrojených konfliktů, jsou definováni jako civilisté Dodatkovým protokolem k Ženevským úmlouvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů z 8. června 1977 ve smyslu čl. 50 odst. 1 tohoto dokumentu. Jako takoví používají ochrany podle Úmluvy o ochraně civilních osob za války za předpokladu, že se nedopouštějí jednání neslučitelného se statutem civilisty, tedy že se neúčastní nepřátelských akcí, nepoužívají zbraně a nezapojují se do zpravodajské činnosti. [20]

Zároveň platí, že i když se novinář uchýlí k těmto činnostem, neznamená to, že má status kombatanta ("combatant" - "ten, kdo bojuje"). Přísné požadavky na kombatanty jsou jasně stanoveny v Ženevských úmlouvách z roku 1949 a dodatkových protokolech z roku 1977. Takové jednání bude mít pravděpodobně za následek ztrátu ochrany podle mezinárodního humanitárního práva, a to po dobu trvání takového jednání a při stíhání novináře, neboť podle mezinárodního humanitárního práva se mohou bojových akcí účastnit pouze kombatanti.

Pokud jde o ty, kteří nejsou vázáni pracovním poměrem nebo smluvním vztahem s médií a pracují jako soukromé osoby (na volné noze), ačkoli neexistuje žádný mezinárodněprávní zákaz pro takové novináře vykonávat profesionální činnost v zóně konfliktu, mezinárodní humanitární právo se o tomto typu žurnalistiky nezmiňuje. Z povahy jejich práce se na ně zřejmě vztahuje i obecná ochrana civilistů.

Řada odborníků z médií a nevládních organizací zabývajících se lidskými právy, jako např. Výbor na ochranu novinářů, Mezinárodní federace novinářů, Reportéři bez hranic,

Mezinárodní tiskový institut atd., uvádějí, že je třeba přijmout zvláštní ustanovení k posílení ochrany pracovníků médií ve válečných oblastech. - uvádějí, že je třeba přijmout zvláštní ustanovení k posílení ochrany pracovníků sdělovacích prostředků ve válečných zónách. Předložily řadu návrhů na zavedení lepších bezpečnostních standardů, včetně přísnějšího uplatňování dodatkových protokolů, ale zatím nebylo dosaženo žádné dohody. [5]

V této souvislosti je třeba poznamenat, že útoky na život a zdraví, svobodu a majetek civilistů (a tedy i novinářů) v mezinárodním nebo nemezinárodním ozbrojeném konfliktu jsou závažným porušením mezinárodního humanitárního práva. Pokud jsou takové činy úmyslné, mohou představovat válečný zločin.

Autoři praktické příručky pro novináře pokrývající válečné konflikty v terénu "Conflict Journalism: Best Practices and Recommendations" Michail Buromenskij, Sergej Šturchetskij a Emma Bealsová, upozorňují, že je třeba se připravit na to, že ve válečné zóně nebudou platit běžná pravidla a předpisy. Nemělo by se také spoléhat na bezpodmínečné dodržování národních zákonů a mezinárodního práva - i když to neznamená, že tato pravidla není třeba znát. Dříve či později války skončí a válečné zločiny budou vyšetřeny a jejich pachatelé postaveni před soud. Proto je třeba mít na paměti, že vojenské velení také zdaleka ne vždy dokáže zajistit novináře na územích, která jsou obtížně kontrolovatelná. Stát nemůže vždy využít svých diplomatických a jiných kapacit k ochraně svého občana v jiné zemi, natož v situaci, kdy je takové řešení oficiální cestou nemožné nebo velmi obtížné. Poslední roky ukazují, že schopnost rychle a zodpovědně se rozhodovat, přiměřeně reagovat, střizlivě a samostatně uvažovat a spoléhat se v kritické situaci převážně na vlastní síly jsou kompetence, které jsou v dnešní extrémní žurnalistice obzvláště žádané. [5]

Mezinárodní prohlášení o bezpečnosti novinářů, které počátkem prosince 2015 v Ženevě vydalo 70 mediálních organizací, včetně Al Jazeera Media Network, Article 19, Associated Press, Asociace evropských novinářů, BBC, BuzzFeed CNN Výbor na ochranu novinářů, Dart Centre, Ethical Journalism Network, Institute of Mass Information, Ukrajina Zástupce OBSE pro svobodu médií Zvláštní zpravodaj OSN pro svobodu názoru a projevu Oddělení UNESCO pro svobodu projevu a podporu médií - zaujímá nový přístup k odpovědnosti za bezpečnost novinářů a upozorňuje na důležitost zvyšování povědomí mezi samotnými novináři, Zdůrazňuje význam zvyšování povědomí redakcí a samotných mediálních organizací o osvědčených postupech v oblasti bezpečnosti a o politikách a mechanismech zaměřených na hodnocení a kontrolu rizik, kterým jsou novináři vystaveni.

Plánování práce v rizikových oblastech (HRA) je nesmírně důležitým prvkem práce novináře, protože je to téměř jediný způsob, jak můžeme zvládnout rizika spojená s cestováním

do rizikových oblastí. Odborníci na bezpečnost doporučují zahrnout do procesu plánování následující kroky [5]:

1. Průzkum (historické, geografické, kulturní a politické pozadí země/území);
2. Průzkum historie konfliktu, kulturních a náboženských citlivých míst, shromáždění nejaktuálnějších informací o současné situaci;
3. Studium mapy (včetně umístění nemocnic, škol, administrativních budov. Je potřeba vzít v úvahu, že v konfliktních zónách je běžný pohyb nemocnic);
4. Plánování logistiky (trasy cesty a stav silnic, místa k přenocování, určení bezpečného místa "základny", určení místa setkání, pokud se někdo ztratí atd;)
5. Kontaktní informace (seznam telefonních čísel všech, s nimiž budeme v kontaktu);
6. Kompletní lékařská prohlídka. Vydáme-li se na služební cestu do konfliktní zóny v podnapilém stavu, vystavujeme spolucestující osoby riziku. Je potřeba si zjistit svoji krevní skupinu, alergie, chronická onemocnění, vysoký/nízký krevní tlak atd. své i ostatních členů týmu;
7. Oblečení - vhodné pro počasí a odpovídající klimatickým podmínkám! Musíme se vyhnout syntetickým látkám (snadno se vznítí) a maskáčům (mohli být zaměněni za uniformu);
8. Uschovat cestovní pas a doklady s povolením, aby se nemohli ztratit, ale aby byly na žádost ozbrojených sil rychle prokazatelné. Balíček je tvořen podle doporučení akreditačních orgánů ;
9. Příprava technického vybavení a ochranných prostředků. Vždy je třeba provést posouzení a přehodnocení rizik.

Emma Bealsová, novinářka na volné noze, která intenzivně informovala o vojenských konfliktech v Sýrii a Iráku a věnovala velkou pozornost bezpečnosti novinářů v první linii, ve své knize "Conflict sensitive Journalism: Best Practices and Recommendations" uvádí, že prvním pravidlem novinářské práce na linii fronty je procvičit si žurnalistické dovednosti ještě předtím, než se vydají do konfliktní zóny. Snažit se pracovat na rychlosti závěrky fotoaparátu nebo na dovednostech při vedení rozhovoru a zároveň dohlížet na bezpečnost svou a svého týmu v takovém případě nepomůže.

Podle Bealsové je první otázkou, kterou si musíme položit, když se chystáme pracovat v aktivní konfliktní zóně v rámci jakéhokoli úkolu, poměr rizika a odměny. Riziko, které musíme podstoupit, abychom získali potřebné informace, by mělo být vyváženo samotnými informacemi a novinářskou odměnou, kterou za svou práci dostaneme.

"Všichni chceme informovat o důležitých událostech dne, zejména v aktivních konfliktech, kdy veřejnost naléhavě potřebuje pochopit, co se děje. Nemůžeme však pracovat, pokud jsme zatčeni, zraněni nebo zabití, takže naše bezpečnost musí být vždy na prvním místě."

Práce v palebné linii a v konfliktních zónách může být zcela přijatelná pro senzační zpravodajství nebo celostátní zprávy, ale v případě zpravodajství menšího rozsahu není taková volba vždy vhodná. Pokud můžeme příběh vyprávět bez riskování jiným způsobem, může to být ještě lepší. [5]

Jakmile se rozhodneme pro práci s materiálem, je prvním úkolem před prací v aktivních válečných zónách příprava. V ideálním případě absolvujeme speciální školení o bezpečnosti v konfliktních zónách (školení o nepřátelském prostředí a první pomoci). Je žádané si procvičit dovednosti v poskytování první pomoci. Vyhodnotit rizika, vypracovat komunikační plány, zkontrolovat funkčnost vybavení atd. Pokud budeme plánovat dopředu, může nám to později zachránit život.

Školení o bezpečnosti a první pomoci je důležitou součástí přípravné práce. Před cestou na místo události se musíme ujistit, že jsme řádně vyškoleni. Pokud budeme v práci v terénu pokračovat, je důležité školení opakovat každých několik let. Kurz první pomoci zahrnuje vše od resuscitace po bojová zranění, zatímco školení o pobytu v agresivním prostředí nabízí scénáře úkrytu a plánování v případě různých možných situací.

Mezi užitečné dovednosti, které by bylo vhodné ovládat nebo o nich mít alespoň představu, patří podle Emmy Beals dovednost chovat se v případě zatčení nebo agresivního výslechu. V knize "Conflict sensitive Journalism: Best Practices and Recommendations" se podělila o osobní zkušenost s podobným příběhem, v němž jí tato dovednost pomohla se zorientovat a zvrátit situaci ve svůj prospěch:

"Jednou mě při přechodu hranic uprostřed noci donutili vystoupit z autobusu a bezdůvodně mě zatkli. Školení mi pomohlo zachovat klid a ujistit se, že řidiči autobusu také vystoupili a že neodjedou a nechají mě tam. Měla jsem také dostatek rozumu, abych nohou zablokovala dveře, když se mě strážci snažili strčit na záchod, aby mě prohledali, a abych mluvila nahlas, aby ostatní, kteří na mě čekali, věděli, že tam jsem. Také jsem učinila veškerá opatření, abych neprozradila svá hesla ani zdroje, na které se ptali. Stála jsem si za svým, ujistila jsem se, že na mě čekají spojenci, a nakonec mě po několika hodinách nechali jít, protože si uvědomili, že mi nemohou dělat problémy, aniž by si přitom nezpůsobili další problémy. Nemyslím si, že bych byla tak uvolněný, kdybych si některé z těchto věcí předem nepropracovala ve scénářích, takže jsem byla za toto školení opravdu vděčná." [5]

Hodnocení rizik není jen další nudný administrativní termín, ale velmi potřebný dokument, který nám umožní pochopit a hlavně snížit rizika, kterým můžeme při práci čelit. Rizika lze zmírnit několika způsoby. Zcela se ho zbavit nelze, ledaže bychom zůstali doma. Když už se rozhodneme vyrazit, musíme minimalizovat a/nebo předcházet co největšímu počtu druhů rizik. Toho lze dosáhnout různými způsoby. Zde uvedeme jen několik příkladů:

- Pokud existuje riziko únosu: je třeba se vyhnout používání sociálních médií, když jste na konfliktním území, zejména zveřejňování fotografií a check-inů, protože mohou být použity k mapování vašeho pobytu, zjišťování, s kým jsme a kam se chystáme dále; oblékáme se způsobem, který se neliší od místního obyvatelstva, abychom předešli trestné činnosti proti zdánlivému cizinci; na každém území se zdržujeme krátkou dobu (45 minut až 1 hodinu), abychom ztížili shromažďování informací, které mohou přispět k lokalizaci daného místa.

- Pokud hrozí nebezpečí střelných zbraní: musíme si s sebou vzít řádně vybavené osobní ochranné prostředky (nezapomeňme je na základně!) a vždy je nosme; ujistěme se, že jsme my i náš tým obeznámeni s první pomocí v boji; spolupracujeme s vojenskou skupinou, která dodržuje minimální bezpečnostní standardy, protože skupina, která nás vytáhne do první linie bez výcviku z její strany, s největší pravděpodobností nebude mít žádný plán, jak nás dostat na bezpečné území, pokud bude horko.

- Pokud hrozí riziko onemocnění: připravme si seznam místních zdravotnických zařízení, do kterých se můžeme ve vhodném případě obrátit; předem si zjistíme, jaké prášky nebo injekce budou během pobytu v oblasti potřeba; připravíme si plán lékařské evakuace, a to i v případě, že riziko nákazy specifickou nemocí pro danou oblast, jako je malárie nebo úplavice, je nízké - chřipka, ledvinové kameny, výrony, zlomeniny, těžké otravy, zánět slepého střeva apod. se mohou stát bez varování a můžeme uvíznout v dané situaci.

Velmi otevřeně si s kontaktní osobou promluvíme o rizicích, která nám hrozí, a o tom, co bychom měli dělat v případě krize. Kromě poskytnutí vlastních kontaktních údajů a vyhodnocení rizik této osobě také vysvětlíme, co dělat v případě, že budeme uneseni nebo zatčeni - dát tomu publicitu nebo se publicitě vyhnout; jak velké riziko musí ostatní podstoupit pro naši bezpečnost - probereme tyto a další možné scénáře. Také, ačkoli to není příliš pohodlné, sdělíme této osobě hesla ke svým účtům na sociálních sítích, aby je mohla v případě potřeby rychle vyčistit nebo zrušit. V některých případech únosu je oběť nucena prozradit hesla k účtu na sociálních sítích, k získání o jejích zdrojích, nebo dokonce nastražit past na ostatní tím, že zveřejní příspěvek jménem majitele stránky. Neexistuje jasná definice potřebných kontaktů, ale ideální jsou dobře informovaní místní obyvatelé, například fixeři.

Když se vydáme pracovat "do terénu", je dobré znát jména a kontakty na šéfy místních právnických a novinářských sdružení, protože ti mají potřebné kontakty, informace a právní znalosti, které nám v případě zatčení pomohou. Je dobré, pokud na území, kde pracujeme, existují také "lidé zvenčí" s kontakty: například jiní novináři, velvyslanectví naší země, spolehliví pracovníci mezinárodních organizací atd. Ti sice nemají tolik kontaktů jako někteří místní obyvatelé, ale jsou do jisté míry chráněni před místními bezpečnostními službami tím, že mají cizí pasy. I zde bychom měli zvážit, koho, jak a do jaké míry vystavíme riziku jako nouzový kontakt, který nás bude muset zachránit z nepříjemné situace. [5]

Podle organizace Reportéři bez hranic (RSF) bylo za posledních 20 let (2003 až 2022) zabito 1 668 novinářů, což znamená, že každý rok jich bylo zabito 80. Tato dvě desetiletí byla pro pracovníky médií mimořádně smrtící, uvádí RSF. V tomto období bylo každý rok při výkonu služby zabito v průměru 80 novinářů. A pokud počítáme od roku 2000, celkový počet obětí dosahuje neradostných 1 787. "Za těmito čísly se skrývají tváře, osobnosti, talent a obětavost těch, kteří zaplatili životem za práci při shromažďování zpráv, hledání pravdy a za svou vášeň pro žurnalistiku," uvedl generální tajemník RSF Christophe Deloire. "V každé ze svých výročních zpráv RSF důsledně dokumentuje cílené neoprávněné násilí namířené proti pracovníkům médií. Konec roku 2022 je příležitostí vzdát jim hold a vyzvat k naprostému respektování bezpečnosti novinářů všude tam, kde jsou povoláni pracovat a informovat o realitě našeho světa [36]

V letech 2012 a 2013 bylo zaznamenáno 144, resp. 142 vražd novinářů, zejména v souvislosti s konfliktem v Sýrii. Po těchto vysokých počtech mrtvých následoval určitý útlum a poté - počínaje rokem 2019 - historicky nejnižší čísla. V roce 2022 bohužel došlo k nejvyššímu počtu úmrtí za poslední čtyři roky: v roce 2022 (poslední údaje RSF Barometru k 28. prosinci 2022) bylo při práci zabito 58 novinářů, což je o 13,7 % více než v roce 2021, kdy došlo k 51 novinářským obětem.

V uplynulém desetiletí čelili reportéři největšímu riziku v regionech, kde zuřily ozbrojené konflikty. Z 686 vražd od roku 2014 se 335 odehrálo ve válečných oblastech (Sýrie, Afghánistán, Jemen atd.), přičemž některé roky byly obzvláště smrtící: 94 vražd se odehrálo v roce 2012, 92 v roce 2013, 64 v roce 2014, 52 v roce 2015 a 53 v roce 2016.

Jak je uvedeno v závěrečné zprávě portálu RSF, počet úmrtí ve válečných zónách se od roku 2019 stabilizoval a činí méně než 20 ročně. Kromě poklesu intenzity některých konfliktů tyto údaje ukazují účinnost preventivních opatření uplatňovaných zpravodajskými redakcemi na ochranu zpravodajů a někdy i preventivních opatření a omezení zpravodajství.[36]

Z vraždy ruské novinářky Anny Politkovské v jejím domě v Moskvě 7. října 2006 je různými způsoby obviňována ruská mafie, proruský čečenský prezident Ramzan Kadyrov a nejmenovaný vysoce postavený ruský politik. Spojení s Čečenskem se přinejmenším obžalobě jevílo jako nejpravděpodobnější vodítko kvůli Politkovské kritickým reportážím o postupu Ruska ve dvou čečenských válkách v letech 1994-96 a 1999-2009, i když její vyšetřování zkoumalo i jiné aspekty autoritářského režimu ruského prezidenta Vladimira Putina (viz například Politkovská 2001, 2004 a posmrtně 2008 a 2011). V roce 2014 byli po obnoveném soudním procesu za její vraždu odsouzeni dva muži, kteří byli označeni za čečenské zločince. Kriminální reportérka Jelena Šmarajevová však prozkoumala přepisy soudního procesu a dospěla k závěru, že skuteční vrazi mohou být stále na svobodě.[38]

Dalším velmi reálným rizikem pro válečné zpravodaje je psychické trauma, které může mít často dlouhodobé následky v jejich profesním i osobním životě.

Dlouhodobý pobyt v aktivní konfliktní zóně je velmi stresující. Mezi jednotlivými cestami potřebujete čas na "reset". Udržujte kontakt s přáteli, rodinou a dalšími nezúčastněnými osobami. Udělejte si čas na své oblíbené činnosti: hudbu, vaření, procházky - cokoli. Neztrácejte sami sebe. A dohlížejte na své duševní zdraví. Uvidíte spoustu nepříjemných věcí a správné "zpracování" toho, co uvidíte, vám velmi pomůže. Především budete pokračovat ve své práci! Také se vyhnete posttraumatické stresové poruše nebo špatným rozhodnutím, která by vás mohla ohrozit v nebezpečném prostředí.

Péče o sebe je velmi důležitá pro novináře, kteří často pracují v konfliktních zónách. Je tak snadné na ni v zápalu práce nebo při srovnávání se s těmi, kteří trpí více než vy, zapomenout, ale důležitost péče o sebe sama nelze přeceňovat. Péče o sebe sama je jednou z nejtěžších lekcí, které se budete muset naučit. [5]

Emma Beals zdůraznila: *“Když jsem začala pracovat jako novinářka v konfliktních oblastech, bylo to vzrušující a napínavé. Chtěla jsem se tam znovu a znovu vracet. Nedokázala jsem se "restartovat" a začala jsem ignorovat vztahy s přáteli a rodinou a zapomínat na to, co jsem dřív ráda dělala. Trvalo mi několik tragických událostí, než jsem se z tohoto stavu dostala, ale i předtím jsem udělala několik špatných rozhodnutí, protože jsem se příliš soustředila na práci a nehlídala si duševní rovnováhu. Nyní se snažím dělat si mezi úkoly v terénu dovolené a přestávky, více komunikovat s přáteli a rodinou, kteří jsou od válečné žurnalistiky vzdáleni, a lépe se starat o vlastní duševní i fyzické zdraví.”*

V dokumentárním filmu Reportéři ve válce (režie Brian Woods, 2003)[31] vypráví bývalý kameraman ITN Jon Steele, jak se u něj po návratu z mise v Bosně, kde natáčel smrtelně

zraněnou dívku při převozu do nemocnice, rozvinula posttraumatická stresová porucha (PTSD).

S pocitem viny, že upřednostnil potřeby své práce před potřebami dívky, se vydal natáčet civilisty pod palbou na hlavní sarajevský bulvár, nazývaný Ulička odstřelovačů, aniž by měl na sobě ochrannou neprůstřelnou vestu. "V tu chvíli jsem chtěl opravdu zemřít," říká. "Chtěl jsem schytat kulku [...] za to, co jsem právě udělal, a v tu chvíli jsem úplně ztratil nervy. A dalších pár dní se mi všechno rozmazávalo, až jsem se nakonec nervově zhroutil na letišti Heathrow. Steele se po zralé úvaze domnívá, že povaha práce kameramana zpravodajství, nutnost neustále se dívat, jej činí obzvláště zranitelným vůči psychickému traumatu:

Zpravodaj, reportér, písař, zvukař, dokonce i kameraman se může otočit. Povaha televize je taková, že musíte nechat děj odehrávat se v záběru, což znamená, že se musíte soustředit, což znamená, že musíte počítat, což znamená, že musíte zírat. A neustále hledáte obrázky, hledáte obrázky, což znamená, že se na to musíte dívat. Musíte se dívat na krev, musíte se dívat na masakr... musíte se dívat na tváře, které na vás křičí bolestí. A vy to vstřebáváte. Vy jste kamera. Prochází to objektivem, do okuláru, do vašich očí, do vašeho mozku, do vašeho srdce a do vaší duše. A nikdy ji neopustí. Zůstane tam navždy.[28]

Jakkoli mohou být tyto rizikové případové studie znepokojivé, je důležité nabídnout určitou perspektivu. Zprv, ačkoli jsou nebezpečí zřejmá, je obtížné zjistit, zda je válečné zpravodajství dnes proporcionálně nebezpečnější než před rokem 1990, kdy organizace jako IPI a CPJ začaly shromažďovat údaje.

Samotné vnímání rizika ve válečné žurnalistice má v poslední době své důsledky. V občanských konfliktech 90. let, jako byly konflikty v Somálsku, Rwandě, Východním Timoru a Sieře Leone, většina západních novinářů nakonec odešla nebo je jejich zaměstnavatelé odvolali domů, když se jim riziko zdálo příliš vysoké. Existují také finanční důvody. Neúměrně vysoké náklady na bezpečnostní školení a vybavení, stejně jako na pojištění, jsou pro všechny kromě velkých mezinárodních zpravodajských organizací a agentur nedostupné. V roce 2001 napsal pro IPI šéfredaktor zpravodajství ITN Richard Tait, že válečné zpravodajství se stalo "nepřijatelně nebezpečným", ale chtěl se vyhnout tomu, aby vyslal "vzkaz týmům na frontě, že již nejsme odhodláni dělat podnikavou, odvážnou a originální žurnalistiku". V reakci na tyto obavy se ITN spojila s BBC, CNN, Reuters a APTN, aby vytvořila bezpečnostní skupinu a vypracovala pokyny týkající se "úkolování, výcviku, ochranných pomůcek, posttraumatického poradenství a pojištění". Tyto zásahy vedly k vytvoření speciálních vzdělávacích kurzů pro novináře pracující v nebezpečných nebo nepřátelských oblastech. Britská společnost AKE nabízí kurz "Přežití v nepřátelských oblastech" v délce od jednoho do pěti dnů. Nabízí také řadu

pojistných produktů zahrnujících "pojištění úrazu a MedEvac" (pojistné od 750 liber plus DPH na osobu), "únos a výkupné" (pojistné nespecifikováno) a "pojištění obecné odpovědnosti a profesní odpovědnosti" (pojistné nespecifikováno). Účastníci kurzu AKE, který vedou bývalí příslušníci speciální letecké služby (SAS), jsou cvičeni v uvědomování si nebezpečí, jeho předvídání a vyhýbání se mu, a také ve zvládnání extrémních podmínek "počasí, nemocí a války". AKE na svých internetových stránkách nabízí příklad, jak její výcvikový kurz pomohl novinářům v obtížných situacích. Během vrcholícího konfliktu v roce 1996 překročil tým čtyř novinářů hranice do povstalcí ovládané Gomy (Demokratická republika Kongo). Při rozhovorech s civilisty ve městě za nimi vybuchl granát a oni se utíkali schovat. Jeden z novinářů zahnul za roh a byl zasažen do nohy. Jeho kolega, který si vzpomněl na svůj výcvik v AKE, dokázal poskytnout první pomoc, vytvořit škrtidlo, aby zastavil krvácení, ačkoli byl v exponované pozici a stále pod palbou, a převzal kontrolu nad situací. Poté, co všechny bezpečně převedl přes hranice, přivolal další pomoc od skupiny humanitární pomoci a pak zorganizoval evakuaci do Kigali. Zde byla zraněným poskytnuta další lékařská pomoc, než byli oba letecky přepraveni domů a do nemocnice v Evropě. Chirurgové doma přičítají pozitivní výsledek jednání obou novinářů; oba jsou si jisti, že bez přípravy AKE by byl výsledek zcela jiný. [23]

Je těžké oddělit hype od hrdinství, ale většina válečných zpravodajů rizika přijímá, někteří je oslavují a jiní je racionalizují ve filozofických termínech. Reportér ITN Mike Nicholson, který je nyní v důchodu, mluví o "fatalismu lidí, kteří dělají práci, kterou dělám já... jistota, že vás nikdy nikdo nepřeválcuje. Nikdy mě nenapadlo, že by mě někdy někdo zranil, zabil nebo jakkoli zranil... Opravdu věřím v jistý druh nesmrtelnosti... jinak bych to už nikdy nechtěl dělat.[24] Mezinárodní redaktorka stanice Channel 4 Lindsey Hilsum se o riziku vyjadřuje obzvlášť kriticky.:

Všichni bychom měli být neustále v nebezpečí a všichni bychom měli mít traumata a potřebovat psychoterapii kvůli všem nebezpečným věcem, které děláme. Vždyť je to blbost! Rozhodli jsme se to dělat a někdy je to nebezpečné, ale to je spousta jiných zaměstnání. Nikdo mě k tomu nemutí.

Pro většinu válečných zpravodajů je tedy impulsem zlehčovat nebezpečí a pokračovat v práci. Americká reportérka Siobhan Darrow přiznává "závislost na nebezpečí", nutkání válečných reportérů "dostat se na hranici rizika a odolnosti". V souladu s Lindsey Hilsum, která pohrdá kulturou bezpečnosti v žurnalistice, prozrazuje, že "mnoho otrlých novinářů by nikdy nebylo přistiženo mrtvými v neprůstřelné vestě, válečné období bezpečnostního pásu".[7]

Shrnutí: konfliktní žurnalistika vyžaduje být v centru dění - v blízkosti smrti, násilí - a riskovat vlastní život, protože v zóně ozbrojeného konfliktu může být život a zdraví novináře ve velkém ohrožení. Novináři v zóně ozbrojeného konfliktu jsou chráněni mezinárodním humanitárním právem, které stanoví jejich práva a povinnosti. Haagské právo a Ženevské právo jsou klíčovými nástroji, které stanoví pravidla pro vedení války a ochranu civilistů, raněných a válečných zajatců. Práva novinářů jsou přímo zakotvena v různých úmluvách a protokolech. V oblasti ozbrojených konfliktů existují tři druhy novinářů, kteří jsou chráněni mezinárodním humanitárním právem: váleční zpravodajové, novináři plnící nebezpečné úkoly v konfliktních zónách a novináři vyslaní k vojenským jednotkám. Při práci v těchto oblastech není možné spoléhat na běžná pravidla a zákony, a proto je důležité připravit se na rizika a dodržovat bezpečnostní opatření, jako je speciální školení a plánování práce v rizikových oblastech. Hodnocení rizik a minimalizace počtu druhů rizik jsou klíčové k ochraně novinářů v konfliktních zónách. Důležitost péče o sebe sama nelze přeceňovat, protože dlouhodobý pobyt v konfliktních zónách může mít dlouhodobé následky na psychiku novinářů.

1.3. Motivace válečného zpravodaje

Na zcela základní úrovni může tato práce uspokojit "strašlivého chlubila" v duševním nitru novináře [15]. Někteří reportéři hovoří o válečném zpravodajství jako o "něčem v našem zázemí, v našem dětství, v naší výchově, co v nás vyvolává pocit, že jsme někde lehce nedostateční, a nutí nás dělat něco, kde si nás všimnou", a to vyžaduje, aby člověk "byl houževnatý, vytrvalý, vytrvalý až k nesnesitelnosti, úslužný, absolutní hajzl", aby se dostal ke zprávě dříve než konkurence [13]. Jeden z obranných zpravodajů BBC vzpomíná, že byl vždy "naprostým fanatikem do letadel, zejména vojenských".[21] Richard Dowden z deníku The Independent se přiznává k fascinaci, ale i strachu a odporu: "Polovina mého já už nikdy nechce nic podobného dělat a druhá část říká: 'Kde je další? To bylo skvělé!'"[29] Když váleční reportéři vyprávějí o svých zkušenostech, opakovaně se objevuje myšlenka nebezpečí a vzrušení z války jako závislosti. Alex Thomson ze zpravodajského kanálu Channel 4 News

hovoří o "obrovské touze, obrovském vzrušení a obrovské závislosti" na této práci. Bylo to vzrušení a půvab, které ho poprvé zaujaly, když jako dítě sledoval zprávy:

Viděl jsem, jak to dělají lidé v televizi, a říkal jsem si: "Ježíši! To vypadá docela zábavně! Pokud mám být upřímný, tak to byla jedna z motivací. [...] Cestujete na zajímavá, různá místa. Jste tam v okamžicích dějin... [Je to] fantastická příležitost, čistě sobecky, nechat práci stranou, být u toho, být přítomen tam, kde se věci dějí. [30]

Mike Nicholson se během své kariéry zpravodaje nezávislé televizní stanice ITN zúčastnil až 16 válek. Říká, že "nejde o to, že by člověk rád jezdil do války, i když já ano; jde o příslib vzrušení a... vědomosti a jistotu, že se dostane ke všem velkým příběhům". Vzrušení a půvab jsou pro něj hnacími motivy.

Tím nechceme tvrdit, že všichni zahraniční nebo váleční zpravodajové jsou hledači vzrušení, "parašutisté" nebo "honiči sanitek", kteří jdou po rychlém sólokapru a pak se vydají za dalším. Když si dlouze promluvíte s jinými válečnými reportéry, odhalí vám konflikty a dilemata, které je neustále pronásledují ve snaze "získat příběh" více než jejich kolegy z politických nebo diplomatických rubrik. Poškrábejte povrchní hodnoty vzrušení, půvabu a dokonce i nebezpečí a odhalíte hlubší motivace a dokonce i pochybnosti. Michael Herr píše, že půvab válečného reportéra ve Vietnamu mohl být "prázdný a šílený, ale byly chvíle, kdy byl vším, co jste měli, nezhoubnou infekcí, která ničila všechny vaše obavy kromě těch nejhorších a nejhlubších depresí".[14]. Kromě "zvědavosti a touhy vyprávět příběh" hovoří Christiane Amanpour ze CNN o tom, že ji "dále motivuje hluboké přesvědčení, že příběhy, o kterých píšu, jsou důležité a je naprosto nutné je vyprávět... příběhy jako genocida v Bosně a Rwandě". [1] Redaktor BBC pro světové záležitosti John Simpson připouští důležitost "vážného morálního cíle" v novinářské práci, ale trvá na tom, že se nepovažuje "za člověka, který by byl na nějakém křížovém tažení za změnu světa". Nejdůležitějším lakmusovým papírkem je pro něj vyprávění příběhu a proniknutí za zprávy, aby se podíval, "co se skutečně děje... jakási spodní stránka celé věci, ponořená realita". Nejde mu ani tak o nejnovější zprávy, jako spíše o "větší, širší příběhy a také o to, aby vám řekl, co se stalo na místech, o kterých si myslíte, že vypadla z pozornosti veřejnosti".[27]

Bývalá válečná reportérka Maggie O'Kane viděla ve své práci víc než jen to, že se vyhýbala tisíciliberním bombám na silnici v Grozném a přežila, aby o tom mohla vyprávět.

'Myslím, že na začátku', říká, "to byl vzrušující způsob obživy a velmi dobrodružný způsob obživy, ale jak jsem se do toho dostávala, začala jsem věřit a stále věřím, že člověk může něco změnit. '[25]

Touha "něco změnit" je však někdy mírněna určitou únavou z boje, zejména u zkušenějších zpravodajů. Anthony Lawrence [22] s jistým rozčarováním uvažuje o tom, k čemu práce "zahraničního zpravodaje" nakonec skutečně přispěla:

Odměny jsou neuchopitelné a souvisejí se vzpomínkami. Měl jsi možnost cestovat na neznámá místa a někdy mít rezervované místo na tribuně pro diváky velkých událostí... Pak se ti vybavují útržky hovorů v malých hodinách... dlouhé, ošidné tiskové konference, rozpálený beton nesčetných letišť, obrovské ložnice ve starých hotelech; džungle. (p. 9)

Několik dopisovatelů vyznává naprostou důvěru ve své vlastní přesvědčení. Mark Urban, diplomatický redaktor BBC Newsnight, prohlašuje, že se při své práci řídí "pravdou, vírou v sílu pravdy", i když to třeba znamená zkomplikovat citlivý politický proces, jako je mírový proces v Severním Irsku nebo na Blízkém východě.[31] John Pilger je již dlouho hlasatelem nesouhlasu s tím, že vlajky v době války vlají na plných stožárech. Neexistuje pro něj větší motivace než hledání pravdy a při informování o válkách uplatňuje dvě zásady: "informovat o nich od základů, z pohledu civilistů i bojovníků, protože většina válek je dnes přímo či nepřímo namířena proti civilistům", a odhalovat skryté válečné plány:

"Jde o širší princip, zda podáváte zprávy ze strany mocných, nebo ze strany lidí? Myslím, že je to volba, před kterou stojí mnozí... Ale myslím, že je nezbytné být s těmi, kteří buď bojují ve válce, bojují ve válce o život, nebo jsou jejichmi oběťmi. Myslím, že druhou motivací je snaha vysvětlit válku, dekonstruovat ji, zjistit, jaké jsou skutečné válečné záměry... Skryté záměry, které jsou ve skutečnosti pravdou válek, se objevily až později. To platí o všech těchto válkách. [Zjistili jsme, že válka v Perském zálivu vůbec nebyla válkou, že to byla jatka a že reportéři v těch jatkách hráli jen divadelní role, stáli na střechách hotelových budov, obdivovali techniku nebo byli zajatými účastníky tiskových konferencí, vojáci jim ukazovali videohry s lidmi vyhozenými do povětří na mostech... Zmiňuji se o tom všem, protože [odhalení] této agendy... je nejdůležitějším aspektem válečného zpravodajství.[26] Mnoho novinářů, s nimiž jsem mluvil, hovořilo o historii, nebo jak říká Martin Bell, o tom, že "sedí v první řadě při tvorbě dějin". Není nad to být u toho, když se odehrávají důležité události." [2]

Robert Fisk z deníku The Independent považuje tuto práci za "práci, při níž jsme jedinečnými svědky historie", ačkoli podle něj je historie něčím, co by mělo být také základem reportérského řemesla: "Jedna z věcí, kterou vždycky říkám svým mladším kolegům, když se chystají na reportáž, je vzít si knihu o historii. Nechoďte tam jen tak a neinformujte o tom, jako by to byl kriminální příběh. Vezměte si knihu o historii! Když v sedmdesátých letech přijel do Bejrútu dělat reportáž o konfliktu na Blízkém východě, byl vybaven dobrými znalostmi historie oblasti a významu konfliktu. To mu pomohlo vysvětlit reakce, odezvy a reflexy různých

protagonistů jak v jeho každodenním zpravodajství, tak v jeho autorských pracích o konfliktu na Blízkém východě [9, 10]. Například při zpravodajství o izraelsko-palestinském konfliktu je schopen vidět jej v různých historických souvislostech:

Od samého začátku jsem si uvědomoval, že nejde jen o příběh o Arabech a Izraelcích a o konflikt o jeden kus země, konkrétně o Palestinu a Izrael. Byl to také příběh o židovském holocaustu za druhé světové války. Byl o důsledcích genocidy Arménů Turky, byl o porcování Blízkého východu vítěznými spojeneckými mocnostmi na konci první světové války, v níž bojoval můj otec, měl tedy přímou souvislost se Sarajevem. Proto jsem si například při cestě do Bejrútu uvědomoval, že většina zemí, které byly vymyšleny nebo jejichž hranice vznikly během dvou let po první světové válce, skončila vážnými vnitřními konflikty: Libanon, Sýrie, Palestina, Jugoslávie, Severní Irsko a Svobodný stát. Všechny tyto hranice, které jsme ve stejné době vytyčili, byly pokryty krví. Takže když jsem začínal v Bejrútu, i když to bylo na vrcholu občanské války, která byla samozřejmě dramatická a tak dále... věděl jsem hned na začátku, že pokrývám něco, co má obrovskou historickou perspektivu. Nebylo to pro mě něco, do čeho bych se na pár let ponořil a pak pokračoval někde jinde.[8]

Taková perspektiva nás přibližuje chápání zahraničního a konfliktního zpravodajství jako součásti něčeho idealističtějšího a serióznějšího. Fisk hovoří o žurnalistice jako o "povolání" a sám sebe označuje za "zahraničního zpravodaje, nikoliv válečného reportéra". V novinářské práci se vyhýbá generalitě a kariérismu, aby se celý život věnoval specializaci. Říká, že "je tu problém":

Když novinář začne stoupat a začne psát pravdu, říká se mu, že přes stromy nevidí les. Když je tam dost dlouho na to, aby to pochopil, tak je rodilý mluvčí. Já si myslím, že obojí je nesmysl. Když si pořádně přečtete a začnete pečlivě, můžete být od začátku velmi dobří a můžete pokračovat. A dokud se nespojíš s tou či onou stranou - a můj příběh je příliš riskantní na to, aby to udělal každý rozumný člověk -, myslím, že bys tam měl zůstat. Myslím tím válečného zpravodaje: je to investice pro noviny. Mám kontakty, které bych nikdy neměl, kdybych začínal kdekoli jinde. Rozumím regionu, kultuře a tak dále... Obecně si myslím, že je načase, aby zpravodajové více přemýšleli o kariéře v určité lokalitě a stali se specialisty.[41]

Shrnutí: Hlavní motivací novinářů k tak nebezpečné a náročné práci, jakou je zpravodajství z vojenských konfliktů v terénu, je touha být součástí celosvětově významných událostí. Novinář tak může nejen přispět k historickým událostem, ale také naplnit svůj profesní potenciál. Důležitou motivací pro tuto činnost je také touha zprostředkovat publiku pravdivé a objektivní informace, pronikavé a emotivní příběhy o osudech lidí ve válečných podmínkách a snaha vysvětlit publiku podstatu válečného konfliktu. Kromě toho mnozí novináři

zaznamenali vážný adrenalinový zážitek z neustálého pobytu v nebezpečné situaci, který novináře motivoval k tomu, aby se reportážím z válečných konfliktů věnovali mnoho let.

1.4. Specifika práce se zdroji informací

Ve válečném prostředí se informace o určitých událostech nemusí stát známými v den samotné události, ale až s odstupem času, často mnohem později. Pokud jde o standard rychlosti, informace by měly být zveřejněny, jakmile se stanou známými. Divákovi je třeba zdůraznit, že k události došlo dříve (ne dnes), jen se o ní dnes dozvěděl. Při informování o takové události v minulosti je třeba se snažit zjistit přesné datum a čas události s pomocí zúčastněných osob nebo svědků. Pokud není možné zjistit přesné datum, stanovte alespoň přibližný časový rámec, ve kterém k události mohlo dojít, a při podávání zprávy posluchačům toto přibližné datum zdůrazněte.

Vzhledem k možným potížím kamerových štábů pracujících ve válečné zóně, kdy se reportér nemůže delší dobu spojit, je zcela přijatelné vyprávět v přímém přenosu o všech událostech na pracovišti reportéra, ke kterým došlo v časovém rozpětí od posledního kontaktu s redakcí. Čas jednotlivých událostí by měl být v reportáži jasně vyznačen, protože takové zařazení může obsahovat vyprávění o značném počtu událostí, které se odehrály v poměrně dlouhém časovém úseku. [5]

Novinář je povinen uvádět informace odkazující na skutečnosti, jejichž původ je mu znám, a jasně uvést zdroje svých informací a uvést jména odborníků, od nichž komentář převzal, nebo jména a další údaje o výzkumech, které jsou v reportáži zmíněny a je možné ověřit jejich věrohodnost. Za okolností, kdy jsou samotné události ve válečné zóně pro novináře nedostupné, je třeba vyhledat faktické informace o událostech u přímých účastníků nebo očitých svědků. Přitom je třeba usilovat o zvýšení počtu účastníků a očitých svědků, kteří mohou poskytnout fakta o konkrétní události.

Čím více osob potvrdí určitou skutečnost, tím je tato skutečnost věrohodnější. Nemá však cenu ignorovat svědectví osob, které jsou v rozporu se všemi ostatními svědectvími. V takových případech by měly být tyto různé verze téže skutečnosti prezentovány s povinným odkazem na ty, kteří o skutečnostech novináře informovali.

Při informování diváků o událostech souvisejících s okupací a válečnými operacemi je pro novináře nesmírně důležité chránit ty zdroje informací, které nelze identifikovat s ohledem na jejich osobní bezpečnost. Za těchto okolností může mít vyzrazení zdroje informací pro něj fatálnější následky, než by tomu bylo za normálních mírových okolností. Zatímco v době míru

může zdroj informací riskovat své zaměstnání, v době okupace a války jde častěji o ohrožení života.

Je velmi důležité si uvědomit, že lidé v zóně konfliktu jsou mimořádně zranitelní a že jim může hrozit nebo hrozí reálné nebezpečí. Ukazovat a jmenovitě identifikovat člověka v takových situacích (civilní rozhovory při průchodu zátarasem, ve frontě na humanitární pomoc apod.) lze pouze tehdy, pokud máme jistotu, že je nebo jejich rodinné příslušníky nevystavujeme ještě většímu nebezpečí.

Je však také třeba mít na paměti, že úplný a jasný odkaz na zdroj je normou. Novinář by měl analyzovat požadavek zdroje na anonymitu a pochopit, zda se jedná o oprávněnou obavu o jeho bezpečnost, nebo o snahu "vypustit" nespolehlivé či zkreslené informace.

Zpravodajští novináři samozřejmě mohou informovat o informacích poskytnutých oficiálními státem pověřenými agenturami nebo jejich konkrétními pověřenými zástupci. To však nevyklučuje hledání alternativního potvrzení nebo vyvrácení těchto informací u přímých účastníků událostí nebo očitých svědků. Je třeba mít na paměti, že oficiální struktury často poskytují z různých důvodů nespolehlivé informace.

Vzhledem k tomu, že většina zpráv kolem vojenského konfliktu je dnes získávána prostřednictvím fotografií a videí ze sociálních sítí, je při zveřejňování tohoto druhu obsahu obzvláště důležité potvrdit pravost těchto či jiných záběrů z oblasti konfliktu. Při použití snímku z událostí v zóně konfliktu, který není vlastní a natočil jej někdo jiný, je vhodné vyvinout maximální úsilí ke zjištění jeho pravosti - zda se událost skutečně odehrála v místě a čase tak, jak tvrdí autoři fotografie/video a ti, kteří ji šíří. Předpokladem je také jasný odkaz na zdroj, z něhož byl snímek pořízen.

Informace o úmrtí nebo zranění, zmizení nebo zajetí konkrétních osob by měly být pečlivě a výhradně ověřovány z kompetentních zdrojů. K nim patří především ti účastníci události, kteří byli s dotyčnou osobou na místě a viděli ji v době události na vlastní oči. Je třeba si uvědomit, že chybné informace o tísni konkrétní osoby způsobí jejím příbuzným a přátelům vážnou nebo dokonce nenapravitelnou újmu, zatímco přesné informace mohou zajatci způsobit skutečnou újmu. Proto by vyslovení konkrétního jména osoby v těchto situacích mělo být nanejvýš opatrné a mělo by se vysílat pouze tehdy, když jsme si naprosto jisti přesností a spolehlivostí této informace (tj. kompetentností a pravdivostí našich zdrojů) a když jsme si naprosto jisti, že vyslovení jména této osoby jí v tíživé situaci nezpůsobí újmu. V mnoha zemích se novináři řídí pravidlem, že příbuzní zesnulého mají právo dozvědět se o své ztrátě z oficiálních zdrojů, nikoli ze zpráv. Tímto způsobem se vyhýbají identifikaci mrtvých, ukazování jejich těl a uvádění jejich jmen.

O zranění konkrétní osoby se informuje pouze se souhlasem samotného zraněného. Pokud nám zraněný takový souhlas nemůže dát nebo ho nedá, informujeme o něm bez uvedení jeho jména a vyhneme se jakékoli možnosti identifikovat ho podle jeho podoby.

Je přísně zakázáno použít archivní snímek k volné ilustraci příběhu o aktuální události ve válečné nebo okupované zóně. Pokud je důležité ukázat snímek, který může ilustrovat událost, jež se odehrála dnes, protože byl pořízen dříve na stejném místě nebo na něm byli natočeni stejní lidé, o jejichž činech dnes vyprávíme - je povinné v kuloárech vysvětlit, že se jedná o stejné místo, ale natočené dříve, nebo ukázkou doprovodit popiskem "Archiv".

Během konfliktu je první obětí tohoto konfliktu pravda. Ze zřejmých důvodů se napětí ve společnosti stává velmi vysokým. Lidé si vybírají, na čí stranu se postaví. Můžete se zeptat tří lidí, co se stalo, a dostanete tři různé odpovědi - a ještě více, pokud se k nim vrátíte a položíte jim stejnou otázku později. Pro novináře to může být těžké. Je těžké dělat svou práci správně a na osobní úrovni, protože si musíte vytvořit flexibilní měřítko - kdy a jak můžete svému zdroji v určitých otázkách věřit (a v jiných třeba vůbec ne). [Conflict]

Je velmi důležité si uvědomit, že pravděpodobně nezískáte všechny informace. Pokud chápete úhel pohledu lidí, se kterými hovoříte - ano, pomáhá vám to vcítit se, ale může to také znamenat, že se stanete zaujatými. To platí zejména tehdy, když neustále pracujete na stejném konfliktu, když se začnete přátelit s vojenskými jednotkami, s nimiž komunikujete, nebo když má pro vás konflikt osobní rozměr. Začínáme procházet procesem sebeidentifikace s těmi, kteří jsou v konfliktu, nebo se vlastně sami stáváme účastníky konfliktu. Konfrontace s tím může být nesmírně obtížná. [Conflict]

Jedním z hlavních úkolů novináře pracujícího v konfliktní zóně je proniknout "mlhou války". Zpravodaj musí dát lidem jasně najevo: je novinářem s etickými standardy a povinností být ve své práci otevřený a spravedlivý. Soubor nástrojů pro novináře píšící o konfliktech upozorňuje, že je třeba tyto zásady dodržovat při vedení rozhovorů a psaní článků. Zůstaňte nezávislí a těm, kteří vaši práci zpochybňují, jasně vysvětlete, v čem spočívá vaše práce novináře. Není to vždy snadné, ale pokud jste důslední, je mnohem snazší dodržovat etické zásady a povinnosti novináře.

Podle Emmy Beals, se musíme včas dostat z palebné linie. Kromě toho bychom měli dbát také na osoby, s nimiž vedeme rozhovor - zejména v konfliktních situacích, kdy mohou být nevinnými oběťmi. Jedná se například o zraněné civilisty, vnitřně vysídlené osoby, uprchlíky a osoby s psychickým traumatem. Někdy je lepší od rozhovoru s někým upustit, protože v určitém okamžiku nemusí být vhodné s ním mluvit o tom, co zažil, zejména pokud se jedná o fyzické a sexuální násilí. Snažíme se tyto osoby znovu netraumatizovat. Také je

nevystavujeme většímu nebezpečí tím, že z nich budeme vyzvídat podrobnosti, které by mohly v budoucnu vyvolat problémy. Pokud je riskantní je identifikovat, snažíme se skrýt tvář dotazovaného, rozmazat jeho detaily - abychom ho neodhalili. [5]

Buďme upřímní, když mluvíme o svých schopnostech. Nevzbuzujeme v lidech dojem, že komunikace s námi ukončí válku nebo že jim zajistíme spravedlnost. Je to nečestné, protože to není v naší moci. Jasně a realisticky vysvětlíme, jaké důsledky může mít rozhovor. Naši respondenti možná jen chtějí, aby se ostatní dozvěděli, co se stalo, a aby hlasy postižených byly slyšet. Buďme během rozhovoru citliví k jejich pocitům a potřebám. Mnohé z toho, co se stane obětím války, se stává velmi traumatizujícím zážitkem: získejme si jejich důvěru laskavostí a umírněným přístupem. Snažme se rozhovor ukončit pozitivně a nenechávejme je zmatené bez jakékoliv podpory. Někdy se vyplatí zapojit do rozhovoru třetí osobu, která s dotazovaným zůstane ještě nějakou dobu po našem odchodu.

Shrnutí: Ve válečném prostředí se informace o určitých událostech nemusí stát známými v den samotné události, ale až s odstupem času, často mnohem později. Vzhledem k možným potížím kamerových štábů pracujících ve válečné zóně, kdy se reportér nemůže delší dobu spojit, je zcela přijatelné vyprávět v přímém přenosu o všech událostech na pracovišti reportéra, ke kterým došlo v časovém rozpětí od posledního kontaktu s redakcí. Za okolností, kdy jsou samotné události ve válečné zóně pro novináře nedostupné, je třeba vyhledat faktické informace o událostech u přímých účastníků nebo očitých svědků. Přitom je třeba usilovat o zvýšení počtu účastníků a očitých svědků, kteří mohou poskytnout fakta o konkrétní události. Při informování diváků o událostech souvisejících s okupací a válečnými operacemi je pro novináře nesmírně důležité chránit ty zdroje informací, které nelze identifikovat s ohledem na jejich osobní bezpečnost. Vzhledem k tomu, že většina zpráv kolem vojenského konfliktu je dnes získávána prostřednictvím fotografií a videí ze sociálních sítí, je při zveřejňování tohoto druhu obsahu obzvláště důležité potvrdit pravost těchto či jiných záběrů z oblasti konfliktu. Je přísně zakázáno použít archivní snímek k volné ilustraci příběhu o aktuální události ve válečné nebo okupované zóně. Informace o úmrtí nebo zranění, zmizení nebo zajetí konkrétních osob by měly být pečlivě a výhradně ověřovány z kompetentních zdrojů. Zpravodaj musí dát lidem jasně najevo: je novinářem s etickými standardy a povinností být ve své práci otevřený a spravedlivý. Někdy je lepší od rozhovoru s někým upustit, protože v určitém okamžiku nemusí být vhodné s ním mluvit o tom, co zažil.

Kapitola 2. Metodika

2.1. Kvalitativní výzkum

Základní vlastností kvalitativního výzkumu je, že zkoumá způsob, jakým lidé vytvářejí smysl z vlastních konkrétních, skutečných zážitků ve svých vlastních myslích a slovy a následně analyzuje tyto porozumění v kontextu behaviorálních věd, jako jsou psychologie, sociologie, politika, vzdělání, zdravotní vědy nebo v současnosti také obchod a řízení, rozhodování nebo inovace. Data, která z toho vyplývají, jsou označována jako "narrativy" (např. poznámky v rozhovoru, výroky v psaném textu, ale také videa nebo dokonce umělecká díla).

Informace, které kvalitativní výzkumníci shromažďují za účelem získání náhledů na konstrukce světa lidí, se získávají prostřednictvím narativů, ve kterých lidé, kteří jsou zkoumáni, komunikují způsobem, jakým rozumějí světu. Narativy se nejčastěji vztahují ke mluvenému či psanému projevu, avšak mohou být založeny i na jiných formách komunikace, jako jsou například deníky, literární nebo novinářské práce, audio nebo video nahrávky nebo umělecká díla. Mohou dokonce vycházet z pozorného a systematického pozorování lidí v běžném životě (tj. pozorování chování). V kvalitativním výzkumu bývá běžné, že narativy zahrnují rozhovory, avšak toto není vždy pravidlem. Ve skutečnosti někdy neexistuje ani přímý kontakt mezi výzkumníkem a lidmi, kteří jsou studováni, jak ukazuje příklad v následující sekci.

Kvalitativní výzkum má tři hlavní slabá místa. Tyto problémy zahrnují:

- Arbitrarita (kvalitativní výzkum se některým zdá záviset stejně tak na invenci a fantazii výzkumníka jako na tvrdých faktech);
- Nedostatek objektivního důkazu (kvalitativní metody neumožňují testování hypotéz prostřednictvím objektivních - statistických - postupů);
- Banalita (kvalitativní výzkum je obviněn z toho, že nedělá nic jiného než opakuje to, co už všichni vědí).

Kvalitativní výzkum klade důraz na (a) objevování, (b) široce definované cíle, (c) flexibilní výzkumné otázky, (d) emergentní obsahy, (e) generování (na rozdíl od testování) hypotéz a (f) věrohodnost. Lze ho chápat v kontextu jeho pojetí reality a druhů otázek, kterým se věnuje (jeho epistemologie), a metod používaných k nalezení odpovědí na tyto otázky (jeho heuristika). Kvalitativní metodologie přináší pro výzkumníky zvláštní problémy, zejména spojené s rigorozitou, a spoléhá se silně na speciální kritéria validity, jako je například logická

správnost nebo pravděpodobnost závěrů. Někteří výzkumníci se uchylují k metodám kvalitativního výzkumu, protože očekávají, že budou snazší než metody kvantitativní. Kvalitativní výzkum však kladne na výzkumníky zvláštní osobní nároky, které se odlišují od těch kvantitativních; například schopnost získávat osobní účty od účastníků nebo schopnost uvažovat induktivně. Kromě toho přináší speciální etické otázky, protože často žádá účastníky, aby odhalili, jak konstruují osobně významné nebo dokonce bolestivé události.

Kvalitativní přístup zahrnuje následující postupy, které ho odlišují od kvantitativního přístupu:

- Pozorování jednoho nebo více lidí v reálném prostředí a zaznamenávání toho, co se děje, nebo aktivní získávání popisů reálného života od lidí, například pomocí rozhovorů. Tyto popisy jsou téměř vždy verbální, velmi často mluvené, a často se nazývají „narrativy“;

- Zaznamenávání toho, co říkají nebo píšou lidé, nebo jak se chovají. To často zahrnuje písemný text, i když původní záznam sestával z audio nebo video pásek;

- Interpretace toho, co lidé říkají. Účelem této interpretace je použít koncepty určité disciplíny, jako je sociologie nebo psychologie, k porozumění tomu, co bylo pozorováno a zaznamenáno v předchozích krocích. Výsledky této fáze představují výsledky výzkumu;

- Zobecnění těchto interpretací tím, že je spojíme s jinými lidmi nebo prostředími, nebo s existující teorií (nebo oběma). Tato fáze vede k závěrům studie. Tyto závěry mohou sestávat z obecného popisu prostředí nebo skupiny lidí, jako je popis mezilidských vztahů například v nemocnici (typičtější pro sociologii nebo antropologii než pro psychologii nebo vzdělávání), nebo rozšíření a objasnění existující teorie ohledně nějakého jevu, jako je vývoj inteligence (typičtější pro psychologii a vzdělávání).

Obecně platí, že kvalitativní studie nejsou experimentální, ale popisné a zaměřují se na každodenní život lidí, kteří jsou studováni. Kvalitativní designy se zaměřují na optimalizaci exterální validity výsledků, zatímco kvantitativní přístupy zdůrazňují internální validitu. Tato internální validita se posuzuje na základě technických kritérií, jako je kontrola zmatení proměnných, konstrukce náhodných vzorků nebo splnění formálních kritérií pro použití statistických postupů. Externí validita se naopak odvozuje z vlastností, jako jsou autentičnost, pravděpodobnost, nápaditost nebo užitečnost. Centrální otázkou není: "Je tento design technicky dokonalý?" (tj. interní validita je zásadní), ale "Pomáhá nám tento design lépe porozumět fenoménu, který je zkoumán - tak, jak je chápán účastníky?" (tj. exterální validita je zásadní).

Kvalitativní studie jsou flexibilní. Zatímco je pravda, že musí mít jasně definovaný objekt zkoumání, tj. musí něco konkrétního zkoumat, mohou začít bez jakéhokoli teoretického základu, například pouze kvůli zájmu výzkumníka o nějaké téma nebo otázku. Tento zájem může být způsoben jednoduchou zvědavostí, pocitem, intuicí nebo zvláštním zapojením do oblasti. Například samoživitel, který pomáhá poradit ostatním v podobné situaci, by mohl být zaujatý získáním informací o tom, jak se jiní samoživitelé vyrovnávají se svým životem, nebo bankovní úředník, který je aktivní v odborovém hnutí, by mohl zkoumat, jak ostatní zaměstnanci chápou svůj vztah k zaměstnavateli. To neznamená, že kvalitativní výzkum nemá zájem o teorii: aby výzkumníci porozuměli jakémukoli objektu studia, musí shromažďovat, organizovat, analyzovat a reflektovat data a převádět je na vědecké poznání. Teorie je pro to nezbytná. V kvalitativním výzkumu se však často teoretizuje až po analýze dat. Jinými slovy, teorie může hrát svou hlavní roli až na konci, nikoli na začátku.

Přesné téma kvalitativní studie se může objevit až v průběhu výzkumu a není předem definováno. Jinými slovy, jasně formulovaná výzkumná otázka se může vyvinout v průběhu šetření (zejména v průběhu analýzy dat), místo aby byla podrobně rozpracována před zahájením výzkumu, jako je tomu u kvantitativních studií.

V kvalitativních přístupech může být konkrétní objekt studie také výsledkem každodenních pocitů nebo intuicí, jednoduché zvědavosti nebo osobní zkušenosti. Například vzdělávací psycholog s velmi inteligentním dítětem by mohl být motivován k vyšetření toho, jak takové děti vnímají školu, nebo co si učitelé myslí o chytrých žácích. Někdo, kdo nedávno překonal ztrátu milované osoby, by se mohl chtít zabývat tím, jak lidé zvládají takovou situaci.

Zatímco zůstává velmi důležité výzkumnou zprávu doplnit o informaci, kdo poskytl předmětná data, otázky vzorkování jsou v kvalitativních studiích často zdůrazňovány méně než v kvantitativních studiích. Přesto je konstrukce vhodného „vzorku“ stále záležitostí velké důležitosti. Kvalitativní výzkumníci vybírají lidi, kteří se podle jejich názoru nacházejí na místě, aby mohli osvětlit konkrétní otázku, která je pro výzkumníka důležitá. Znalost předmětu studie má přednost před teorií vzorkování. Účastníci mohou být dokonce záměrně vybíráni ne náhodně, ale protože je již známo, že patří do podskupiny, jejichž názory na předmět studie jsou atypické.

Často kladenou otázkou, kterou si kladou postgraduální studenti, kteří se věnují kvalitativním výzkumům, je, jak velká musí být jejich vzorková skupina. Existuje neoficiální pravidlo, které se zřídka explicitně vysvětluje, že počet rozhovorů potřebných ke splnění cíle je nepřímo úměrný intenzitě každého jednotlivého kontaktu. To se někdy dá dosáhnout studiem jednoho případu, například prostřednictvím 100 hodin systematicky nahrávaných a

transkribovaných rozhovorů s, řekněme, slavným vynálezcem. Někdy je potřeba významné množství respondentů (např. 30 nebo více dvouhodinových rozhovorů s jednotlivými respondenty). Nezbytná velikost vzorku tedy závisí částečně na intenzitě kontaktu s jednotlivými případy, nebo skupinami, které jsou studovány.

Také to značně závisí na objektu studia - na tom, o čem se zkoumání jedná. Třetím kritériem pro rozhodnutí o nutné velikosti vzorku je šíře tématu, které se zkoumá. Někdy stačí jediný případ k vytvoření přesvědčivého vysvětlení velmi širokého tématu.

Výzkumníci se často potýkají s tím, že nemohou vybírat svůj vzorek náhodně nebo systematickým způsobem, z důvodu omezeného přístupu ke všem členům populace. K překonání tohoto problému mohou výzkumníci použít convenience vzorkování, které zahrnuje všechny dostupné členy populace, nebo samovolné vzorkování, což zahrnuje volání dobrovolníků. Další metodou je snowball vzorkování, kde účastníci vzorku představují výzkumníka přátelům, známým nebo členům organizace, kteří jsou ochotni se zúčastnit.

Účastníci mají právo očekávat, že s nimi získaná data nebudou publikována nebo jinak zveřejněna způsobem, který umožní identifikaci jednotlivých respondentů. Obvykle se považuje za etické publikovat zjištění, které se týkají pouze obecných tendencí ve skupině. Nicméně, otázka je složitější, než se zprvu zdá.

Velký důraz se v současnosti klade na získání souhlasu účastníků výzkumu. Nicméně, souhlas nemá význam, pokud není informovaný, což mimo jiné vylučuje klamání. Ačkoli se to zdá být zřejmé, zjišťuje se, že být informován má mnoho různých aspektů. Například (a) není možné informovat lidi o nepředvídatelných rizicích; (b) laici nejsou schopni odhadnout závažnost rizik, která nerozumí; (c) rizika mohou být přímá nebo nepřímá. Podrobná diskuse o rizicích také může potenciální účastníky zastrašit a přesvědčit je, že události, které jsou extrémně nepravděpodobné, jsou ve skutečnosti pravděpodobné. Psychologové se také potýkají s problémem, že informování účastníka, že mohou následovat psychologické důsledky, může v některých případech zajistit, že se tyto důsledky skutečně objeví, například prostřednictvím sugestibility a placebo. To naznačuje, že klamání účastníků může být někdy užitečné pro výzkumníka nebo dokonce nutné, i když klamání je nyní považováno za neetické. Souhlas se také ukázal být složitým konceptem.

Některé z těchto otázek nabývají zvláštního významu, když se aplikují konkrétně na kvalitativní výzkum. Zaměříme-li se na otázku poškození účastníků, je zřejmé, že diskuze s tazatelem o vlastní konstrukci reality sice nemusí respondentům způsobit bezprostřední fyzické poškození (zatímco elektrický šok ano), ale taková diskuze může spustit procesy, jako je sebezpytování. Ty mohou působit ještě dlouho po skončení rozhovoru a mohou mít

nepředvídané, možná nepředvídatelné důsledky. To znamená, že není možné, aby si výzkumník byl naprosto jistý, že nemůže dojít k žádné újmě, nebo aby byl souhlas účastníka plně informovaný. Výzkumníci však mají k dispozici některé praktické kroky, které riziko újmy snižují.

Při sběru kvalitativních dat je základní jednotkou pozorování "případ". Případem je zpravidla člověk, který poskytuje informace o tom, jak chápe svět, a poskytnuté informace se označují jako "vyprávění". Zdaleka nejběžnější metodou sběru takových informací je rozhovor, který může být otevřený, polostrukturovaný nebo strukturovaný, existují však i další způsoby sběru dat, jako je zúčastněné nebo nezúčastněné pozorování, případové studie nebo stínování. Kromě toho výzkumníci ne vždy komunikují přímo s účastníky, ale někdy studují již existující zdroje, jako jsou autobiografie, deníky, novinové články, filmy, videa, reklamy nebo dokonce umělecká díla, "půjčují" si materiál od jiných výzkumníků nebo dokonce shromažďují virtuální data. Hlavní je, že narativy odhalují "zažité detaily" lidských životů. To znamená, že při sběru dat tváří v tvář (obvykle rozhovoru) si výzkumníci musí dát záležet na tom, aby se vyhnuli vedení partnera rozhovoru vysíláním verbálních nebo neverbálních signálů, které vyvolávají konkrétní odpovědi.

Jak taková data vypadají a jak je mohou výzkumní pracovníci shromažďovat? Ačkoli některé přístupy, jako je akční výzkum, zdůrazňují, že tato interakce je obousměrná (tj. informace proudí oběma směry), přičemž výzkumník a respondent spolupracují, aby dosáhli vzájemně propracovaného porozumění zkoumané situaci, v nejjednodušším pojetí interakce zahrnuje výzkumníka, který získává informace o situaci, jež ho zajímá, od respondenta, který je o této situaci dobře informován. Informační tok může jednoduše zahrnovat to, že výzkumník použije informace, které již má k dispozici, jako jsou například dopisy nebo deníky, a může zahrnovat i neverbální údaje, jako jsou umělecká díla, ale v nejzřetelnější situaci výzkumník získává informace od respondenta, velmi často, ale ne vždy, prostřednictvím rozhovoru (viz následující oddíl). Tyto informace tvoří údaje ve výzkumné studii.

Většinou jsou informace poskytovány slovní formou (tj. ve formě vyprávění), i když vyprávění mohou být:

- mluvená (jako v případě rozhovorů)
- psaná (např. biografie, deníky, dopisy)
- publikovaná (např. oficiální dokumenty, noviny nebo časopisy, knihy)
- v elektronické formě (např. filmy, pásky, videa nebo počítačové disky).

Většinou jsou data v kvalitativních studiích poskytnuta formou vyprávění, může to být mluvené, psané, publikované nebo elektronické. Často jsou nahrávány a pak přepsány do psané podoby pro analýzu. Data v kvalitativních studiích obvykle obsahují pasáže textu.

Kvalitativní výzkum může být prováděn bez shromažďování nových dat využitím existujících vyprávění. Ty mohou zahrnovat osobní výpovědi, jako jsou deníky, dopisy nebo autobiografie, stejně jako veřejné projevy nebo kázání.

Novým způsobem sběru dat je využití internetu. Tento přístup není zcela "přímý" ani zcela "nepřímý". Není zde fyzický kontakt mezi výzkumníkem a účastníky, jako například při rozhovorech, ale na rozdíl od skutečně nepřímých metod, jako je analýza deníků, výzkumník záměrně vyvolává nebo provokuje odpovědi účastníků, což je typické pro metody přímého kontaktu, jako jsou rozhovory.

Vyprávění respondentů, zejména pokud má formu rozhovoru, jsou často doprovázena výrazem obličeje, jako jsou úsměvy (někdy dokonce slyšitelným smíchem), nebo naopak křeče, nasupením, dokonce slzami. Mohou se také vyskytnout gesta, jako jsou mávání rukama, ukazování prstem, sevření pěstí atd., nebo pohyby a postoje těla (např. napětí svalů, odmítání pohledu na rozhovorce, ztuhlost v křesle). Průvodce rozhovorem si mohou takové chování poznamenat v průběhu rozhovoru. Samozřejmě, data tohoto druhu nelze získat tam, kde není přímý kontakt mezi výzkumníkem a respondentem, jako například při analýze existujících dokumentů, protože pozorovací údaje vyžadují osobní kontakt mezi výzkumníkem a respondentem, a také výzkumníka, který není zcela zaměstnán zaznamenáváním poznámek o odpovědích respondentů. Zaznamenávání chování respondentů na videopásce je proto zvláště cenné, protože umožňuje shromažďovat neverbální data bez nutnosti podrobného zaznamenávání poznámek v průběhu rozhovoru. Tato data mohou výrazně obohatit popisy a interpretace, které vyplývají z analýzy kvalitativních dat. [6]

2.2. Rozhovor jako převládající metoda získání dat v rámci kvalitativního výzkumu

Ačkoli byly právě popsány i jiné způsoby sběru kvalitativních dat, Briggs [4] odhadl, že 90% všech výzkumů v sociálních vědách využívá rozhovorů. V psychologii a pedagogice může být tento poměr nižší, ale Briggsův odhad nezpochybňuje důležitost rozhovorů jako výzkumného nástroje. Rozhovor lze považovat za "zařízení pro vyvolání produkce vyprávění" [16]. To, co je zapotřebí v narativu, je to, co Geertz [11] nazval "tlustým popisem" konstrukce reality rozhovorového partnera. Typicky se nejedná o nepřetržitý, nepřerušovaný monolog, ale o řadu reakcí na "podněty" od výzkumníka, jako je například "Řekněte mi víc". Existují různé druhy rozhovorů.

Existují dva základní úkoly pro výzkumníka: (a) vytvořit vhodnou atmosféru, (b) formulovat otázky takovým způsobem, aby respondenti mohli poskytnout odpovědi, které nezkrslují jejich názory. První úkol znamená být přátelský, ale udržovat určitou osobní distanci, nechat respondenty pocítit, že jsou bráni vážně, vyvarovat se s nimi soudit o jejich názorech (tj. nevyjadřovat zjevné souhlas či nesouhlas, projevovat schválení nebo nesouhlas, nebo naznačovat víru nebo nevíru), a vyvarovat se výzev nebo "vyslýchání" respondentů. Chování a tělesná řeč výzkumníka by měly být také respektující a pozorné (tj. projevující zájem), ale nezákonné. [6]

Výzkumník se očekává, že povede rozhovor, a to různou mírou v závislosti na tom, jak strukturované je, a aby se udrželo odchylení se od tématu diskuse, ale zároveň nezaujme příliš aktivní roli, například tím, že se bude chovat jako při neformálním rozhovoru mezi dvěma známými. Tyto úvahy znamenají, že by měli výzkumníci:

- používat vhodný jazyk (např. neměli by používat odborný psychologický žargon s laiky);
- vyhýbat se vedení nebo tendenčních otázek, které vkládají slova respondentům do úst;
- vyhýbat se detailům výzkumu;
- vyhýbat se vstupování do soukromého rozhovoru s respondenty během interview;
- občasné otázky "kontrolujte", zda byla odpověď pochopena a zda je respondent v odpovědích konzistentní;
- kontrolovat vlastní porozumění významu respondentů tím, že kladou

vhodné následné otázky.

Tato doporučení se mohou zdát nevhodná pro tradiční obraz výzkumníka jako neutrálního pozorovatele, který skrývá svou vlastní osobnost ve prospěch vědecké objektivitě. Nicméně, tazatelé by neměli za žádných okolností zkoušet chovat se jako stroj nebo se proměnit v chodící testovací nástroj. V kvalitativním výzkumu je účelem rozhovorů podnítit dotazované, aby co nejotevřeněji a co nejúplněji odhalili svou konstrukci reality (svůj vnitřní obraz světa). K tomu by měli tazatelé využít celý svůj arzenál schopností a dovedností, aby vedli rozhovory a přesvědčovali lidi, aby odhalili své myšlenky. To znamená používat takt, empatii, vhléd a podobně. Nicméně, tazatelé by si měli pamatovat na účel výzkumných rozhovorů: získat informace o konstrukci reality dotazovaného s cílem se učit o studovaném objektu, ne s cílem získávat vhléd do problémů dotazovaného a navazovat s ním terapeutický vztah. [6]

Radikálnější kvalitativní autoři kladou větší důraz na rozhovor jako výměnu mezi dvěma lidmi s vzájemným zájmem. Pokud jde o atmosféru, je důležité, aby respondenti měli pocit, že nejsou bráni vážně pouze jako objekty zkoumání, ale jako partneři. To lze usnadnit určitou mírou sebeodhalení ze strany tazatele. Zde se znamená, že by měli prozradit něco ze svých vlastních názorů (bez nutnosti vnucovat je respondentovi), na jedné straně, a ukázat něco ze svých pocitů (bez přílišné nervozity, impatience nebo vypadání, že se smějí na respondenta), na straně druhé. Tazatelé mohou také ukázat povědomí o respondentově pohledu na svět a o jeho pocitech a obavách, a nejen na ně adekvátně reagovat, ale také umožnit, aby se staly tématem rozhovoru. Lze vidět, že ideál odosobněného, nezajímavého tazatele, který stojí nad respondenty i nad diskutovanou látkou, není podporován.

Fontana a Frey [37] také zmínili držení těla, ke kterému lze přidat výraz obličeje. Tyto prvky mohou vytvářet dojem nudy, nervozity a podobně. Fontana a Frey upozornili na možné neúmyslné použití osobního prostoru k vyjádření postojů, které mohou být nebo nemusí být žádoucí (například sedět velmi blízko respondentovi, což by mohlo naznačovat předpoklad intimity), a pohyby nebo držení těla, jako je naklánění se ke respondentovi nebo od něj. Další důležité aspekty komunikace v rozhovoru souvisejí s jazykem, i když nejsou součástí samotných použitých slov [37]. Mezi ně patří (a) rychlost řeči a použití pauz (například dlouhé pauzy by mohly naznačovat nedostatek důvěry v schopnosti respondentů porozumět) a (b) variace v rychlosti, hlasitosti, výšce a kvalitě jazyka, jako je křik, což by mohlo naznačovat netrpělivost nebo překvapení. Jak Fontana a Frey zdůraznili, je důležité přizpůsobit všechny aspekty komunikace v rozhovorech specifickým charakteristikám lidí, kteří jsou dotazováni. Například vhodná úroveň a styl jazyka, stupeň neformality, druh oblečení, použití osobního

prostoru a další aspekty by se dramaticky lišily u dětí od toho, co by bylo vhodné při rozhovoru s nedávno ovdovělými vdovami.

Jedním z problémů každého novináře je, jak navázat důvěryhodný vztah s partnerem. Existují obecně uznávané a praktikované techniky psychologie vztahů. Kniha Dalea Carnegie "Jak získávat přátele a působit na lidi" může být vodítkem pro začínající tazatele.

Zásada č. 1: Opravdově se zajímat o druhé.

Projevení zájmu musí být stejně jako u všech ostatních zásad lidských vztahů upřímné. Musí se vyplatit nejen tomu, kdo zájem projevuje, ale i tomu, kdo pozornost přijímá. Je to oboustranná záležitost - obě strany z ní mají prospěch. [33 p.73]

Zásada č. 2: Usmívat se.

Činy mluví hlasitěji než slova a úsměv říká: "Mám tě rád. Děláš mi radost. Rád tě vidím." [...] Náš úsměv je poslem naší dobré vůle. Náš úsměv rozjasňuje život všem, kteří ho vidí. [...] Nic nestojí, ale mnoho vytváří. Obohacuje ty, kdo přijímají, aniž by ochuzoval ty, kdo dávají.[33, p. 75-80]

Zásada č. 3: Pamatujme si, že každému zní jeho jméno příjemně a je pro něho tím nejdůležitějším.

Zapamatujme si toto jméno a snadno ho vyvolávejme, je to nenápadný a velmi účinný doplněk. Ale zapomeňme ho nebo ho špatně vyslovíme - a dostaneme se do prudké nevýhody. [...] Měli bychom si být vědomi kouzla obsaženého ve jménu a uvědomit si, že tento jediný předmět je zcela a beze zbytku vlastnictvím osoby, s níž jednáme, a nikoho jiného. Jméno daného člověka odlišuje; činí ho jedinečným mezi všemi ostatními. Informace, kterou předáváme, nebo žádost, kterou vznášíme, nabývá zvláštní důležitosti, když k situaci přistupujeme se jménem daného jedince.[33, p. 83-88]

Zásada č. 4: Naslouchejme. Povzbuzujme druhé, aby hovořili o sobě.

... Pokud tedy chceme být dobrým konverzačním partnerem, buďme pozorným posluchačem. Chceme-li být zajímaví, zajímejme se. Pokládejme otázky, na které budou druhé osoby rády odpovídat. Povzbuzujme je, aby mluvili o sobě a svých úspěších.

Nesmíme zapomínat, že lidé, se kterými mluvíme, se stokrát více zajímají o sebe a svá přání a problémy než o nás a naše problémy. Bolest zubu pro ně znamená víc než hladomor v Číně, který zabije milion lidí. Vřed na krku člověka zajímá víc než čtyřicet zemětřesení v Africe. Mysleme na to, až příště začneme rozhovor. [33, p. 89-96, p. 96]

Zásada č. 5: Mluvme především o tom, co zajímá druhé.

Mluvit s ohledem na zájmy druhé strany se vyplatí oběma stranám. Howard Z. Herzig, přední odborník v oblasti komunikace se zaměstnanci, se touto zásadou vždy řídil. Na otázku,

jakou odměnu za to dostává, pan Herzig odpověděl, že nejenže od každého člověka dostává jinou odměnu, ale že obecně odměnou bylo rozšíření jeho života pokaždé, když s někým mluvil. [33, p. 97 - 101]

Zásada č. 6: Dejme druhému najevo, že si uvědomujeme jeho osobní důležitost, a udělejme to upřímně.

Zákon je následující: Vždy se snažíme, aby se druhý člověk cítil důležitý. [...] Chceme získat uznání těch, s nimiž přicházíme do styku. Chceme uznání své skutečné hodnoty. [...] Nepřikrášlená pravda je taková, že téměř všichni lidé, s nimiž se setkáme, se cítí být nějakým způsobem nadřazení nám, a jistou cestou k jejich srdcím je dát jim nějakým jemným způsobem najevo, že uznáváme jejich důležitost, a to upřímně.[33, p. 101 - 110]

A tady je to, co radí Walter Bingham a Bruce Moore [3]:

- nacházejme a používejme příjemné asociace;
- nechme partnera, aby se cítil volně a byl připraven mluvit;
- neptejme se, dokud si nejsme jisti, že partner je připraven poskytnout požadované informace;
- poslouchejme;
- umožněme partnerovi, aby vyprávěl celý příběh;
- bud' me upřímný, což je mnohem lepší než být mazaný a nepřirozený;
- vyhybejme se roli učitele;
- nebud' me hrubí.

Jako upozornil Jorgensen [18], první druh otázek používaných v rozhovorech je prostá, neformální otázka typická pro běžnou konverzaci. Tyto otázky se mohou vyskytnout neplánovaně, i v poměrně formálních rozhovorech, například když tazatel nerozumí výpovědi nebo když je zvědav. Nicméně systematické sledování specifického tématu zájmu vyžaduje kromě takových neplánovaných otázek záměrné a účelové otázky. Je třeba poznamenat, že slovo "otázka" je zde používáno volně k označení jakéhokoli žádosti o informace, kterou učiní tazatel, i když není přísně formulována ve tvaru otázky. Spradley [Spradley, J. (1979). *The ethnographic interview*. New York, NY: Holt, Rinehart and Winston.] popsal několik druhů systematických otázek v rozhovorech, včetně:

- 1) otázky, které žádají o přehled o nějakém studovaném objektu;
- 2) otázky žádající o více detailů na nějakém již zavedeném bodě;
- 3) otázky žádající o příklad něčeho, co uvedl respondent, aby bylo snazší pro tazatele porozumět;

- 4) otázky žádající o konkrétní příklad ze života respondentů;
- 5) otázky žádající o objasnění idiosynkratického jazyka.

Je všeobecně uznáváno, že otázky začínající slovy „Proč?“ nebo „Co tím myslíte?“ by měly být co nejméně používané, protože naznačují nesouhlas nebo netrpělivost ze strany tazatele, zatímco „Co?“, „Kdy?“, „Kde?“ a „Jak?“ povzbuzují respondenty, aby vyjádřili své názory. Otázky, které volbou slov naznačují respondentovi (správně nebo nesprávně), že se očekává určitá odpověď, se nazývají „vedoucí“ otázky. Je důležité si uvědomit, že respondenti mohou být „vedeni“ nejen volbou slov, ale také neverbální komunikací, jako jsou kývání hlavou nebo úsměv versus zamračení, naklánění dopředu nebo dozadu nebo zaznamenávání některých odpovědí, ale ne jiných.

Mezi typy rozhovorů rozlišujeme:

- Otevřené rozhovory: Tyto rozhovory nabízejí respondentům pouze obecné téma nebo otázku, na kterou mají odpovědět (např. "Zajímá mě používání bezpečnostních pásů. Mohli byste mi říct, co si o tom myslíte?"). Rozhovor se může zdát téměř jako konverzace, s tím rozdílem, že tazatel položí několik otázek, které dají interakci určitý směr. I když se otázky vždy nějakým způsobem vztahují k předmětu studie, mohou se značně lišit od rozhovoru k rozhovoru v závislosti na odpovědích konkrétního účastníka. Pořadí, v jakém jsou otázky kladené, se také může lišit od respondentů k respondentům, nebo samozřejmě otázka nemusí být položena vůbec, pokud se respondent již vyjádřil k relevantnímu materiálu bez potřeby dotazu.

- Polostrukturovaný rozhovor: Jak název naznačuje, tyto rozhovory jsou více strukturované. Výzkumník už bude mít nějaké znalosti o klíčových otázkách a očekává, co by mohlo vzejít, nebo dokonce bude chtít rozhovor nějakým způsobem zaměřit. Stejně jako u neformálních rozhovorů se diskuse začíná poměrně širokou úvodní otázkou nebo žádostí, která však napomáhá diskusi v určitém směru: "Zajímá mě, proč tolik lidí nepoužívá bezpečnostní pásy. Jaký je váš názor na to?" Malé množství obecných otázek nebo alespoň směrovacích nápověd nebo "pomocných vět" [20] bude použito k tomu, aby se respondenti drželi, alespoň v širokém smyslu, témat, která zajímají výzkumníka (např. "Má to něco společného s osobností, myslíte si to?"). Tyto mohou být zapsány pro tazatele do protokolů nebo nahrávací list. Nicméně, tazatel nemá seznam konkrétních otázek, které jsou kladeny všem respondentům v daném pořadí. Polostrukturované rozhovory nabízejí lepší možnosti zaznamenání dat písemně během samotného rozhovoru. Pro některé odpovědi nemusí být nutné zapsat celé prohlášení, ale pouze relevantní slovo nebo frázi, protože výzkumník již ví, co je pro účely konkrétního studia zajímavé. Stručné poznámky této povahy lze následně rozšířit pomocí protokolu paměti.

Nicméně, elektronické záznamy jsou stále velmi cenné, protože jinak může být ztracena mnoho spontánnosti a bohatosti odpovědí respondentů.

- Strukturované rozhovory zahrnují pevně strukturovanou výměnu otázek a odpovědí, při které výzkumník vstupuje do výzkumu s konkrétními otázkami, na které se požadují konkrétní odpovědi. Tyto otázky jsou obvykle odvozeny z existující teorie v dané oblasti, z dřívějších výzkumných výsledků, z pilotního výzkumu nebo z intuice výzkumníka, ačkoli mohou být také oblastmi zvláštního zájmu výzkumníka. Otázky jsou často přečteny nahlas z protokolu nebo záznamového listu, ze kterého výzkumník pracuje, a jsou kladeny všem respondentům se stejným formulováním a v určeném pořadí, pokud respondent nenabízí relevantní odpovědi spontánně (tj. předtím, než se výzkumník dostane k otázce, která je relevantní). Někdy jsou otázky otevřené (tj. respondenti odpovídají vlastními slovy), ale v některých strukturovaných rozhovorech může výzkumník dokonce nabídnout konkrétní alternativy, ze kterých si respondenti mohou vybrat. Strukturované rozhovory poskytují předem strukturované informace, jsou méně časově náročné a snáze se analyzují. Nicméně hrozí nebezpečí, že se stanou pouhými ústními dotazníky. Podle Jorgensena [18] jsou data méně bohatá, povrchnější a obtížněji interpretovatelná. Jsou také náchylná k účinkům faktorů jako je ano-říkání (souhlas s tím, co výzkumník říká) nebo sociální požadovanost (poskytnutí odpovědi, které se zdají být odpověďmi, které by řekl správný člověk).

- Hlubkové rozhovory: Tyto rozhovory jsou charakterizovány snahou tazatele dostat se pod povrch a identifikovat podkladové emoce a pocity respondentů, nebo rozpoznat racionalizace a obrany, které používají při řešení diskutovaných otázek. Hlubkové rozhovory se mohou stát téměř klinickými, dokonce využívají klinické postupy, jako je volné asociace, techniky setkání a podobně. Například podrobná diskuse o tom, proč konkrétní osoba odmítá používat bezpečnostní pásy, by mohla odhalit, že celé téma je obklopeno nepřátelstvím a hněvem, který je nakonec zaměřen na příliš kontrolujícího a autoritářského rodiče. V podrobném rozhovoru by mohl respondent odhalit, že odmítání zapnutí pásů je symbolickým činem odporu a potvrzením přerušování psychologického pupečníku. Materiál této povahy může být pro respondenty obtěžující, zejména pro ty citlivé a vnímavé, a musí být s náležitou péčí zacházen. Tento příklad potvrzuje význam osobních vlastností výzkumníka, jako je empatie, ale také zodpovědnost v kvalitativním výzkumu.

- Skupinové rozhovory: Jak název naznačuje, jsou tyto rozhovory prováděny s více než jedním respondentem najednou, tedy ve skupinovém prostředí. Teoreticky jsou možné všechny výše uvedené varianty (strukturované, polostrukturované, nestrukturované, detailní) i ve skupinách. Skupinové rozhovory jsou konverzacemi, ale konverzacemi mezi skupinou lidí,

kteří byli účelově vybráni, protože mají narativní kompetence týkající se určitého výzkumného tématu. Výměna názorů ve skupinovém rozhovoru je vedená moderátorem, který se zajímá o toto téma a dbá na to, aby konverzace nebyla příliš dlouhá, např. pomocí průvodce rozhovoru. Protože probíhají v jazyce jednotlivců (nikoli např. v jazyce testů), jsou takové rozhovory velmi produktivní pro analýzu vnímání, postojů, motivů a podobně. Skupinové rozhovory přinášejí další technické výzvy pro tazatele: nejenže platí obvyklá pravidla dobré praxe (osobní otevřenost, přátelskost, sympatie, schopnost podporovat reflexi a komunikaci, ochota a schopnost něco o sobě prozradit a tak se zapojit do skutečné interakce), ale navíc jsou potřeba nové dovednosti.

2.3. Popis zvolené metody a jednotlivých kroků výzkumu

Základem tohoto výzkumu je série rozhovorů s novináři, kteří se přímo v terénu zabývají rusko-ukrajinským konfliktem. Autorka této práce nejprve kontaktovala údajné účastníky rozhovoru, kontakty poskytla redakce Current Time a také novinář Dmitrij Gorevoy. Autorka práce vysvětlila účel rozhovoru, dohodla čas a způsob vedení rozhovoru. Pro tuto fázi výzkumu byla zvolena metoda polostrukturovaného rozhovoru. Polostrukturovaný rozhovor znamená dialog dvou osob. Vyznačuje se skutečností, že autor rozhovoru má připravený návod, seznám okruhů a základní otázky, které je třeba během rozhovoru projít, ale během samotného rozhovoru existuje příležitost trochu se odchýlit od plánu, spontánně položit další otázky - objasnění, otázky, které stejně jako vodítka vedou k novým tématům odhalení a objevování zajímavějších podrobností. Tento typ má předem daný soubor témat a volně přidružených otázek, ale jejich pořadí, volba slov a formulace může být pozměněna, případně může být něco dovysvětleno. Konkrétní otázky, které se zdají tazateli nevhodné, mohou být dokonce i vynechány; jiné naopak mohou být přidány. Polostrukturované rozhovory jsou flexibilnější a volnější než strukturované, ale jsou organizovanější a systematictější než nestrukturované rozhovory.

Hlavním důvodem této volby je charakteristická flexibilita, jak technická, tak směrová. Ale zároveň vám polostrukturovaný rozhovor umožňuje zdůraznit a nenechat si ujít hlavní, základní informace (otázky) nezbytné pro úspěšnou a efektivní analýzu slov respondenta. Při přípravě na polostrukturované rozhovory s novináři o válce na Ukrajině narazila autorka výzkumu na některé potíže, které samy o sobě ukazují specifika konfliktní žurnalistiky a zpravodajství o vojenských operacích. Za prvé, vzhledem k tomu, že novináři, kteří souhlasili s poskytnutím rozhovoru, jsou nyní na Ukrajině, je možné je kontaktovat pouze přes sociální síť, v tomto případě přes WhatsApp. Za druhé, čas rozhovoru byl původně stanoven přibližně, protože dotazovaní korespondenti mají omezený volný čas. Jak řekl jeden z účastníků rozhovoru, vše je spíše situační: někdy je času dost a někdy vůbec. Proto bylo dohodnuto, že se domluvíme na přesný čas (v tomto případě „přesný čas“ znamená ten nejpřibližnější) den před samotným rozhovorem. Pokud jde o dobu trvání těchto rozhovorů, bylo téměř nemožné ji během přípravy předvídat. Novináři „v terénu“ jsou velmi časově omezeni, proto jsme museli předpokládat, že v určitém okamžiku se plány mohou změnit, může se stát něco neočekávaného a respondent bude muset rozhovor ukončit nebo přesunout.

Na základě možných překážek během rozhovoru a výše uvedených faktorů jsme rozhovor naplánovali tak, abychom co nejdříve dostali odpovědi na všechny hlavní otázky. Zároveň bylo důležité nedovolit, aby se z polostrukturovaného rozhovoru s jeho svobodou měnit doplňující otázky, formulovat otázky a volit slova, čímž vzniká atmosféra empatie a zájmu, stalo konkrétní a lhostejné dotazování nebo průzkum veřejného mínění.

Před přímým provedením rozhovorů jsme si určili soubor témat, která nám pomohou identifikovat specifika zpravodajství o rusko-ukrajinském konfliktu v terénu. Mezi hlavní okruh témat patřily např.:

1) Motivace a cíle: proč se rozhodli pokrývat konflikt; pokud se jedná o zahraničního novináře, jak se rozhodli jet na Ukrajinu; jaký je jejich účel zveřejnění toho či onoho materiálu atd;

2) Samotná mediální rutina a zdroje informací: jak pracují, na co se zaměřují, jaké jsou zdroje informací;

3) Obtíže a výzvy práce: etické, právní aspekty, zajištění bezpečnosti novináře atd.

Obecně se nám ve fázi rozhovoru podařilo zůstat v nastíněných tematických okruzech a získat odpovědi na několik základních otázek z každého bloku, které hrají ve studii klíčovou roli. V podstatě nás zajímaly odpovědi na následující otázky:

- co konkrétně pokrývá a s jakým materiálem dotazovaný novinář pracuje;
- jaký je účel novináře pro zveřejnění toho či onoho materiálu;
- jak může vypadat pracovní den novináře v konfliktní zóně;
- jak je zajištěna bezpečnost;
- zda novinář čelil etickým pochybnostem;
- jaké jsou zdroje informací a jak probíhá ověřování faktů.

Autorka měla velké štěstí, že respondenty výzkumu byli sami novináři. Ochetně odpovídali na všechny otázky tazatele, vysvětlili mnoho aspektů, široce se podělili o své zkušenosti a specifika své profesní činnosti a mediální rutiny. Komentáře novinářů byly souvislé, srozumitelné a snadno pomohly tazateli formulovat návodné otázky. Vzhledem k tomu, že novináři, kteří souhlasili s rozhovorem, hráli při pokrývání války na Ukrajině poněkud odlišnou roli a zaměřovali se na různá témata a aspekty války, byly doplňující otázky pro každého dotazovaného jistě jiné a navíc někdy byly výše nastíněné základní otázky mírně přepsány, aby byla zajištěna jejich relevance v kontextu práce konkrétního novináře. Je třeba poznamenat, že právě spontánní otázky, které se během rozhovorů objevily, pomohly pochopit hlavní rysy zpravodajství o vojenských událostech na Ukrajině a pomohly vytvořit obecný, ale

zároveň poměrně podrobný informační obraz rusko-ukrajinského konfliktu, čímž zajistily exkluzivitu a obrovskou praktickou využitelnost tohoto výzkumu.

Poněkud specifický, narozdíl od ostatních, byl rozhovor s fixerkou Sofií Timošenko. V tomto případě jsme již před rozhovorem věděli, že Sofie Timošenko dlouhou dobu působila jako novinářka v Buče a pracovala na dokumentárních filmech o Buče, válečném zajetí žen atd. pro významná média, jako je BBC a 60 minut CBS. Připomeňme, že městečko Buča, které bylo před válkou oblíbeným předměstím Kyjeva s ukrajinskými parky a vodními plochami, se stalo světově proslulým po osvobození městečka od ruských vojsk 31. března 2022. Od 25. února do 31. března byla Buča okupována ruskou armádou a po návratu ukrajinských úřadů svět najednou zjistil, že se ve městě odehrával teror a genocida. Dosud bylo zdokumentováno více než 400 mrtvých civilistů v důsledku mučení, sexuálního násilí, jiného zneužívání a střelby.

Při přípravě rozhovoru jsme samozřejmě počítali s tím, že půjde o citlivé téma a že bude nutné dodržet etické limity, nevyvíjet na novinářku nátlak (i když jde o zkušeného a profesionálního novináře, který se věnoval mnoha vojenským konfliktům) a nechat ji mluvit za sebe. Kromě toho během rozhovoru velmi silně vynikla emocionální stránka, prožitky způsobené tím, co viděla v Buče, a příběhy, které slyšela od obětí, příbuzných zabitých atd. a z toho vyplynuly relevantní otázky, zda bylo snadné zůstat pevná, jak se novinářka vyrovnávala s tím, co slyšela a viděla, jak relaxovala, jaká byla práce s postavami v dokumentech a rozhovorech. V tomto případě se tedy rozhovor pohyboval na hranici mezi polostrukturovaným a hloubkovým: podařilo se nám zůstat v rámci tematických okruhů, i když občas mírně upravených zevnitř, ale zároveň byl důraz kladen spíše na probírání pocitů, vzpomínek a zážitků samotné Sofie než na obsah a zpravodajství o vojenském konfliktu.

Kapitola 3. Výzkumná část

3.1. Výzkumný vzorek

Dmytro Goryevoy je fixer, člověk, který pro novináře vyhledává příběhy, organizuje cesty zahraničních novinářů na Ukrajinu a pomáhá jim získat akreditace k novinářské práci jak na celé Ukrajině, tak v konkrétních regionech a hotspotech.

Podle Dmytra jde hlavně o získání všech povolení k natáčení, a to jak obecné akreditace pro práci na Ukrajině, tak některých dalších povolení. Kromě toho fixer hledá témata, nějaké příběhy, dělá pitching: "Například redakce má požadavek na natočení práce tanku, ty jsi fixer, vyjednej to s námi. A také je fixer prostředníkem mezi novinářem a člověkem, se kterým dělá rozhovor, protože chápeme, že existuje kulturní odstup mezi východní Evropou, Ukrajinci, Bělorusy, Rusy, Moldavany a třeba Angličany, Američany. Existují základní věci, které musíte jako místní vysvětlit, aby člověk zůstal v kontextu. Podmíněně jde například o banality: co je to "balovna"? Na Ukrajině tímto slovem označují výbuchy v Rusku. A když člověk v rozhovoru s americkým novinářem řekne: "daboval jsem" - nerozumí, co to znamená. Pokud fixeři pracují převážně se zahraničními novináři a médii, jednou z jejich klíčových povinností je překlad celé komunikace, například pokud novinář dělá rozhovor v angličtině a respondent odpovídá v ukrajinštině, podle toho fixer překládá z angličtiny do ukrajinštiny otázky a respondent odpovídá v ukrajinštině do angličtiny. Dmitrij je také zodpovědný za veškerou logistiku: vozí novináře na plánovaná focení a natáčení a rozhovory:

“Jsem také zodpovědný za veškerou logistiku: kdy odjždíme, kam jedeme, že je to bezpečné, že nás pustí přes kontrolní stanoviště, že jsou povolení, hotely, jestli je potřeba zařídit stravování v hotelu - všechny takové všední věci také řeším. Až po doplnění SIM karty pro živé vysílání, aby na kartě byly gigabajty, abychom mohli zapnout živé vysílání.”

Dmytro Goryevoy spolupracuje pouze s několika novináři, mezi nimiž je i Američan Jason Bellini, který také souhlasil s účastí na výzkumu. Dmytro Goryevoy je také religionista a za poslední půlrok poskytl mnoho rozhovorů a komentářů jako odborník na situaci kolem kyjevské Pečerské lávry a moskevského patriarchátu na Ukrajině.

Další účastníci výzkumu specifík zpravodajství o rusko-ukrajinském konfliktu je Sofie Timošenko. Sofie je Ukrajinka a před ruskou invazí na Ukrajinu v plném rozsahu pravidelně pracovala jako novinářka. Pracovala pro významné ukrajinské publikace, jako je Ukrajinska pravda a velký televizní kanál Suspilne. Před válkou začala Sofie spolupracovat také s velkým německým médiem Deutsche Welle. V lednu 2022 byla pozvána do BBC jako fixerka: nabízela

reportáže a příběhy a vedla celou linii toho či onoho projektu pro tuto stanici. Před válkou Sofie pracovala jako fixerka v BBC celý leden a únor.

“Když invaze začala, byla jsem s BBC ve sklepě, tedy v bunkru, asi čtyři dny. Mám ale malé dítě, holčičku, v té době jí byly tři roky. Myslela jsem si, že se budu moci soustředit na práci a pokračovat, ale měla jsem velký strach, kde je, nemohla jsem vůbec pracovat a zároveň BBC potřebovala, aby někteří členové týmu opustili zemi, tj. potřebovali také přejít hranice. A taky tam potřebovali nějakého fixera, který by mohl mluvit s ukrajinskou armádou, s pohraničníky.”.

Dva měsíce žila Sofie se svou dcerou v Itálii, jak sama říká, "jako plnohodnotní uprchlíci", protože novinářka nebyla ve štábu BBC a médium se o ni tudíž nemohlo starat.

“Pak jsem si řekla, že zůstanu v zahraničí. Ale být ukrajinským novinářem v zahraničí, když se to děje ve vaší zemi, je ještě těžší než jít na frontu. Protože když jedete na frontu, uvědomíte si, že se účastníte historických událostí, a to je velmi důležité. V tu chvíli je pro vás jako pro novináře život vaší země důležitější než váš osobní život. A i kdybych mohla někde být, byla bych nešťastná, takže jsem nechala dceru v zahraničí u příbuzných a vrátila se do Buči.”

Během války Sofia pracovala na obsahu pro velké televizní stanice, jako je americká CBS a britská CBS. Například pro CBS a pořad 60 minut CBS pracovala fixerka na dokumentech o válečných zločinech během ruské okupace Buči pro CBS o ženském válečném zajetí. Cestovala také na frontu a pokrývala režii v Chersonu atd. Sofia nyní žije ve Lvově společně se svou dcerou.

Dalším respondentem tohoto výzkumu je americký novinář Jason Bellini, s nímž jsme se seznámili prostřednictvím fixera Dmytra Goryevého, který s ním na Ukrajině trvale spolupracuje. Bellini je zkušený novinář, který v současné době spolupracuje se zpravodajskou společností Scripps. Působil jako zpravodaj deníku The Wall Street Journal, CNN. V roce 2012 získal za svou multimediální reportáž pro deník The Wall Street Journal o snížení úvěrového ratingu USA ocenění SABEW "Best in Business".

Jason Bellini se začal věnovat obchodu a ekonomice v Singapuru, kde pracoval pro televizi Bloomberg a informoval o rozvíjejících se trzích v celé JV Asii a Indii.

V letech 2005 až 2009 byl Bellini hlavním moderátorem zpravodajství CBS News na Logo.

V letech 2000 až 2005 pracoval Bellini jako zpravodaj CNN. Zde pokrýval války v Afghánistánu, Iráku a konflikty v Izraeli a Kašmíru. Během invaze do Iráku byl Bellini

nejmladším vyslaným reportérem CNN a prvním zpravodajem CNN, který se dostal do Bagdádu.

Během svého působení v CNN Bellini připravil a uváděl půlhodinový pořad o druhé intifádě, který získal zlatou medaili na newyorských festivalech. Do společnosti Scripps News nastoupil v roce 2021. V současné době se věnuje především válce na Ukrajině.

Čtvrtým respondentem, který souhlasil s rozhovorem v rámci výzkumu, je Borys Sochalko. Je původem z Ukrajiny, je válečným zpravodajem mezinárodního ruskojazyčného média "Current Time". Novinář pro něj pracuje již rok a půl. Předtím Boris Sochalko pracoval v celostátních ukrajinských médiích, jako je STB a místní televizní kanál FRC Kyjev. Mladý muž pracuje v žurnalistice od svých 18 let a do praxe "nastoupil" po prvním ročníku na vysoké škole. Vojenským konfliktům se věnoval od roku 2014: nejprve ukrajinskému Majdanu, "revoluci důstojnosti", pak Krymu, poté pracoval na zpravodajství z událostí na Donbasu a ATO, která se vyvinula v OOS. V roce 2017 Boris Sochalko přestal pokrývat vojenské operace, protože konflikt na východě Ukrajiny byl zmrazen. Rusko-ukrajinský konflikt pokrývá v terénu od začátku plnohodnotné invaze ruské armády.

Borys Sochalko stále pracuje ve zpravodajství, televizním zpravodajství a jeho tématem jsou většinou lidské příběhy v podobě 4-5minutových reportáží. Borys Sochalko je také autorem speciálního pětidílného projektu o ATO Tři roky války, natočeného v roce 2017.

Posledním respondentem byl novinář České Televize Jan Šilhan. Jan Šilhan už je 8 měsíců zpravodajem České Televize na Slovensku. Kromě Slovenska se taky zabývá referováním událostí v Rakousku a v Maďarsku. Za ČT jezdí do Ukrajiny nejčastěji z 10-12 týmu, co pokrývají rusko-ukrajinský konflikt. Začal jezdit na Ukrajinu na přelomu června-července v roce 2022, pak na přelomu srpna a září, následně na přelomu listopadu a prosince a potom v únoru během doby výročí prvního roku konfliktu. Dva týdny před konáním rozhovoru se vrátil ze svého pátého turnusu.

3.2. Specifika mediální rutiny novinářů pokrývajících rusko-ukrajinský konflikt v terénu

Podle vyhlášky vrchního velitele z 24. února musí být všichni novináři bez ohledu na jejich působiště akreditováni ukrajinskými ozbrojenými silami (zkráceně AFU). Pro získání akreditace AFU je třeba předložit následující dokumenty: kopii pasu, novinářský průkaz, fotografii, vyplněný formulář žádosti s uvedením média, kde novinář pracuje a na jaké pozici, a oficiální dopis šéfredaktora nebo zástupce šéfredaktora na redakčním formuláři. Všechny výše uvedené dokumenty je třeba předložit Ministerstvu obrany. Doba vyřízení žádosti o akreditaci trvá měsíc až měsíc a půl. Jak upozornil Dmytro Goryevoy, všeobecná akreditace je vyžadována na celém území Ukrajiny, bez ohledu na to, zda chcete pracovat v týlu Lvova, kde se nebojuje, nebo ve válečné zóně.

Jak upozornil Boris Sochalko, který dlouho pracoval v první linii, není ani tak důležité mít plastovou kartu (tedy akreditaci), jako být akreditován ministerstvem obrany. Pro každého novináře, který v současné době působí na Ukrajině, je všeobecná akreditace jakýmsi pasem, bez něhož nelze působit ve válečné zóně ani v jejím okolí.

Jednou z výsad, kterou tato akreditace poskytuje, je možnost novinářské a redakční činnosti během zákazu vycházení. Připomínáme, že od začátku plnohodnotné invaze ruských vojsk na Ukrajinu byl vyhlášen zákaz vycházení. Zákaz vycházení je časový úsek stanovený vládním nařízením, během kterého musí občané dodržovat určitá pravidla. Zákaz vycházení je nezbytný, aby orgány činné v trestním řízení a armáda mohly zajistit bezpečnost a pořádek v regionu. Délka zákazu vycházení se v jednotlivých regionech liší. [https://24tv.ua/ru/komendantskij-chas-ukraine-prodolzhitelnost-regionah_n2281344].

Dmytro Goryevoy zdůrazňuje: "Vojenští velitelé chápou, že ani novináři se ne vždy můžou dostat domů včas atd. Je to výsada, která je zcela vážná. Zákaz vycházení už není tak přísný, byl prodloužen, ale na začátku války povolení pracovat během zákazu vycházení hodně pomohlo.

Kromě obecné akreditace existují také regionální akreditace a postupy a podmínky pro získání pracovního povolení se v jednotlivých regionech liší. Například na jihu Ukrajiny ve městě Cherson je třeba podat žádost vyplněním formuláře na Googlu, vyčkat na odpověď a zavolat press-oficirovi, který má na starosti daný region, a upřesnit termíny příjezdu. Press-oficír запиše novináře na seznam, který pak bude mít u sebe na kontrolním stanovišti. Chcete-li se v současné době dostat do hotspotu v Bachmutu v Doněcké oblasti, musíte také vyplnit

formulář Google, odevzdat dokumenty, pak si přijít pro písemnou úřední propustku, odjet do Bachmutu, vrátit se a odevzdat propustku, aby místní úřady viděly, že se novinář odtamtud bezpečně vrátil a nezdržoval se tam.

Také povolení k novinářské činnosti se liší v závislosti na blízkosti regionálních médií k frontové linii. Od konce března 2023 tak vyhláška Ozbrojených sil Ukrajiny zavedlo nová pravidla pro činnost médií na frontě a v přífrontových oblastech. Podle této novinky se území Ukrajiny v současné době dělí na:

- ❖ Červenou zónu - frontovou linii a území v její blízkosti, kam novináři nesmějí.
- ❖ Do této zóny patří např:
  - ❖ Oděská oblast - o. Oděská oblast - Serpentina, pohraniční oblast v podněsterském směru;
  - ❖ Vinnycká oblast - pohraniční oblast;
  - ❖ Na deokupovaných územích;
  - ❖ Nikolajevská oblast (Luparevo, Limany, Pribužsko, Ljubomirovka, Kiselevka, Novopetrivka, Sněgirevka);
  - ❖ Chersonská oblast - pás pobřežních územních obcí a samostatné zóny v rámci územních obcí Posad Pokrovske, Pravdino, Davidov Bryd, Malaja Aleksandrovka, Vysokopolje a pás osad po obou stranách podél řeky Ingulets;
  - ❖ Dněpropetrovská oblast - územní společenství podél břehu vodní nádrže Kachovka až k hranici oblasti.

Do červené zóny je zahrnuta také veškerá kritická a vojenská infrastruktura, námořní a říční přístavy bez ohledu na zeměpisnou polohu.[<https://focus.ua/voennye-novosti/556087-prikaz-zaluzhnogo-zhurnalistam-v-ukraine-zakryli-dostup-k-nekotorym-oblastyam-i-obektam>]

Žlutou zónou jsou odlehlější místa v první linii, kde mohou akreditovaná média působit pouze v doprovodu press-oficírů. Patří sem:

- ❖ Cherson (kromě jižní části);
- ❖ Mykolajivská oblast - Mykolajiv, Balovnoje, Nová Oděsa, Elanec, Novovasylivka, Olgopol, Bereznevatska, Rozanovka, Novoalexandrovka, Dmitrovka, Novoskalivka, Michajlovka, Novolazarovka, Trojicko-Saponovo, Zorya, Lepetiha, Belaja Krynica, Červonskaja Dolina, obce Očakovskaja a Kutsurubskaja;
- ❖ Dněpropetrovská oblast - Zelenodolsk, Apostolovo a Mychajlo-Zavodske;

- ❖ Oděská oblast - územní společenství podél Dunaje od ústí Bystrogy do Reni, pobřeží a ústí Černého moře.

- ❖ Zelená zóna - zde mohou působit akreditovaní zástupci médií, aniž by je doprovázel důstojník pro styk s veřejností nebo jiný úředník určený velitelem:

- ❖ Kirovogradská oblast - Bobrync, Kropivnickij, Kamianka, Světlovodsk, podél pravého břehu Dněpru;

- ❖ Oděská, Nikolajevská, Chersonská oblast (kromě lokalit a objektů červené a žluté zóny);

- ❖ Vinnická oblast (kromě červené hraniční zóny).

Podle Dmytra Goryevého nejsou nová pravidla zcela promyšlená a ztěžují práci novinářů:

"Například v předvečer osvobození Chersonu nebylo možné pracovat v Chersonské a Mykolajivské oblasti, protože nebylo povoleno nic: žádné rozhovory s vojáky, žádné rozhovory s civilisty v osvobozených vesnicích, vůbec nic. Bylo velmi obtížné pracovat, protože, abyste mi rozuměli, já jsem v té době pracoval s rozhlasem, a s rozhlasem se pracovalo snadněji, protože nemusíte poskytovat obraz, máte jenom diktafon a stačí vám zaznamenat příběh. Takže abychom mohli nahrávat rozhovory s vojáky, tak jsme prostě měli službu na benzinové pumpě nejbližší frontové linii, kam vojáci chodili tankovat, dát si kafe a jídlo, a my jsme tam, zatímco oni kouřili, jenom nějaké banální věci (ptali se), neptali jsme se na pozice a tak dále, jenom jak se cítí, co očekávají a to je všechno."

Velení armády a ministerstvo obrany slíbily, že v případě porušení podmínek práce novinářů ve válečné zóně a jejím okolí zruší vojenskou akreditaci médií. Totéž se již stalo řadě velkých médií, zejména CNN a Sky News. V den 12. listopadu vstoupily jednotky AFU do Chersonu a hned poté výše zmíněná média odvysílala emotivní reportáže o tom, jak Ukrajinci vítají vojáky, kteří město osvobodili od ruské okupace. Večer téhož dne se navíc již objevily přímé přenosy. Později ukrajinská média, zejména Public TV a Hromadske TM, ukázala podobné záběry. Novináři, kteří se do Chersonu v den jeho osvobození nemohli dostat, byli pobouřeni. Vždyť velení ukrajinských ozbrojených sil předtím zakázalo vstup do města všem zástupcům médií, dokud tam nebudou ukončeny bojové operace, stabilizační opatření a adminování silnic, uvedl Deutsche Welle.[41]

"Armáda přišla během dne, a večer už [Sky News a CNN] dělali živé vysílání. Přijeli přímo s armádou, skoro, abych tak řekl, v tanku nebo v APC. A bylo zakázáno, aby novináři přišli dřív, než přijede Zelenskyj. Za dva dny (14. listopadu) přijel Zelenskyj a pět nebo šest

autobusů přivezlo novináře. Sky News pak za trest odebrali akreditaci, ale pak jim ji v tichosti vrátili. Problém je v tom, že ne vždy fungují pravidla, ne vždy fungují pravidla stejně a existuje nadměrná byrokracie.

Podle válečného zpravodaje Borise Sochalka je rozdělení na "zóny" ve skutečnosti spíše relativní, takže se mezi místními novináři vede debata, zda je to nutné. Například do žluté zóny mají novináři podle vyhlášky přístup pouze v doprovodu press-oficéra, zatímco ve skutečnosti press-oficírů pro všechny skupiny zpravodajů, kteří tam přicházejí za svou prací, prostě není dost. Někdy je v takových situacích klíčovým faktorem důvěra. Vzhledem k tomu, že místní novináři pracují na válečném zpravodajství od samého počátku a často se již dostatečně osobně znají s press-oficírem, mohou je s vědomím, že novinář je profesionál a slušný, umožnit pracovat ve "žluté zóně" na vlastní pěst. Borys Sochalko vzpomíná: "Jeden press-oficír mě zná a řekl mi: 'Podívej, Borysi. Já tě znám, můžeš jít pracovat. Znáš pravidla, já tě doprovázet nebudu, protože mám 'sto pět set' jiných novinářů".

K rozdělení ukrajinského území na "zóny" se vyjádřil také Jason Bellini, válečný zpravodaj a novinář z USA, s nímž Dmytro Goryevoy spolupracuje:

Je tu někdo, koho chci navštívit, vojáci, se kterými jsem mluvil, a které chci navštívit, a nevím, jestli to bude možné. Je to velmi komplikované. Někdy to vypadá, že nevíte, kde kdo může říct ano, a existuje termín, který někdy používáme, checkpointová ruleta. Nikdy nevíte, co se stane na kontrolním stanovišti, jestli tam ten člověk bude vstřícný a nechá vás projít, možná ano, možná ne. Vždycky to bylo tak trochu svévolné. Někdy to vypadá, že všechno víte. Máte povolení od jednoho člověka, ale pak vám řeknou, že potřebujete povolení i od toho [jiného] člověka, nebo řeknou "OK, jasně, pokračujte". Prostě nikdy nevíte, jak se pravidla uplatní.

Kromě toho existují situace, kdy hranice mezi "žlutou" a "červenou" zónou, kam je vstup zakázán, může být ve stejné vesnici nebo městě. Například tým "Current Time" jednou natáčel reportáž v jednom městě, pak se přesunul do jiné čtvrti stejného města a tam už byla "červená" zóna.

“Kromě červených zón existuje ještě následující problém: někdy některé brigády nebo některá operační velitelství dočasně uzavřou určitý směr. Děje se tak z důvodu přeskupování vojsk, posilování, stahování, ofenzivy. Důvodů může být tisíc. Takový zákaz může trvat týden, dva týdny nebo měsíc. Například dlouho platil zákaz vstupu do Marijevky. Pak směr otevřeli a pak zase zavřeli. Nezdálo se, že by to byla červená zóna, ale pak se z ní stala červená zóna, ale jakoby plovoucí”, zdůraznil Boris Sočalko.

Jak později pro DW komentovala situaci v Chersonu Natalija Humeňuková, vedoucí Jednotného koordinačního tiskového střediska obranných sil na jihu Ukrajiny, DW poznamenala, že podle rozkazu vrchního velitele ukrajinských ozbrojených sil č. 73 pořadí novinářů v zóně bojů stanovuje velitel příslušné formace, do jejíž zóny odpovědnosti spadá osada, kam se novináři chtějí dostat.

Co je novinářům obecně zakázáno dělat při pokrývání války na Ukrajině ve válečné zóně? Je zakázáno informovat o místech nasazení, tj. pokud novinář napíše reportáž o tom, že někde v poli stojí tanky, nemá právo říci, kde přesně jsou, protože za to hrozí trestní odpovědnost. Můžete říct konvenčně: "Jsme s tankisty v Doněcké oblasti". - To je vše, žádné přesnější lokality nelze uvádět. Nemůžete ukazovat čísla a označení vojenské techniky. Povinně se ptejte, zda můžete ukázat tváře vojáků, zda můžete použít jejich jména a příjmení. Někdy vojáci souhlasí s tím, aby byla jejich jména na záběrech uvedena, jindy si přejí zůstat v anonymitě nebo mají při natáčení reportáže masku či jiný prostředek ochrany obličeje, je také možné uvést pouze volací znak vojáků. Umístění vybavení, personálu, kontrolních stanovišť a zabezpečených objektů by nemělo být zveřejňováno.

Někteří novináři samozřejmě porušují pravidla na vlastní nebezpečí: vstupují do "červené zóny" a natáčejí na kontrolních stanovištích, což zpravidla končí tím, že novináře na cestě zpět zastaví armáda na kontrolním stanovišti a donutí je materiál odstranit. Za porušení výše uvedených pravidel neexistuje trestní odpovědnost, ale minimálním trestem za porušení může být ztráta vojenské akreditace a maximálním trestem je vyhoštění a zákaz vstupu na Ukrajinu.

Podle Dmytra si velká média jako CNN, BBC a Reuters mohou dovolit porušovat pravidla, aby získala exkluzivní materiály:

"Například CNN si může dovolit mít novináře, který něco rozbije, vyfotí, a i když mu seberou akreditaci, CNN má velmi velký štáb a může sem prostě poslat jiného novináře. Není to pro ně problém. Menší redakce, které mají jen dva zaměstnance, nemohou jet do zahraničí a psát takové reportáže. Takže to stejně záleží na zdrojích. "

Pokud novinář plánuje pracovat s vojenským obsahem, musí nutně úzce spolupracovat s místním press-oficírem. Jak si pamatujeme z vyhlášky o práci médií ve válečné zóně, doprovod press oficíra je při provádění novinářské a redakční činnosti ve žluté zóně povinný. Kdo jsou press-oficíři a co dělají?

Press-oficíři jsou vojáci z povolání, kteří jsou zodpovědní za komunikaci s médii ve své jednotce v určité oblasti. Právě press-oficíři musí žádat o povolení natáčet, poskytovat rozhovory vojenskému personálu a získat přístup na dané území. Spravují také stránky svých

jednotek na sociálních sítích. Příkladem je press-oficír z operačního velitelství Jih: spravuje stránku na Facebooku, sám natáčí videa, stříhá je, nahrává rozhovory s vojáky a zároveň doprovází novináře například do Chersonu.

"Press-oficíři jsou prostě svatí lidé, kteří nemají volné víkendy ani dny. Jsou to lidé, o kterých se dá říct: 'Je vás hodně, já jsem sám', jak se říkalo na frontách. Například press-oficír v Chersonu Pletenčuk (myslím Dmytra Pletenčuka, vyššího důstojníka pro styk s veřejností na velitelství námořních sil), ten má měsíčně 150 novinářů. Plus taky něco natáčí, plus dává komentáře ukrajinským televizním kanálům k situaci na jihu. Takže vůbec nevím, kdy žije. A například v Chersonu jakýkoli příjezd - na místě Pletenčuk natáčí video, stříhá, tj. pokrývá celou událost".

Press-oficíři se někdy zajímají o výsledek novinářské práce, mohou svědomitě korigovat souhrny, kontrolovat, zda byla použita všechna videa zaslaná do redakce, zda jsou údaje a jména správná, zda bylo video zveřejněno ve správné rubrice atd. Dmytro Goryevoy v rozhovoru poznamenal, že někdy se press-oficírovi materiál nemusí líbit. Složitá situace může například nastat, když zahraniční médium použije slovo "separatisté" a press-oficír řekne, že nejde o separatisty, ale o ruské vojáky. Západní novináři mají k takové kritice negativní postoj. Podle Dmytra jsou vstřícní, pokud se jedná o faktickou chybu, ale jsou podráždění, pokud se kritika týká názorů. Západní média mají tendenci vnímat takovou kritiku jako pokus o cenzuru.

Jason Bellini se podělil o své zkušenosti s prací s ukrajinskými press-oficíři:

“Jejich hlavní povinností je zajistit, aby novináři nebyli zabiti nebo zraněni. Z toho jsou velmi nervózní. Myslím, že se dostanou do velkých problémů, když se vám něco stane. Pomáhají koordinovat, abyste se bezpečně dostali na místa, kde se setkáte s jednotkami, takže si myslím, že je to vhodná role. Určitě poskytují informace, ale obecně je nepovažují za nutně velký zdroj informací. Jsou tu spíše proto, aby vám pomohli koordinovat přístup, o který žádáte, nebo aby vám tento přístup odmítli. Někdy dostávají tolik žádostí, že by asi mělo být více press-oficírů, protože jsou prostě tak vytížení. ”

Zatímco místní ukrajinští novináři jsou v zóně konfliktu neustále, zahraniční novináři sem jezdí na služební cesty. Taková mise zpravidla trvá měsíc nebo měsíc a půl. Mnozí přijíždějí s celým týmem: zpravodajem, kameramanem a řidičem, jako například tým České televize. Fungují ve zhruba 4 až 5 týmech, které se pravidelně střídají na Ukrajině.

“Máme tuším 11 nebo 12 zahraničních zpravodajů. [...] Vždycky tam alespoň minimálně jeden štáb. [...] Od doby jak tam jezdím já a jezdí kolegové z České Televize, spolupracujeme s naší ukrajinskou kolegyní, mladou aspirující novinářkou a fixerkou, šikovnou holčinou, která s námi nejdřív v několika těch turnusů jezdila přímo vozem.”

Mnozí reportéři jezdí na Ukrajinu individuálně a kombinují práci novináře a kameramana. Nejčastěji tam jezdí pracovat novináři pracující pro menší média, fotografové, externisté a novináři z tisku. Sám do Kyjeva jezdí také Jason Bellini, který v současné době pracuje pro média Scripps News:

“V tom jsem velmi výjimečný. Pracuji jen já a místní fixer Dmytro. Jsem skoro jako tištěný reportér. Většina televizí má velké týmy, ale já si dělám kameru sám a Dmytro mi s tím pomáhá, takže se zase delegujeme. Když jedeme do nebezpečnějších oblastí, máme ochranu od těch bezpečnostních poradců, které jsme si najali, pocházejí z Velké Británie. Je to velmi drahé, a to je jedna věc při pokrývání války: pokrývat válku je velmi drahé. Ale z finančního hlediska je s tímto typem práce spojeno mnoho nákladů. Najímáme řidiče s velkým vozidlem, takže se z nás stane tým, když jedeme do oblastí, které jsou rizikovější.”

Novinář, který informuje o rusko-ukrajinském konfliktu, by měl mít vše, co potřebuje ke kvalitní a profesionální práci. Aby novináři mohli vést kvalitní přenosy, živé vysílání a rozhovory s kvalitním zvukem a obrazem, dbají na to, aby s sebou vždy měli funkční osvětlení, několik kamer (např. Jason Bellini má u sebe vždy dvě kamery) a mikrofony. Také loni v zimě, kdy ostřelování ukrajinské infrastruktury ruskou armádou vedlo k neustálým výpadkům elektřiny, mobilního a internetového připojení po celé zemi, bylo novinářům jasné, že musí mít u sebe pomocná zařízení, aby si zajistili konektivitu. Jason Bellini s sebou vždy nosí Starlink, i když ho téměř nikdy nepoužívá. Jan Šilhan a kameraman Jan Schürger, když byli povoleni natáčet reportáž ze zákopů mezi Bachmutem a Avdeevkou, byli požádáni pres-oficírem mít se sebou co nejmeně věcí. Ve výsledku novináři s sebou měli helmy a vesty, velkou natáčecí kameru a kameru GoPro.

Novináři by si také měli být vědomi povětrnostních podmínek a při cestování nosit vhodné oblečení. Podle Dmytra Goryevého si novináři na začátku války museli s sebou kromě vybavení brát i velké množství jídla a vody.

Pracovní dny novináře, který v terénu pokrývá rusko-ukrajinský vojenský konflikt, nelze označit za typické, ale jak upozornil James Belinny, pracovní den válečného zpravodaje na Ukrajině je cyklický. Ráno novinář cestuje do míst, kde bude natáčet reportáž, a pracuje na materiálu, pak následuje samotné natáčení, po návratu do Kyjeva, kde se nachází většina redakcí, a do dalších měst je místní novinář doma nebo v redakci a zahraniční novinář v hotelovém pokoji kontroluje natočený materiál, píše scénáře rozhovorů, koordinuje potřebné body s vedením redakce a plánuje další pracovní den. Zkušený novinář se snaží svůj den co nejvíce naplánovat, někdy se mu dokonce podaří načrtnout své kroky na další den a den po něm. Jason Bellini se podělil o své zkušenosti:

“Sednu do auta a jedu natačet příběh, a během toho vymyslím, co budu dělat další den a den poté, snažím se ty věci naplánovat, abych natáčel správně. Vrátím se do hotelu, dívám se na natočený materiál a zjišťuju, jak to zní, píšu scénář, jednám se svými šéfy, protože teď jsou moji šéfové zpátky ve Spojených státech vzhůru a mluvím s nimi o tom, jaký je můj příběh. Šéfové mi dávají pokyny: "Dobře, potřebujeme, abys byl živě v tu a tu hodinu, a pak píšeš scénář, stříháš video a prostě super rychle". Jsem tak zaneprázdněný, že prostě pracuju do jedenácti, protože sloužím americkému publiku, pracuju do dvou do rána a nakonec jdu spát a pak začnu další den znovu.”

Denní rutina zahrnuje vyřizování akreditací a povolení pro novináře, kterým fixer pomáhá, a řešení různých drobných záležitostí, jako je pomoc s nákupem SIM karet nebo nákup náhradních kabelů pro různá zařízení. Fixer také posílá oficiální žádosti na generální štáb a telefonuje, aby zajistil, že novináři budou poskytnuty potřebné kontakty.

“Nyní například připravujeme téma o rodičích dětí, které byly z Chersonu poslány do tábora na Krymu a nyní se nemohou vrátit. To znamená, že musíme takové rodiče najít a domluvit s nimi rozhovor. Také musíme za pár týdnů připravit cestu na Donbas, kde chceme natočit německé tanky, raketové dělostřelectvo, drony, kamikadze a isau. To znamená, že musíme najít lidi, musíme získat povolení, pak musíme zamluvit hotel, promyslet logistiku. Na Donbasu je například hotel jen v Družkovce, a do toho hotelu už třikrát vletěly rakety. A my tam opravdu nechceme bydlet. Asi pojedeme do Charkova a každý den pojedeme 200 km jedním směrem z Charkova, natočíme materiál - a 200 km zpět”, pověděl Dmytro Goryevoy.

Pracovní doba novinářů také není stabilní a závisí na mnoha faktorech. Především záleží na tom, zda je novinář na služební cestě, nebo například zůstává v redakci v Kyjevě. Jak poznamenal ukrajinský válečný zpravodaj Boris Sochalko, když je novinář na služební cestě, pracuje od rána do večera, zatímco když je v redakci, může někdy skončit práci až večer a pak má volno. Jak ale podotkl Dmytro Goryevoy a jak potvrdili i ostatní respondenti, plány se neustále mění, což platí jak pro místní, tak pro zahraniční novináře.

Přijel za mnou novinář, potkal jsem ho na nádraží a on mi řekl: "Mám velký hlad, pojďme si koupit kebab a kávu." Přijeli jsme a on seděl v autě, zatímco já jsem si šel objednat kebab a kávu. Přišel jsem a říkám: "Tak co, půjdeme se ubytovat do hotelu?" (Protože jsme měli auto plné jeho vybavení) On říká: "Ne, změnili jsme plány. Jedeme do Buči." Navíc je tu problém, že rozhodnutí často neděláme my, kteří jsme "v terénu", ale redaktori, šéfové, kteří jsou ve Washingtonu, v Atlantě. Ti jsou odtrženi od místního kontextu, od realii a často chtějí věci, které tady nejsou reálné.

Novinář, který se věnuje rusko-ukrajinskému vojenskému konfliktu, často pracuje celý měsíc a nemá prakticky žádné volno. Do Kyjeva přijíždějí plni adrenalinu a připraveni pracovat a odjíždějí velmi unavení. V náročných dnech novináři spí nanejvýš pět až šest hodin. Pokud se vrátí ze služební cesty do Kyjeva do dnů volna, snaží se nedostatek spánku v té době dohnat. Jason Bellini sdělil:

“Spánek je tu obětován, to je jisté. Dobře si zdřímnu v autě, protože podnikáme hodně dlouhých cest na různá místa, takže si občas trochu zdřímnu.”

Shrnutí: všichni novináři, místní i zahraniční, musí mít akreditaci ukrajinského ministerstva obrany, aby mohli pracovat v zóně konfliktu na Ukrajině, a to bez výjimky. Od konce března 2023 vyhláška Ozbrojených sil Ukrajiny zavedlo nová pravidla pro činnost médií na frontě a ve frontových oblastech. Podle nové vyhlášky je území Ukrajiny rozděleno na 3 zóny: červenou zónu, která zahrnuje frontu a frontové oblasti, žlutou zónu, která zahrnuje vzdálenější frontové osady, a zelenou zónu, tedy oblasti, kde neprobíhají vojenské operace a kde lze volně provozovat novinářskou činnost. Rozdělení do zón do jisté míry ztížilo práci novinářů, i když ve skutečnosti je také podmíněné.

Na Ukrajinu cestují jak jednotliví novináři, kteří se věnují válečným událostem, tak i redakční týmy a skupiny. Mnoho zahraničních novinářů spolupracuje s místními fixery, kteří jim pomáhají získat akreditaci a veškerá další povolení, pomáhají jim najít kontakty a telefonovat s oficiálními představiteli, hledají hrdiny pro své reportáže a navrhují témata. Ve válečné zóně novináře obvykle doprovází press-oficír.

Novináři, pracujícímu na Ukrajině je zakázáno informovat o místech nasazení, tj. nesmí ukazovat čísla a označení vojenské techniky. Musí se povinně zeptat, zda může ukázat tváře vojáků, zda může použít jejich jména a příjmení. Umístění vybavení, brigady, kontrolních stanovišť a zabezpečených objektů by nemělo být zveřejňováno.

Novináři, kteří pokrývají rusko-ukrajinský vojenský konflikt v terénu, pracují 18 hodin denně, jejich mediální den je cyklický. Zkušený a profesionální novinář se vždy snaží nastínit hrubý plán, podle kterého se organizují výjezdy a plánují reportáže. V podmínkách nepřetržitého toku událostí a zpráv se však plány mohou neustále měnit. Novináři pracující na Ukrajině jsou na to vždy připraveni.

3.3. Bezpečí novinářů, pokrývajících rusko-ukrajinský konflikt v terénu, a existující rizika

Od začátku ruské invaze se na Ukrajině akreditovalo 12 000 ukrajinských a zahraničních novinářů, kteří se věnují válečným událostem. Jsou vystaveni intenzivnímu ostřelování a často záměrně napadáni ruskými silami, ale každý den riskují své životy, aby mohli informovat o tom, co se děje. Ačkoli je situace obzvláště znepokojivá pro novináře na okupovaných územích, válka a její důsledky vážně zasáhly všechna ukrajinská média. [4]

Už osm novinářů bylo zabito. Většina z těchto osmi novinářů zabitých během prvních šesti měsíců války byla zabita nebo smrtelně zraněna při ostřelování. Jako například francouzský novinář Frederic Leclerc-Imhoff, který byl v autě záměrně ostřelován ruskou armádou. Někteří z nich, jako například ukrajinský fotoreportér a zpravodaj Max Levin, však byli chladnokrevně popraveni. Okolnosti smrti dalších, jako například litevského dokumentaristy Mantase Kvedaravičiuse, který byl nalezen mrtvý v Mariupolu, zůstávají dodnes neznámé.

26 novinářů bylo záměrně napadeno. Podle statistik RSF bylo z přibližně 50 případů, kdy se novináři dostali pod palbu nebo dělostřeleckou palbu, nejméně 26 novinářů úmyslně napadeno.

19 novinářů bylo zraněno. Z 19 zraněných ukrajinských a zahraničních novinářů byli nejméně čtyři zraněni vážně. Většina z nich se stala obětí ruského ostřelování, ale někteří byli zraněni střelbou, jako například dánští novináři Stefan Weichert a Emil Filtenborg Mikkelsen, kteří se dostali pod palbu neznámého střelce na severovýchodě Ukrajiny.

Jedním z hlavních cílů ruských sil byla civilní infrastruktura sloužící k distribuci informací. Téměř polovina útoků na televizní věže byla na celé Ukrajině zaznamenána v prvních dnech války, na začátku března 2022. Celkem ruská armáda loni ostřelovala ukrajinské televizní věže 16 krát.

Kromě televizních věží ruská armáda pravidelně útočí také na retranslační antény a další infrastrukturu sloužící k přenosu informací. Na jihu Záporožské oblasti v Melitopolu ruské jednotky ihned po vstupu do města převzaly kontrolu nad takovou anténou a přerušily vysílání ukrajinských televizních programů. Satelitní signál kanálu UA První ukrajinské veřejnoprávní vysílací skupiny “Suspilne” byl Ruskem třikrát rušen. Ruská armáda rovněž převzala kontrolu nad všemi poskytovateli internetu a operátory mobilních sítí v okupovaných oblastech, čímž obyvatelé těchto regionů připravila o přístup k informacím. [39]

Každý novinář pracující na Ukrajině má u sebe vždy neprůstřelnou vestu, helmu a lékárníčku, i když se nachází daleko od válečné zóny. [40] Podle Dmytra Goryevoho museli mít novináři na začátku války u sebe také zásobu vody, pochodní, zápalek, svíček a kanystrů s benzínem. Také podle Borise Sochalka, který natočil mnoho reportáží na frontové linii, je možné zajistit bezpečnost sobě i lidem ve svém okolí díky znalosti taktické medicíny. Novinář vzpomíná na incident, který se stal jeho týmu v Bachmutu:

“Natáčeli jsme v Bachmutu a mina dopadla prakticky do vedlejšího domu. Bydleli tam lidé, jednomu muži to utrhlo ruku a zmrzačilo nohu. Společně s vojáky jsme tomu muži poskytli pomoc. Museli jsme mu ji převazovat. Měli jsme to přímo před očima. Stáli jsme tam, psali rozhovor a ono to přes nás přeletělo do domu přes další blok.”

V současné době je válečná zóna daleko od ukrajinského hlavního města Kyjeva, je tam nyní víceméně bezpečno. Když se zahraniční novináři, především američtí a britští, vydají blíže k frontové linii, najme si společnost bezpečnostního poradce (security adviser), který je pak zodpovědný za bezpečnost.

Kdo jsou bezpečnostní poradci? Faktem je, že část amerických, britských a dalších médií má složitý podnikový systém a otázka pojištění je velmi palčivá. Pokud novinář jede do válečné zóny a něco se mu tam stane, měl by dostat velmi vysoké odškodnění. Aby se takovým situacím předešlo, mají redakce uzavřenou smlouvu s bezpečnostní společností, která se nazývá security-adviser. Obvykle se jedná o britské firmy. Služby security-adviser stojí kolem 2000 eur na den. Pokud se novináři něco stane, je to právě tato společnost, která za něj zaplatí pojištění, tj. redakce je těchto rizik zbavena.

V předvečer cesty do válečné zóny večer nebo den předem Dmytro jako fixer sdělí bezpečnostnímu poradci celou trasu, kterou s novinářem naplánovali, pošle body na google mapě, kam tým jede a koordinuje to se svojí firmou. Podle Dmytra Gorevoje mají takové firmy velmi rychlé informace o tom, kdy začne střelba, na dálku už vědí, co se děje. Po obdržení informací společnost informuje, zda musí novinář opustit oblast, nebo ne.

Jaká je jejich role? Na tuto otázku pokusil odpovědět Jason Bellini, který v rámci pokrývání rusko-ukrajinského konfliktu spolupracuje s bezpečnostním poradcem.

“Víte, nebezpečí je často velmi náhodné, nebo to může být, víte, když jste na špatném místě ve špatný čas, můžete být zabiti, takže nebudou [bezpečnostní poradci] schopni razítkem zabránit dělostřelecké show nebo raketě, aby vás zabila. Co však mohou udělat, je poradit vám: "Dobře, tahle oblast je vysoce riziková, můžeme omezit riziko tím, že tam půjdeme a zůstaneme tam krátkou dobu." Tohle je pro nás velmi důležité. Druhá věc, kterou dělají, je, že pracujete, děláte svou práci, rozhlíží se a snaží se vždycky najít, kam jít, pokud přilétá střela,

kam jít, když se situace stane nebezpečnou, kam se zakopat do úkrytu, kam utéct, ujistit se, že auto je nasměrováno směrem, kterým potřebujete, abyste unikli situaci.”

Podle Jasona Bellini, na to mají odborné znalosti, znají věci, které by se mohly vyskytnout, díky svému zázemí. Jsou schopni rozlišit přicházející dělostřelectvo od odcházejícího dělostřelectva, jsou schopni posoudit, jaké je vaše riziko v daném okamžiku, a také vyhodnotit riziko konkrétního plánu, který máte.

Belinni zdůraznil: *“Hlavní televizní stanice dnes mají s sebou někdy dva lidi z firem bezpečnostních porádců, v CNN mají sanitku. To je součást jejich života v placených organizacích, které neuvěřitelně dbají na bezpečnost a jsou to firmy, jsou součástí větších firem a kladou si spoustu podmínek, aby jejich novináři byli tady, a pak měli někteří novináři problémy. Třeba Fox News: poté, co jim zabili kameramana a místního fixera jednoho z vedoucích novinářů, kterému málem zabili zpravodaje, jsou nesmírně opatrní. Když tady mluvím s jejich lidmi, tak se na všechno dívají z pohledu rizika a odměny: stojí-li jim za to riskovat, že pojedou na toto místo kvůli reportáži.”*

Novináři, kteří pracují na pokrytí rusko-ukrajinského konfliktu v terénu, jsou samozřejmě občas nuceni pracovat v nebezpečných podmínkách, někdy dokonce v podmínkách, které jsou extrémně nebezpečné životu. Dmytro Gorevoj se podělil o tuto zkušenost:

“Dorazili jsme do Limanu, dva nebo pět kilometrů od ruských pozic. Byli jsme tam dvě hodiny, nahrávali jsme rozhovory a dvě hodiny tam neustále přilétaly rakety, neustále bylo slyšet tankovou a dělostřeleckou palbu. Ale bylo to kilometry od nás, tedy ne tolik, aby to létalo do susedova dvora. Ale když jsme byli v Chersonu a přijela kolona s novináři s prezidentem a pak nás přivázeli v autobusech, zastavili jsme se všichni za městem, abychom se společně vyfotili u oblouku. Všichni jsme se tam fotili a asi 500 metrů od nás přiletěl dělostřelecký granát.”

Novináři mohou úmyslně nebo nevědomky jet dál, než povoluje ministerstvo obrany, a vyhnout se všem kontrolním stanovištím, což však může mít životu nebezpečné následky. Například podle Dmytra Gorevije se ještě před osvobozením Chersonu ocitla skupina novinářů v šedé zóně na hranici Chersonské a Mykolajivské oblasti. Šedá zóna je frontová oblast, která je pod neustálým ostřelováním. V důsledku toho bylo skupině novinářů ostřelováním zničeno auto a museli sedět v zalesněné oblasti a čekat, až je vyzvedne armáda. Kromě vozidla přišli novináři také o část svého vybavení.

Americký novinář Jason Bellini, který se před svým působením na Ukrajině věnoval vojenským konfliktům v Iráku a Afghánistánu, v jednom z rozhovorů porovnal tyto vojenské konflikty z hlediska bezpečnosti novinářů.:

[V Iráku nebo Afghánistánu] *Musíte být mnohem opatrnější, pokud jde o možnost únosu nebo o to, že se stanete terčem útoku jako novinář. Tady, myslím, takové obavy nemám, a to mi práci hodně usnadňuje. Můžeme jezdit na místa s pocitem jistoty a reportéři cestují po celé zemi. To je velký rozdíl oproti Iráku nebo Afghánistánu, kde jsme se museli bát. Museli jsme si hlídat záda; rychle měnit trasy, kterými se máte vydat v případě, že vás někdo sleduje. Tady žádné takové obavy nemám.*

Podle Jasona Bellini ukrajinská armáda novináře silně chrání a snaží se, aby se novináři, zejména zahraničnímu, nic nestalo. V případě nehod, při nichž je novinář zraněn nebo zabit, má armáda velké problémy, upřesňuje Bellini. Je proto její povinností zajistit novinářů ubytování a různá povolení pro činnost ve válečných zónách.

“Na tyto věci jsou mimořádně opatrní. Někdy více, než bych si přál. Jednou něco stříleli, vystřelili raketu, ta se odrazila a shodila mě dolů a nějak mi brýle trochu pořezaly v obličej. Na obličej jsem měl trochu krve. Press-oficír z toho byl hodně nervózní, říkal: "Ať to nikdo nevidí, ať nikdo neví, že jsi zraněný". Říkal jsem to: "Nejsem zraněný, tady se není čeho bát". Když se novináři něco stane, mají z toho problémy, takže jsou velmi-velmi opatrní”, vzpomíná Bellini.

Všichni novináři se shodli na tom, že při práci v konfliktní zóně nelze předvídat a varovat, zda to bude bezpečné, či nikoli. Nebezpečí a rizika, která se na cestě novináře objevují, jsou nahodilá a nečekaná, takže nejlepší způsob, jak zajistit svou bezpečnost, je mít potřebnou výstroj a nezbytné vybavení a znát a dodržovat pravidla pro novináře ve válečné zóně, zejména cestovat nebezpečnými oblastmi v doprovodu press-oficíra (a toto pravidlo nezanedbávat), a jak řekla Sofie Timošenko, která také navštívila frontovou linii a byla spolu se svým týmem zasažena minometnou palbou směrem na Cherson, novinář by měl prostě dělat to, co mu press-oficír řekne.

Jan Šilhan se podělil o svoje zkušenosti:

“S našim autem jsme museli zastavit asi 5 km v nejbližší vesnici od těch pozic. Tam jsme nasedli přímo k nim do aut, vojenským poloobrněným vozům přijeli jsme k těm pozicím. [...] Přišli jsme tam, dali jsme si krátký brífink v jedné podzemní místnosti. [...] Vybavuju si první moment, kdy ten velitel nás ponukal, abychom se co nejrychleji dostali k těm pozicím. [...] Nebylo to poprvé co jsme natáčeli v zákopech, ale vždy to bylo v klidovém režimu a poměrně daleko. Ale to, že se v jednu chvíli ocitneme v tom nejvysunutejším cípu zákopu 70

metrů od ruských jednotek, to jsme vlastně do poslední chvíle netušili, to vyplynulo tak nějak z té situace, se kterou by novinář měl umět pracovat i vyhodnocovat rizika. Vybavuju si, že první věta po návratu z nebezpečných zákopů byla "Honzo, moje máma mě zabije, až tu reportáž uvidí."

Podle Jana Šilhana, pokud novinář chce přinést co nejautentičtější svědectví rizikového prostředí a pokud chce být poctivý a chce to divákům nabídnout férově, tak musí trochu riskovat, musí se oprostít od rizikového prostředí. Samozřejmě, kdyby Jan Šilhan a kameraman Jan Schürger věděli, že to je něco nepřekročitelného, že to za to nestojí, že je to za hranou, tak by do toho nešli. Vždycky musí novinář vyvažovat tu míru rizika a míru toho autentického prostředí, říká novinář.

Shrnutí: každý novinář pracující na Ukrajině má u sebe vždy neprůstřelnou vestu, helmu a lékárničku, i když se nachází daleko od válečné zóny. Je možné zajistit bezpečnost sobě i lidem ve svém okolí díky znalosti taktické medicíny. V současné době je válečná zóna daleko od ukrajinského hlavního města Kyjeva, je tam nyní víceméně bezpečno. Když se zahraniční novináři, především američtí a britští, vydají blíže k frontové linii, najme si společnost bezpečnostního poradce (security adviser), který je pak zodpovědný za bezpečnost. Novináři, kteří pracují na pokrytí rusko-ukrajinského konfliktu v terénu, jsou samozřejmě občas nuceni pracovat v nebezpečných podmínkách, někdy dokonce v podmínkách, které jsou extrémně životu nebezpečné. Novináři mohou úmyslně nebo nevědomky jet dál, než povoluje ministerstvo obrany, a vyhnout se všem kontrolním stanovištím, což však může mít životu nebezpečné následky. Ve srovnání s jinými vojenskými konflikty za posledních 30 let je bezpečnost novinářů zajištěna mnohem lépe. Novináři se mohou volně a bez obav pohybovat, aniž by se obávali únosu nebo útoku. Ukrajinská armáda novináře silně chrání a snaží se, aby se novináři, zejména zahraničnímu, nic nestalo. Všichni novináři se shodli na tom, že při práci v konfliktní zóně nelze předvídat, zda to bude bezpečné, či nikoli. Nebezpečí a rizika, která se na cestě novináře objevují, jsou nahodilá a nečekaná, takže nejlepší způsob, jak zajistit svou bezpečnost, je mít potřebnou výstroj a nezbytné vybavení a znát a dodržovat pravidla pro novináře ve válečné zóně, zejména cestovat nebezpečnými oblastmi v doprovodu press-oficíra.

3.4. Specifika práce se zdroji informací

Požadavky na obsah, aktuální témata a obecně klíčová témata se jistě mění v závislosti na vývoji událostí. Například pokud Německo předalo tanky Leopardy, novináři jedou natáčet obsah o Leopardech; Slovensko předalo modernizované sovětské letouny MIG, toto téma je na titulní straně; začala protiofenzíva v Charkově, všichni musí urychleně jet do Charkova. V přestávkách mezi významnými událostmi novináři hledají zajímavé, neobvyklé příběhy, hovoří s civilisty a dělají rozhovory. Novinář České Televize Jan Šilhan se k tomu vyjádřil:

“Vždycky jak někam přijedete, začněte hledat téma, oslovovat lidi, začněte získávat kontakty, což je alfa a omega této práce. Pokud nemáte kontakty, ať už přímo nebo zprostředkovaně, tak jedete na blind, říkají tomu anglicky “fishing and hunting”, a to se vám vždy nemusí podařit. Zase na druhou stranu byly situace, když jsme získali mnohem hodnotnější reportáže, když jsme tak na někoho narazili. [...] Občas se k těm v uvozovkách nejlepším věcem dostanete úplně z ničeho náhodou, když potkáte někoho jiného, a ten jiný vám zprostředkuje úplně nahodile setkání s někým dalším.”

Novináři pracující jako váleční zpravodajové ve zpravodajství jsou neustále na frontové linii. To však neznamena, že se zpravodajství dělá výhradně z vojenského hlediska. Vždy je zajímavé zjistit, jak žijí civilisté v těchto obtížných podmínkách. Svůj názor vyjádřil Boris Sochalko, který pracuje na zpravodajství na frontové linii:

“Pokud pracujete v konfliktní zóně, je kolem války mnoho sociálních témat. Jak lidé žijí? Jak přežívají? Jak se skrývají? Jak se dostávají ven?”

Mezi aktuální témata, která Boris zmiňuje, patří evakuace z válečné zóny. Tomuto tématu je nyní věnována velká pozornost, protože mnoho lidí prostě nemá kde bydlet. Borisův tým se například zabýval podobnými příběhy v Bachmutu, když to ještě bylo možné. Důraz v těchto příbězích byl kladen spíše na civilisty než na armádu.

Mnoho novinářů na Ukrajině pracuje s tématem osobních tragédií vojáků a civilistů. Příběhy o lidech, jejich osobních zkušenostech a osobních tragédiích mají větší ohlas u publika bez ohledu na zeměpisnou polohu. Vyprávění očitých svědků ukazují tu stránku války na domácí frontě, která je v reportážích z bojiště neviditelná a která je mnohem bližší obyčejnému člověku.

Jan Šilhan hovořil o reportáži, na které pracovali s jeho týmem, stovky kilometrů daleko od bojové linie v oblasti Kyjeva, na sever od města a poblíž Černobylu. Během tohoto projektu mluvil s mnoha lidmi, ale setkání s jednou paní bylo pro něj nezapomenutelné.

V obývacím pokoji ta paní vyprávěla o tom, jak zhruba tři měsíce předtím ztratila nohu a syna, v jednom okamžiku. Byli to obyčejní lidé, kteří se snažili uniknout z vesnice, která byla pod palbou, a během útěku byli zasaženi pravděpodobně kazetovou bombou. Žena byla v nesprávný čas na nesprávném místě a bolest a ztráta byly příliš velké na to, aby se daly popsat.

Během rozhovoru s Janem Šilhanem a jeho týmem začala paní brečet, zatímco popisovala, jak hystericky křičela na svého manžela, aby ji zastřelil, když ztratila nohu a syna. Bylo to silné a emocionální setkání, které bylo pro všechny velmi náročné.

Když redakce zvažovala, zda by o této tragédii měla psát, byli si všichni vědomi etických otázek, ale nakonec se rozhodli zachytit celý příběh s jeho ostrými konturami a emocionálními okamžiky. Tento příběh obsahuje mnoho hrůzných detailů, včetně toho, že ruské jednotky nedovolily rodině pohřbit syna na hřbitově a rodiče ho museli zakopat za domem. Tato reportáž přinesla do veřejného prostoru příběh obyčejných lidí, kteří se snaží přežít v době konfliktu a války.

Například Jason Bellini řekl, že raději pracuje s osobními příběhy, v nichž vystupují obyčejní lidé, kteří jsou něčím pozoruhodní kvůli tragédii, které čelí, zkušenosti, které můžeme polidštit a učinit je srozumitelnými, vzít statistiky a přenést je na úroveň jednoho člověka:

“Napadá mě jeden příběh o mladém muži, který právě dokončil vysokou školu. Šel se svými přáteli [pocházel z Oděsy] do plážového letoviska, aby oslavil ukončení střední školy. Střela ho zasáhla a skleněné dveře jejich pokoje se rozbily a sklo... V podstatě tisíce kousků skla v jeho obličejí mu způsobily velké znetvoření obličejí. a já právě dělám příběh o lékaři, který se jim snaží pomoci.”

Pokud jde o zdroje informací, Dmytro využívá k úvahám o rusko-ukrajinském vojenském konfliktu jakýkoli zdroj informací. Prochází média, sociální sítě, komunikuje se známými a zajímavé a poutavé příběhy vyhledává prostřednictvím příbuzných, přátel a "známých známých". Vojenský zpravodaj Borys Sochalko rovněž využívá výše uvedené zdroje informací, ale upozorňuje také na výhody sociální sítě Telegram, která je na Ukrajině velmi populární. V současné době má snad každé ukrajinské médium, stejně jako média zabývající se zpravodajstvím z rusko-ukrajinského vojenského konfliktu, svůj kanál na této platformě, kde lze velmi rychle zveřejňovat zprávy a dozvědět se o aktuálním dění. Mezi nevýhody této sociální sítě patří, že zveřejňované informace nejsou vždy objektivní.

Jason Bellini pro své příběhy často hledá hrdiny na sociální síti Instagram. Tam může prostřednictvím jejich příběhů a fotografií oslovit lidi, kteří ho osobně zajímají. Americký novinář v rozhovoru upozornil na větší svobodu a flexibilitu při hledání hrdinů pro rozhovory a příběhy, zatímco v USA o tom za reportéra rozhoduje press-oficír.

Co se týká kola obsahu, který zajímá americké publikum, tak lidé se velmi zajímají o příběhy obyčejných lidí. Ty příběhy o jednotlivcích, to jsou příběhy, které nejvíce zajímají diváky, kdy máme nejvíce zhlédnutí na YouTube, kde je někdo, kdo je pro ně osobnost, jeho příběh, jeho okolnosti jen stěží zajímavé, o tyto příběhy si myslím, že je obrovský zájem. Příběhy spojené s válečnými zločiny jsou pro Američany vždycky docela zajímavé a příběhy spojené se zbraněmi, zejména s vyspělými zbraněmi v americké výzbroji, které jsou zapojeny, které se sem posílají - to nás určitě zajímá.

Obecně je Boris Sochalko toho názoru, že všechny získané informace by se měly, jak říká, "dělit dvěma, třemi a deseti". Samozřejmě existují osvědčené zdroje informací, kterým novinář věří už ze zkušenosti, ale ke všemu je třeba přistupovat co nejkritičtěji.

Tuto zásadu je vhodné dodržovat zejména při přípravě příběhů o citlivých a traumatických tématech. Sofie Timošenko například uvádí, že se při práci na dokumentárních filmech o událostech v Buče často setkávala s vymyšlenými informacemi:

“Bylo období, kdy se daly zapsat jasné příběhy jako vzpomínka, ale pak si lidé začali povídat a jejich příběhy se začaly prolínat a například žena říká, jako by to viděla, ale když položíte návodnou otázku, je jasné, že jí to někdo vyprávěl. A pak se ukáže, že to někde četla, ale vypráví to, jako by to sama zažila.”

Faktem je, že v místech, jako je Buča, byli lidé tak traumatizováni, že si po nějaké době už začali vymýšlet příběhy. Takhle trauma funguje: prolíná vzpomínky, aby je vytěsnilo.

Podle Jasona Bellini je v rusko-ukrajinském konfliktu třeba být skeptický ke všemu a ke všem, protože novináři většinou dostávají informace pouze z jedné, ukrajinské strany, zatímco přístup k odpovědi z druhé, ruské strany, je velmi omezený, což podle Belinnyho zpochybňuje objektivitu a transparentnost materiálů jakéhokoli novináře, jakéhokoli média.

“Nebereme to jako hodnotu víry jen proto, že to říká ukrajinský úředník. Zaroveň rozhodně nebereme to, co říká ruská strana, jako hodnotu víry, protože se ukázalo, že není věrohodná. Víme, že to, co říkají, s největší pravděpodobností není pravda. Ale je to těžké, protože jsem byl vyškolen ve Wall Street Journal, že je vždycky třeba ukázat druhou stranu. Nezáleží na tom, kdo je špatný, vždycky musíme dostat jejich odpověď. Tohle jim dává příležitost reagovat.”

Jak však upozorňuje Jason Bellini, stále je možné dodržovat základní zásady žurnalistiky: objektivitu, transparentnost a nestrannost, a to prostřednictvím pečlivého ověřování faktů a jejich ověřování s řadou odborníků z celého světa, kteří pozorně sledují vývoj.

Dalším problémem při práci se zdrojem informací může být nedostatek potřebných údajů z tohoto zdroje. Například při přípravě 15-minutového dokumentu pro pořad CBS 60 minut o masakru civilistů v Buči požádala Sofie Timošenko městskou radu, kde již byla známa z předchozího dokumentu BBC, aby jí pomohli najít 3-4 rodiny, které věděly, že těla jejich příbuzných byla nalezena pohřbená poblíž kostela, kde Sofie a tým BBC předtím našli masový hrob. Sofie zjistila, že na městském úřadě žádný takový seznam s údaji o osobách nalezených v tomto masovém hrobě neexistuje. Místo toho existovalo několik excelových složek s mrtvými po celé Buče, ale nebylo v nich uvedeno, kde přesně byli mrtví nalezeni. Sofie vzpomíná:

“Bylo mi řečeno: "Jestli chceš, pomoz nám to sestavit a my ti pak dáme všechno, co máme. Tak jsem zůstala na městském úřadě také dva měsíce, abych udělala seznam těch, koho jsme našli před kostelem. Nakonec jsme ho nikdy nedokončili, protože tam byly mezery v informacích, špatně se to hledalo nebo nebylo jasné, kdo přesně, a tak dále. Ale pokud tam bylo nalezeno 116 těl, měli jsme jich na seznamu už asi 100 a dalších 16 bylo obtížně identifikovatelných.”

Díky obrovské a dlouhé práci na identifikaci těl nalezených u kostela v Buče se Sofii podařilo získat ve městě důvěryhodnost, začali s ní jednat jako s místní a lidé, kteří tento masový hrob vytvořili, otevřeně mluvili o tom, jak ho vytvořili a jak a kde těla hledali. Proto dokumentární film nakonec byl o lidech, kteří vytvořili masový hrob u kostela ve městě Buča, ale vystupují v něm i rodiny zabitých.

Vojenské události, které se odehrály na Ukrajině v důsledku rozsáhlé invaze ruských vojsk do země, vynesly do popředí témata, která jsou ve společnosti obvykle tabu. Na hlavních stránkách světových médií a v sociálních sítích se objevily četné příběhy o zneužívání, mučení a sexuální násilí, kterého se ruská armáda dopouští na ukrajinském obyvatelstvu. Svět by se o těchto příbězích měl dozvědět, jak je přesvědčena Sofie Timošenko, protože se jedná o válečné zločiny a díky jejich svědectví bude možné shromáždit důkazy o válečných zločinech páchaných vojsky Ruské federace na území Ukrajiny.

Protože jsou však výše uvedená témata ve společnosti tabu, musí si novinář ve většině případech získat důvěru zdroje informací, aby se s ním o ně podělili. Sofie Timošenko má v současné době povědomí o všech případech sexuálního násilí v Buče. Novinářka se podělila o své zkušenosti, jak se jí podařilo získat důvěru lidí:

“Myslím, že jsem si důvěru zasloužila, protože jsem tam byla dlouho. A i když dneska řeknou, že si nechtějí povídat, tak potom vidí, že "sousedka už s ní mluvila, tak já budu taky". Už podle toho věděli, že se mi dá věřit. Pokud jde o úřady a prokuraturu nebo třeba o policii,

tak ti mě taky viděli každý den ve městě. Moje metoda je obvykle taková, že nemluví hned na kameru. Obvykle jsem s těmi lidmi u prvního filmu a také u druhého filmu strávila spoustu času jen nějakými rozhovory, ani ne o tématu filmu, ani ne o zločinu, o kterém mohou mluvit. Například jedna postava v mém filmu - má děti, já mám také dceru, tzn. že jsme strávili hodiny povídáním o dětech. Nebo s někým jsem šla na hřbitov.”

Mimochodem, například respondent může žalovat televizní kanál BBC, pokud novinář nutí oběť násilí, aby mluvila o tom, co se stalo, protože tím může reportér způsobit dotyčnému další psychické trauma. Proto existují jasná pravidla, jak s takovými příběhy pracovat, mezi nimiž je i to, že novinář nemůže ovlivňovat oběť násilí, pokud ta nesouhlasí s tím, aby o něm mluvila.

V takových situacích závisí jednání novináře, který informuje o vojenských událostech na Ukrajině, do značné míry na jeho etickém přesvědčení a také na etických normách média, s nímž je novinář nebo fiktivní novinář spojen. V práci Sofie Timošenko se například vyskytly situace, kdy novinář dokázal získat od policie informace o zavražděné osobě, ale příbuzný zavražděného o tom nevěděl:

“Pak jsem měla opravdu za úkol jí před filmem zavolat a dát jí to vědět, aby se to nedozvěděla z filmu. Protože by se kvůli tomu mohla cítit špatně. Nebo se s ní například jít podívat na film, aby se jí při sledování neudělalo špatně. Nebo je možné zajistit, aby se na film nedívala sama.”

Je zajímavé, že BBC, protože jde o médium, které s tak závažnými traumaty intenzivně pracuje, poskytuje hrdinům dokumentů na tak těžká témata sezení s psychoterapeutem. Vysvětluje se to tím, že pokud má hrdina náhle špatné srdce, tak aby za to redakce nemohla.

Někdy se také stává, že z etických důvodů by stálo za to určitý materiál nezveřejnit a "odložit" kameru. Někomu může být nepříjemné mluvit o tom, co se stalo, nebo může být někdo natolik rozrušen, že ani on není ochoten se o informace podělit. V jiných případech může zveřejnění materiálu poškodit osobu, o níž se píše, nebo poskytnout publicitu informacím, které by měly být utajeny. Podle názoru Jana Šilhana, etická čára leží tam, kde sám o sobě má novinář pocit, že se stává aktivním účastníkem bojových kroků některé ze stran. Všech pět novinářů se shodlo na tom, že dodržování etického kodexu je nezbytné a že úroveň etiky novináře je ukazatelem jeho profesionality.

Dmytro Goryevoy například popsal, jak chtěl s jedním novinářem zveřejnit materiál o jednom sirotkovi, který byl násilně odvečen do Ruska. Našli ho a kontaktovali. Nakonec se ale rozhodli, že z toho nebudou dělat příběh, aby ho nevystavili většímu nebezpečí.

Jason Bellini hovořil o novinářích, kteří mohou překročit etickou hranici, aby získali příběh, a poznamenal, že pokud novináři chybí etické zásady, nebudou moci spolupracovat s organizacemi, které si váží své pověsti. Uvedl příklad:

“Jeden z příkladů byl ve Vinici, kde se novinář dostal do nemocničního pokoje ženy, jejíž dítě bylo právě zabito. Je to Francouz, bylo to z francouzské zpravodajské organizace, a to mě znepokojilo a vadilo mi to. Nepřipadalo mi správné, že vlezli do nemocničního pokoje v tu chvíli, kdy ona ještě ani nevěděla, že její dítě je mrtvé, a to je prostě na lidské úrovni pro mě, takže mi to přišlo špatně a ten novinář byl za to tvrdě kritizován”.

Sofie Timošenko se zase potýkala s tím, co bylo v její práci velmi důležité - s dvojitým ověřováním informací. Jak Timošenko zdůraznila, ačkoli to samo o sobě není etická otázka, je to velmi důležité i z etického hlediska. Novinář nese obrovskou zodpovědnost, pokud neprovádí řádné ověřování faktů. Všechny příběhy, které novináři pokrývají válku na Ukrajině zveřejňují v terénu, ve skutečnosti shromažďují důkazní základnu o válečných zločinech spáchaných Ruskou federací v tomto konfliktu, na jejich důkazech může záviset běh dějin.

Shrnutí: požadavky na obsah, aktuální témata a obecně klíčová témata se jistě mění v závislosti na vývoji událostí. Válkou zabývající se novináři, kteří se specializují na zpravodajství, se pravidelně nacházejí uprostřed dění. Přestože se neustále pohybují v rizikových oblastech, není cílem jejich práce pouze zaznamenávat vojenské události. Informace o tom, jak to v této složité situaci zvládají obyčejní lidé, jsou pro nás vždy zajímavé. Mnoho novinářů na Ukrajině se zaměřuje na osobní tragédie vojáků a civilistů. Tyto příběhy o lidech, jejich osobních zkušenostech a bolestivých událostech, jsou velmi emotivní a oslovují širší publikum, bez ohledu na zeměpisné umístění. Očití svědkové války doma ukazují na stránku konfliktu, která není viditelná v reportážích z bojiště a která je mnohem bližší běžným lidem.

Zdroje informací pro novináře mohou být různé, ale všechny informace by měly být ověřené. V rusko-ukrajinském konfliktu je nutné být skeptický ke všemu a ke všem, protože novináři většinou dostávají informace pouze z jedné strany, zatímco přístup k odpovědi z druhé strany je omezený. Je důležité dodržovat základní zásady žurnalistiky: objektivitu, transparentnost a nestrannost.

Vojenské události na Ukrajině přinesly do popředí témata, která jsou ve společnosti obvykle tabu, jako jsou válečné zločiny, zneužívání, mučení a sexuální násilí, kterého se ruská armáda dopouští na ukrajinském obyvatelstvu. Je důležité, aby se svět dozvěděl o těchto příbězích, protože se jedná o válčení zločiny, které byly spáchány ruskými vojsky na Ukrajině.

Tyto příběhy poskytují svědectví a důkazy, které mohou pomoci shromáždit informace o těchto válečných zločinech. Nicméně, někdy může být materiál příliš citlivý a je eticky nesprávné ho zveřejnit.

Novinář by měl dodržovat etický kodex a ukazovat tím svou profesionalitu. Pokud jsou témata tabu, novinář musí získat důvěru zdroje informací. Existují jasná pravidla, jak s takovými příběhy pracovat, včetně toho, že novinář nemůže ovlivňovat oběť násilí, pokud sama nesouhlasí s tím, aby se o ní mluvilo. Etické zásady jsou klíčové pro práci novináře, aby mohl spolupracovat s důvěryhodnými organizacemi. Pokud novinář nesplní svou zodpovědnost a neprověří správně fakta, mohou být jeho příběhy nepravdivé. Tyto příběhy poskytují důkazy o válečných zločinech, které mohou změnit běh dějin.

3.5. Motivace novinářů pokrávajících rusko-ukrajinský konflikt v terénu

Jak jsme uvedli ve statistikách RFS, v den výročí zahájení plnohodnotné invaze ruských vojsk na Ukrajinu pracuje v terénu přibližně 12 000 místních a zahraničních novinářů, kteří nepřetržitě informují o dění v zóně konfliktu. Co koneckonců vede novináře, kteří souhlasí s tím, že vymění svůj pohodlný život a práci v redakci se stabilní pracovní dobou, časem na spánek a osobními záležitostmi za práci v životu nebezpečném a nepohodlném prostředí a daleko od svých blízkých a přátel?

Ukrajinský novinář jistě slouží svému lidu. A když se v jejich vlasti začaly odehrávat tak těžké a tragické události, nemohli tito lidé, stejně jako mnoho dalších Ukrajinců, zůstat stranou dění. Mezi účastníky tohoto výzkumu byli tři ukrajínští novináři, kteří ve své zemi pracovali již před válkou, takže prostě pokračovali ve své práci, jen podmínky se staly mnohem životu nebezpečnějšími a příběhy byly často tragické.

"Nebylo moc na výběr, protože začala válka na Ukrajině a nebylo možné ji neukázat, nepokryt. Není to ani válka v Iráku. Když se ukrajinec rozhodne jít pokrýt konflikt v Iráku, je to něco jiného. Je to v cizí zemi, je to jeho profesionální volba. Pokrývat válku na Ukrajině není jen profesionální volba. Je to pravděpodobně také občanská volba," vysvětlil Borys Sočalko.

Sofie Timošenko, která na začátku konfliktu odjela se svou dcerou jako uprchlice do Itálie, svůj návrat na Ukrajinu vysvětluje také jako občanskou volbu:

"Být ukrajinskou novinářkou v zahraničí, když se to děje ve vaší zemi, je ještě těžší než jít na frontu. Protože když jedete na frontu, uvědomíte si, že se účastníte historických událostí, a to je velmi důležité. V tu chvíli je pro vás jako novináře život vaší země důležitější než váš osobní život. A i kdybych mohla někde být, byla bych nešťastná, takže jsem nechala dceru v zahraničí u příbuzných a vrátila se do Buči," podělila se o své vzpomínky Sofie.

Slova o vědomí sounáležitosti s významnou historickou událostí zazněla z úst každého z novinářů, když vysvětlovali důvody, proč se ve své profesní činnosti zaměřili na události, které se odehrávají na Ukrajině.

"Myslím, že jako novinář si nic nepřejí víc než být přímo tam, kde se odehrávají největší příběhy naší doby. To považuji právě teď za nejdůležitější příběh na této planetě. Nevíme, jak to dopadne, a geopolitické lokace jsou prostě obrovské, a tak chci být tady, a víte, že se někdy

používá taková fráze: "Nevíš, dokud nepřijedeš. Musíš být na místě, abys skutečně pochopil, abys hlouběji porozuměl situaci", " poznamenal Jason Bellini.

Účast na historických událostech je pro novináře velmi důležitá. Právě v těchto zdánlivě nebezpečných podmínkách mohou reportéři skutečně rozvinout svůj potenciál, získat cenné profesní zkušenosti, vytvořit skutečně exkluzivní a smysluplné příběhy a projekty a vyzkoušet si svou pevnost v dodržování hlavních zásad novinářské ideologie.

Jan Šilhan odpověděl, že jel do války dobrovolně. Podle něj je právě novinářská práce v konfliktních zónách jedním z kariérních vrcholů v novinářině. V Evropě podle něj již dlouho nebyla tak otevřená válka jako ta, která právě probíhá. Jde o konflikt, který zažívá tato generace novinářů. Jan Šilhan to bral jako výzvu. Přiznal, že při první návštěvě konfliktní zóny měl určité obavy a očekávání. V terénu sám nepracoval, ale zpracovával získaný materiál v Praze, pomáhal si materiály od kolegů a tiskových mezinárodních agentur. Přesto si uvědomoval, co by ho tam mohlo čekat. Považoval osobní zkušenost z této zóny za velmi cennou a těšil se na ni.

Během rozhovoru se Sofie Timošenko podělila o podrobnosti o dalším dokumentu natočeném pro americkou televizi CBS o ženách z Mariupolu, které byly zajaty ruskou armádou a vráceny na Ukrajinu v rámci výměny zajatců. Jednou z postav, s nimiž byl pro tento dokument veden rozhovor, byla dívka, která si již v době, kdy byla v Mariupolu v armádě, uvědomila, že je těhotná, a měla možnosti Mariupol opustit. Jak se Sofie Timošenko svěřila, tento rozhovor byl pro ni emocionálně nejtěžší v celé její profesní kariéře. Po rozhovoru se však novinářka na tuto dívku obrátila se slovy: "Uvědomila jsem si, že jsem celou svou novinářskou [činnost] prošla jen proto, abych s vámi udělala tento rozhovor." A to se jí podařilo.

Sofia v rozhovoru zdůraznila: "Říká se, že když zachráníte jednoho člověka, splníte svůj úkol. To je tenhle rozhovor, a to stačí. A myslím, že jsme udělali velmi důležitou práci, protože v Americe o tom nevěděli. Oni nežijí stejným způsobem. A to, že jsou to holky a že to zažily jako ženy a že je to teď... Myslím, že ten film má 600 000 zhlédnutí a komentáře typu: "Nemůžu to dokoukat...". Samozřejmě jsme tu válku nezastavili, ale přesto jsme jako novináři udělali svou práci, abychom ukázali, jak to přesně ukrajincům je."

Touha ukázat světu, jak válka na Ukrajině skutečně vypadá a co přinesla ukrajinskému lidu, je pro místní i zahraniční novináře poměrně silnou a důležitou motivací. Zajistit četné důkazy o válečných zločinech spáchaných ruskou armádou na ukrajinském území, aby je bylo možné později předložit u soudu, je pravděpodobně hlavní motivací činnosti mnoha novinářů, kteří tento konflikt pokrývají přímo v terénu.

Jason Bellini poznamenal: "Myslím, že právě proto tu chceme být. Myslím, že to je to, co mnohé z nás motivuje k tomu, abychom tu byli, abychom mohli podat svědectví o tom, co se stalo, o zvěrstvech a nespravedlnostech, které se staly, a abychom o nich informovali a podělili se o to se světem. To je ta nejzásadnější role a já ji beru velmi vážně. Je to to "proč", které stojí za riziky, jež podstupujeme."

Další neméně důležitou motivací je angažovanost v profesi a pocit adrenalinu, který novináři pomáhá pracovat 18 hodin denně bez volna, spokojit se s pěti až šesti hodinami spánku a žádným volným časem. V teoretické části této studie jsme již odkazovali na publikaci McGillana, který popisuje, jak se váleční zpravodajové stávají závislími na adrenalinu z pokrývání vojenských konfliktů, později tuto nebezpečnou oblast žurnalistiky opouštějí, ale jakmile vypukne nový konflikt, vracejí se zpět do práce. Například Boris Sochalko pokrývá konflikty od roku 2014 a v rozhovoru lehce žertem přiznal:

"Ano, právě jste vyjmenovala téměř všechny motivy každého válečného novináře. Když jsem v roce 2017 přestal jezdit do terénu jako válečný zpravodaj, také jsem si slíbil, že to je konec, že už to nebudu dělat. Je to opravdu nějaká adrenalinová závislost, kdy si ji člověk musí v sobě neustále vyrábět. A v roce 2017 jsem si to musel nějak odvyknout, přepnout na nějaké jiné příběhy. Ale nebylo moc na výběr, protože začala válka na Ukrajině a nebylo možné ji neukazovat, nepokrývat."

Jason Bellini, který se konfliktům věnuje více než 20 let, také souhlasil, že adrenalin a vzrušení jsou přítomny, i když nejsou hlavním motivem této činnosti. Bellini se však podělil o to, že mezi válečnými zpravodaji existuje kamarádství, které se za ta léta vyvinulo:

"Až odsud odejdu domů, hned jak se vrátím, chci se vrátit, chci být tam, kde je tenhle příběh. Čím vícrát sem přijdu, tím déle tu zůstanu. Čím hlubší je mé spojení s tímto příběhem. Situace se každý měsíc stále mění. Je to jiná situace, jiný soubor otázek, zrovna teď se riziko a nebezpečí neustále mění, a to je jedna věc, která to udržuje zajímavé, a pak je tu, myslím, také určitá míra kamarádství, je to malá skupina lidí, kteří dělají tento typ práce, takže se vídám s přáteli, u kterých jsem byl, s lidmi, které potkávám, s lidmi na snídani a pak v baru, se kterými jsem byl v Afghánistánu a Iráku. Děláním tohoto typu práce má komunitní aspekt."

Shrnutí: ukrajinský novinář jistě slouží svému lidu. Když se v zemi začaly dít těžké a tragické události, nemohli lidé a mnoho dalších Ukrajinců zůstat stranou. Novinář se touží dostat přímo na místo, kde se odehrávají nejvýznamnější příběhy naší doby, což považuje za nejdůležitější příběh na této planetě. Účast na historických událostech je pro novináře velmi důležitá, protože v těchto zdánlivě nebezpečných podmínkách mohou skutečně rozvinout svůj potenciál, získat cenné profesní zkušenosti a vytvořit skutečně exkluzivní a smysluplné příběhy

a projekty, zároveň si ověřit svou schopnost dodržovat hlavní zásady novinářské ideologie. Touha ukázat světu, jak skutečně vypadá válka na Ukrajině a co přinesla ukrajinskému lidu, je pro místní i zahraniční novináře velkou motivací. Mnoho novinářů, kteří tento konflikt pokrývají přímo v terénu, se snaží shromáždit důkazy o válečných zločinech spáchaných ruskou armádou na ukrajinském území, aby je bylo možné později předložit u soudu. Další důležitou motivací je angažovanost v profesi a adrenalinový zážitek, i když to není hlavní motivace. Mezi válečnými zpravodaji existuje kamarádství, které se vyvinulo během let. Novináři se snaží být tam, kde se děje tenhle příběh, a čím více sem přijdou, tím hlubší jsou jejich vazby s tímto příběhem. Situace se neustále mění, riziko a nebezpečí se stále mění, a to udržuje práci zajímavou. Pro novináře, kteří dělají tento typ práce, je to také komunitní záležitost.

3.5.1. Psychologický portrét novináře, pokrývacího rusko-ukrajinský konflikt v terénu

Poté, co jsme si uvědomili motivaci novinářů zůstat ve válečné zóně a informovat o událostech spojených s rusko-ukrajinským vojenským konfliktem a realitu, v níž tito profesionálové pracují, je nicméně zajímavé vědět, co si myslí, když publikují konkrétní zprávu. Jaké cíle si novinář klade při výběru příběhu? Jaký smysl mu dává nebo jak prožívá příběhy, které v příběhu vypráví?

Každý novinář, který se do určité míry zabývá rusko-ukrajinským konfliktem, si uvědomuje, že by svým článkem, materiálem nebo zprávou neměl dotyčnému člověku ublížit. Novináři i fixeři si jasně uvědomují svou odpovědnost vůči lidem a zemi, v níž působí, vůči veřejnosti, které vysílají své příběhy, a vůči postavám, o nichž příběhy vyprávějí.

"Abychom nikomu neublížili. To je pro válečného novináře to hlavní. Když pracujete ve válce, ukazujete pozice a lidi tak či onak. A armáda vás vždy žádá, abyste neukazovali místa, tedy jakoukoli polohu: dům, sloup nebo neobvyklou krajinu. Armáda vás vždycky žádá, abyste je neukazovali, protože to přijde hned, téměř okamžitě. A vy pak materiál upravujete s jedinou myšlenkou: "Nechci, aby to později dopadlo špatně". Protože pak nebudete mít čisté svědomí," říká Boris Sochalko.

Každý novinář, který o této válce píše přímo v terénu, se snaží, aby se místní i zahraniční publikum dozvědělo, co se na Ukrajině právě teď skutečně děje. V tomto duchu se ukrajínští novináři více zaměřují na odhalování válečných zločinů páchaných ruskými silami na Ukrajině:

"V mých filmech nebo příbězích jsou to obvykle obyčejní lidé. A mým cílem je jednoduše ukázat, co Rusko udělalo obyčejným občanům mé země. Vždycky jsou to hrozné příběhy z pohledu celého světa, takže většinou jde o to říct divákovi, který žije dál své životy, jak my Ukrajinci už nemůžeme žít své obyčejné životy," poznamenává Sofie Timošenko.

Zahraniční novináři se zároveň více zaměřují na to, aby svým posluchačům zprostředkovali pravdivé informace o vojenském konfliktu mezi Ruskem a Ukrajinou, upozornili je na toto téma a přiblížili jim význam a rozsah toho, co se děje:

"Vždycky myslím na své diváky, abych se ujistil, že chápou kontext toho, co se děje, a poskytl jim přesnou reprezentaci toho, co se děje, a také se ujistil, že diváci zůstanou zaujatí, protože jsme v prostředí, kde je spousta přístupů k informacím a příběhům z války. Jak tedy udělat z mého příběhu něco jedinečného, něco, u čeho lidé budou chtít zůstat? A to se netýká jen konce války, to se týká žurnalistiky obecně", sdělil Jason Bellini.

Jan Šilhan vždycky přemýšlí nad tím, jakou příběh má relevanci, jestli to dává divacky smysl, jestli to nějakým způsobem zaujme i teď, rok od začátku konfliktu, jestli ten materiál zanechá v divákovi něco:

“Říkám, je to čím dál těžší vybrat po více než roce taková témata, aby zanechala nějaký otisk a aby to diváka zaujalo v tom množství nekolikaseti reportáží, a to se bavíme jen o naší redakci, o ČT. Takže jeden z těch mých zásadních momentů, zásadních věcí, o kterých přemýšlím je: bude to mít ještě po více než roce od vypuknutí plnohodnotné ruské invaze v tom divákovi nějaký dosah? Zanechá to v tom divákovi něco, zaujme ho ta reportáž nebo nezaujme? Bude to něco třeba nového nebo nebude? To je moje prvotní věc, kterou se už v tuto chvíli zabývám. Protože, opravdu už někdy řešíte, jestli třeba toto téma už se dělalo a jestli se dělalo třeba jen 2x, a s nějakou drobnou variací by se mohlo udělat znova. Těch věcí, kterých máte možnost se legálně, poctivou formou dostat, těch není neomezené množství”.

V mnoha příručkách a článcích o žurnalistice v konfliktech a o zpravodajství o obtížných a citlivých tématech a traumatických zážitcích se často upozorňuje na riziko, že se u novinářů po určité době profesní činnosti rozvine posttraumatická stresová porucha (PTSD). Novináři, kteří pracují převážně s obtížnými tématy, v rozhovorech pro tuto studii nicméně tvrdí, že jsou schopni udržet si profesní odolnost a sebekontrolu. Pomáhají jim v tom zkušenosti z konfliktní žurnalistiky i jejich vlastní psychologické postoje.

Sophia Timoshenko poznamenává: *"Měla jsem kolegu, který pracuje v BBC. V BBC je hodně novinářů, kteří jezdí pokrývat konflikty do terénu, a mně v práci pomohlo, že se mnou sdělili svoje zkušenosti. Jeden novinář natáčel 40 konfliktů a dvakrát viděl královnu Alžbětu (myšleno Alžbětu II.). Zeptala jsem se ho: "Jak komunikuješ s normálními lidmi?" Podíval se na mě: "Jak to myslíte, s normálními lidmi?" Řekla jsem: "No, víš, že nejsi normální člověk, že? Normální lidi nejedí pokrývat 40 válečných konfliktů nebo nevidí dvakrát královnu Alžbětu!" On na to: "Já tu otázku chápu. Ty, až z Buči odjedeš, ber si na vědomí, že tě lidi budou poslouchat jenom třicet vteřin." A je to pravda."*

Boris Sochalko se podělil o své zkušenosti:

"Možná to bude znít trochu cynicky, ale jsem v této profesi už dlouho a mám v hlavě blok: snažím se nebrat si to co nejvíc osobně. Jediný případ, kdy to bylo opravdu bolestivé, nepříjemné: natáčeli jsme vykopávání těl tuším v Borodjance a tam vykopávali dítě. To bylo nepříjemné. Nevím, jak... Člověk to prostě musí překonat, pochopit to, přijít a vydechnout a říct si: Bože, to je hrůza. A je dobře, že nejsou s někým..." ... Ne, to se nedá říct. Nevím, jak se s tím vypořádat, ale nějak se to vyřešit musí. Každý má své malé tipy. Přijdu domů, mám doma rodinu: dvě děti, manželku. Tak se snažím odpočívat."

Stejný názor k tomu vyjádřil Jan Šilhan:

“Já si myslím, že kupodivu to na mě zatím nezanechává žádný psychický dopad. Na Ukrajině jsem poprvé viděl mrtvého člověka, bylo to v Chersonu, a vlastně to se mnou nic moc neudělalo, což nevím, jestli není varovný signál, který bych měl řešit s nějakým odborníkem. Je to asi jistá schopnost se obrnit, vyčlenit něco, vytěsnit, vytvořit si nějakou ulitu kolem své psychiky, aby vás to nesešlo. Nesetkal jsem se s tím, že by se někdo extra zajímal o mé zdraví nebo by se mně snažil nějak vyzpovídat.”

Společnost Scripps, pro kterou Jason Bellini v současnosti pracuje, se občas zajímá o psychický stav novináře a ptá se, zda nepotřebuje terapeutickou pomoc:

“Mají o mě starost a o to, jak jsem na tom emocionálně, protože se setkáváme s lidmi, kteří prožili velké tragédie, byli na místech, kde jsou věci, které vidíte, které jsou dost hrozné. Chci říct, že jsem viděl těla, ze kterých byste měli noční můry, byly tam věci, které nemůžeme dát do televize, protože jsou příliš znepokojivé. A společnosti, zpravodajské organizace dávají jasně najevo, že jsou k dispozici zdroje: potřebujete terapii, pokud potřebujete některou z těchto věcí, máme to pro vás. Já jsem takovou potřebu necítil. Mám dobré přátele, se kterými mohu mluvit o tom, co jsem viděl a co jsem zažil. Mluvit o tom je podle mě terapeutické.”

Sofie Timošenko strávila dlouhou dobu v Buče v márnici, kde pomáhala identifikovat těla, společně s příbuznými mrtvých, naslouchala jejich příběhům a vůbec byla dlouho ve městě, které se stalo symbolem tragédie a smutku. Fixerka měla pro svou práci v Buče dokonce speciální oblečení, kde převládaly černé, tmavé, ponuré barvy. A tak si cestou domů musela vymyslet rituál, aby se psychicky připravila na to, co viděla a slyšela. Tím rituálem bylo povinné setkání s kamarády.

Jason Bellini se na služební cestě snaží přemýšlet pomocí desetiminutové meditace a vedení deníku, do kterého si novinář zapisuje své myšlenky. Novináři na služebních cestách se také někdy scházejí, aby se o své zážitky podělili u večeře.

Novináři si nepochybně hodně pamatují a nosí s sebou příběhy o různých osudech. Některé příběhy vás mohou vzrušovat více než obvykle. Každý respondent si vzpomněl alespoň na jednu historku, která na něj pravděpodobně zapůsobila více než ostatní. Ale jak podotkl Jason Bellini, i to patří k práci válečného zpravodaje. Novinář nejenže vidí na vlastní oči hrůzné věci, ale je svědkem těchto událostí, a pak přichází uvědomění si jeho funkce, že novinář dělá něco velmi důležitého. A to je zase samo o sobě do jisté míry terapeutické.

Shrnutí: Novináři, kteří se zabývají rusko-ukrajinským konfliktem, mají velkou odpovědnost vůči lidem, veřejnosti a postavám, o kterých píší. Novináři se snaží sdělovat pravdivé informace a přiblížit lidem význam a rozsah toho, co se na Ukrajině děje. Při tomto

úkolu mohou být vystaveni riziku rozvoje posttraumatické stresové poruchy (PTSD), protože se často setkávají s traumatizujícími zážitky.

Nicméně, novináři, kteří se zabývají konflikty a obtížnými tématy, často tvrdí, že jsou schopni udržet si profesní odolnost a sebekontrolu, a pomáhají jim v tom zkušenosti z konfliktní žurnalistiky a jejich vlastní psychologické postoje. I když si novináři pamatují mnoho příběhů a některé z nich na ně zapůsobí více než jiné, tak tato práce může být pro ně terapeutická, protože si uvědomují, že dělají něco velmi důležitého.

Závěr

V rámci výzkumu zpravodajství o rusko-ukrajinském konfliktu v terénu jsme nejprve nastínili specifika žurnalistiky ve vojenských konfliktech, definovali roli a význam novináře, který se věnuje zpravodajství o vojenských konfliktech v terénu, a identifikovali jeho motivace a obtíže spojené s touto činností.

Došli jsme k závěru, že média hrají zásadní roli při poskytování pravdivých a nezkreslených informací veřejnosti. Žurnalistické techniky v konfliktních situacích umožňují novinářům poskytnout veřejnosti úplnější, objektivnější a přesnější informace. Cílem je včasné informování lidí, kteří se ocitnou v zóně konfliktu, o probíhajících bojích, nebezpečích a možnostech získání potravin a zdravotnického materiálu. Kromě toho, úkolem novinářů v konfliktních situacích je ukázat veřejnosti aktéry války - bojovníky na frontě, lidi pomáhající v týlu, armádu a politiky, kteří dělají důležitá rozhodnutí a vyjednávají o příměří a kapitulaci. Novináři musí pochopit všechny strany konfliktu a najít různé úhly pohledu, aby lépe vysvětlili okolnosti a možnosti deeskalace, kompromisu nebo dokonce řešení konfliktu.

V zóně ozbrojeného konfliktu může být život a zdraví novináře ve velkém ohrožení. Novináři v zóně ozbrojeného konfliktu jsou chráněni mezinárodním humanitárním právem, které stanoví jejich práva a povinnosti. Při práci v těchto oblastech však není možné spoléhat na běžná pravidla a zákony, a proto je důležité připravit se na rizika a dodržovat bezpečnostní opatření, jako je speciální školení a plánování práce v rizikových oblastech. Hodnocení rizik a jejich minimalizace jsou klíčové k ochraně novinářů v konfliktních zónách.

Váleční zpravodajové čelí také psychickému traumatu, které může mít trvalé dopady na jejich osobní a profesionální život. Dlouhodobý pobyt v aktivní konfliktní zóně způsobuje velké množství stresu, proto je důležité umět si odpočinout a zpracovat to, co novinář vidí. Péče o sebe sama je pro novináře pracující v konfliktních zónách klíčová a nelze ji podceňovat.

Dále jsme na základě rešerše odborné literatury na toto téma zjistili specifika práce se zdroji informací v rámci konfliktní žurnalistiky. Na základě prostudovaných informací byly shrnuty následující zásady.

Ve válečném prostředí se informace o určitých událostech nemusí stát známými v den samotné události, ale až s odstupem času, často mnohem později. Vzhledem k možným potížím kamerových štábů pracujících ve válečné zóně, kdy se reportér nemůže delší dobu spojit, je zcela přijatelné vyprávět v přímém přenosu o všech událostech na pracovišti reportéra, ke kterým došlo v časovém rozpětí od posledního kontaktu s redakcí.

Za okolnostmi, kdy jsou samotné události ve válečné zóně pro novináře nedostupné, je třeba vyhledat faktické informace o událostech u přímých účastníků nebo očítých svědků.

Při informování diváků o událostech souvisejících s okupací a válečnými operacemi je pro novináře nesmírně důležité chránit ty zdroje informací, které nelze identifikovat s ohledem na jejich osobní bezpečnost. Informace o úmrtí nebo zranění, zmizení nebo zajetí konkrétních osob by měly být pečlivě a výhradně ověřovány z kompetentních zdrojů.

Vzhledem k tomu, že většina zpráv kolem vojenského konfliktu je dnes získávána prostřednictvím fotografií a videí ze sociálních sítí, je při zveřejňování tohoto druhu obsahu obzvláště důležité potvrdit pravost těchto či jiných záběrů z oblasti konfliktu. Je přísně zakázáno použít archivní snímek k volné ilustraci příběhu o aktuální události ve válečné nebo okupované zóně.

Zpravodaj musí dát lidem jasně najevo: je novinářem s etickými standardy a povinností být ve své práci otevřený a spravedlivý. Někdy je lepší od rozhovoru s někým upustit, protože v určitém okamžiku nemusí být vhodné mluvit s ním o tom, co zažil.

Hlavní motivací novinářů k tak nebezpečné a náročné práci, jakou je zpravodajství z vojenských konfliktů v terénu, je touha být součástí celosvětově významných událostí. Novinář tak může nejen přispět k historickým událostem, ale také naplnit svůj profesní potenciál. Důležitou motivací pro tuto činnost je také touha zprostředkovat publiku pravdivé a objektivní informace, pronikavé a emotivní příběhy o osudech lidí ve válečných podmínkách a snaha vysvětlit publiku podstatu válečného konfliktu. Kromě toho mnozí novináři zaznamenali vážný adrenalinový zážitek z neustálého pobytu v nebezpečné situaci, který novináře motivoval k tomu, aby se reportážím z válečných konfliktů věnovali mnoho let.

Na základě údajů uvedených v teoretické části a na základě zvolené metodologie, tedy polostrukturovaných a hloubkových rozhovorů, jsme provedli sérii rozhovorů s ukrajinskými a zahraničními novináři a zpravodaji, kteří v současné době pokrývají rusko-ukrajinský konflikt v terénu. Na základě jejich odpovědí jsme mohli vyvodit určité závěry týkající se specifík zpravodajství o rusko-ukrajinském konfliktu v terénu.

Z výzkumných rozhovorů, všichni novináři, místní i zahraniční, musí mít akreditaci ukrajinského ministerstva obrany, aby mohli pracovat v zóně konfliktu na Ukrajině, a to bez výjimky. Od konce března 2023 ozbrojené síly Ukrajiny zavedly novou vyhlášku pro činnost médií na frontě a ve frontových oblastech. Podle nové vyhlášky je území Ukrajiny rozděleno na 3 zóny: červenou zónu, která zahrnuje frontu a frontové oblasti, žlutou zónu, která zahrnuje vzdálenější frontové osady, a zelenou zónu, tedy oblasti, kde neprobíhají vojenské operace a

kde lze volně provozovat novinářskou činnost. Rozdělení do zón do jisté míry ztížilo práci novinářů, i když ve skutečnosti je také podmíněné.

Na Ukrajinu cestují jak jednotliví novináři, kteří se věnují válečným událostem, tak i redakční týmy a skupiny. Mnoho zahraničních novinářů spolupracuje s místními fixery, kteří jim pomáhají získat akreditaci a veškerá další povolení, pomáhají jim najít kontakty a telefonovat s oficiálními představiteli, hledají hrdiny pro své reportáže a navrhují témata. Ve válečné zóně novináře obvykle doprovází press-oficír.

Novináři pracujícím na Ukrajině je zakázáno informovat o místech nasazení, tj. nesmí ukazovat čísla a označení vojenské techniky. Musí se povinně ptát, zda může ukázat tváře vojáků, zda může použít jejich jména a příjmení. Umístění vybavení, brigády, kontrolních stanovišť a zabezpečených objektů by nemělo být zveřejňováno.

Novináři, kteří pokrývají rusko-ukrajinský vojenský konflikt v terénu, pracují 18 hodin denně, jejich mediální den je cyklický. Zkušený a profesionální novinář se vždy snaží nastínit hrubý plán, podle kterého se organizují výjezdy a plánují reportáže. V podmínkách nepřetržitého toku událostí a zpráv se však plány mohou neustále měnit. Novináři pracující na Ukrajině jsou na to vždy připraveni.

Zjistili jsme také specifika práce v konfliktní zóně Ukrajiny z hlediska bezpečí. Každý novinář pracující na Ukrajině vždy má u sebe neprůstřelnou vestu, helmu a lékárničku, i když se nachází daleko od válečné zóny. Je možné zajistit bezpečnost sobě i lidem ve svém okolí díky znalosti taktické medicíny. V současné době je válečná zóna daleko od ukrajinského hlavního města Kyjeva, je tam nyní víceméně bezpečno. Když se zahraniční novináři, především američtí a britští, vydají blíže k frontové linii, najme si společnost bezpečnostního poradce (security adviser), který je pak zodpovědný za bezpečnost. Novináři, kteří pracují na pokrytí rusko-ukrajinského konfliktu v terénu, jsou samozřejmě občas nuceni pracovat v nebezpečných podmínkách, někdy dokonce v podmínkách, které jsou extrémně život ohrožující.

Ve srovnání s jinými vojenskými konflikty za posledních 30 let je bezpečnost novinářů zajištěna mnohem lépe. Novináři se mohou volně a bez obav pohybovat, aniž by se obávali únosu nebo útoku. Ukrajinská armáda novináře silně chrání a snaží se, aby se novináři, zejména zahraničnímu, nic nestalo. Všichni novináři se shodli na tom, že při práci v konfliktní zóně nelze předvídat a varovat, zda to bude bezpečné, či nikoli. Nebezpečí a rizika, která se na cestě novináře objevují, jsou nahodilá a nečekaná, takže nejlepší způsob, jak zajistit svou bezpečnost, je mít potřebnou výstroj a nezbytné vybavení a znát a dodržovat pravidla pro novináře ve válečné zóně, zejména cestovat nebezpečnými oblastmi v doprovodu press-oficíra.

Specifika vyhledávání témat a práce s informačními zdroji pro novináře pokrývající rusko-ukrajinský konflikt v terénu jsou následující. Požadavky na obsah, aktuální a obecně klíčová témata se jistě mění v závislosti na vývoji událostí. Konfliktem zabývající se novináři, kteří se specializují na zpravodajství, se pravidelně nacházejí uprostřed dění. Přestože se neustále pohybují v rizikových oblastech, není cílem jejich práce pouze zaznamenávat vojenské události. Informace o tom, jak se v této složité situaci zvládají obyčejní lidé, jsou pro nás vždy zajímavé. Mnoho novinářů na Ukrajině se zaměřuje na osobní tragédie vojáků a civilistů. Tyto příběhy o lidech, jejich osobních zkušenostech a bolestivých událostech, jsou velmi emotivní a oslovují širší publikum, bez ohledu na zeměpisné umístění. Očití svědkové války doma ukazují na stránku konfliktu, která není viditelná v reportážích z bojiště a která je mnohem bližší běžným lidem.

Zdroji informací pro novináře mohou být různé, ale všechny informace by měly být ověřené. V rusko-ukrajinském konfliktu je nutné být skeptický ke všemu a ke všem, protože novináři většinou dostávají informace pouze z jedné strany, zatímco přístup k odpovědi z druhé strany je omezený. Je důležité dodržovat základní zásady žurnalistiky: objektivitu, transparentnost a nestrannost.

Vojenské události na Ukrajině přinesly do popředí témata, která jsou ve společnosti obvykle tabu, jako jsou válečné zločiny, zneužívání, mučení a sexuální násilí. Je důležité, aby se svět dozvěděl o těchto příbězích, protože se jedná o válečné zločiny, které byly spáchány ruskými vojsky na Ukrajině. Tyto příběhy poskytují svědectví a důkazy, které mohou pomoci shromáždit informace o těchto válečných zločinech.

Novinář by měl dodržovat etický kodex a ukazovat tím svou profesionalitu. Pokud jsou témata tabu, novinář musí získat důvěru zdroje informací. Existují jasná pravidla, jak s takovými příběhy pracovat, včetně toho, že novinář nemůže ovlivňovat oběť násilí, pokud sama nesouhlasí s tím, aby o něm mluvila. Etické zásady jsou klíčové pro práci novináře, aby mohl spolupracovat s důvěryhodnými organizacemi. Pokud novinář nesplní svou zodpovědnost a neproověří správně fakta, mohou být jeho příběhy nepravdivé. Tyto příběhy poskytují důkazy o válečných zločinech, které mohou změnit běh dějin.

Ukrajinský novinář jistě slouží svému lidu. Když se v zemi začaly dít těžké a tragické události, nemohli lidé a mnoho dalších Ukrajinců zůstat stranou. Novinář se touží dostat přímo na místo, kde se odehrávají nejvýznamnější příběhy naší doby, což považuje za nejdůležitější příběh na této planetě. Účast na historických událostech je pro novináře velmi důležitá, protože v těchto zdánlivě nebezpečných podmínkách mohou skutečně rozvinout svůj potenciál, získat cenné profesní zkušenosti a vytvořit skutečně exkluzivní a smysluplné příběhy a projekty,

zároveň si ověřit svou schopnost dodržovat hlavní zásady novinářské ideologie. Touha ukázat světu, jak skutečně vypadá válka na Ukrajině a co přinesla ukrajinskému lidu, je pro místní i zahraniční novináře velkou motivací. Mnoho novinářů, kteří tento konflikt pokrývají přímo v terénu, se snaží shromáždit důkazy o válečných zločinech spáchaných ruskou armádou na ukrajinském území, aby je bylo možné později předložit u soudu. Další důležitou motivací je angažovanost v profesi a adrenalinový zážitek, i když to není hlavní motivace. Mezi válečnými zpravodaji existuje kamarádství, které se vyvinulo během let. Novináři se snaží být tam, kde se děje tenhle příběh, a čím častěji se vrací, tím hlubší jsou jejich vazby s tímto příběhem. Situace se neustále mění, riziko a nebezpečí se stále mění, a to udržuje práci zajímavou. Pro novináře, kteří dělají tento typ práce, je to také komunitní záležitost.

Novináři, kteří se zabývají rusko-ukrajinským konfliktem, mají velkou odpovědnost vůči lidem, veřejnosti a postavám, o kterých píší. Novináři se snaží sdělovat pravdivé informace a přiblížit lidem význam a rozsah toho, co se na Ukrajině děje. Při tomto úkolu mohou být vystaveni riziku rozvoje posttraumatické stresové poruchy (PTSD), protože se často setkávají s traumatizujícími zážitky.

Nicméně, novináři, kteří se zabývají konflikty a obtížnými tématy, často tvrdí, že jsou schopni udržet si profesní odolnost a sebekontrolu, a pomáhají jim v tom zkušenosti z konfliktní žurnalistiky a jejich vlastní psychologické postoje. I když si novináři pamatují mnoho příběhů a některé z nich na ně zapůsobí více než jiné, tak tato práce může být pro ně terapeutická, protože si uvědomují, že dělají něco velmi důležitého.

Na základě výše uvedeného lze konstatovat, že okolnosti válečného konfliktu na jedné straně znamenají neobvyklé pracovní podmínky, mnohá rizika a nebezpečí a zvláštní zásady práce se zdroji informací. Vojenský konflikt staví do popředí mnoho témat a příběhů, které mohou čtenáře a diváky vzrušovat. Mezi příběhy je velmi málo zábavného obsahu, ale převažuje obsah, který je velmi důležitý pro realitu a pro budoucnost. Na druhou stranu za konfliktní žurnalistikou stojí početný tým profesionálních novinářů. Ti dodržují zlaté novinářské zásady a mají vysokou úroveň etiky a lidskosti. Novinářům, kteří v současné době pracují na Ukrajině, nechybí strach, ale na druhou stranu mají odvahu, psychickou odolnost a touhu být součástí celosvětového dění a podílet se na něm. Vše výše uvedené je samo o sobě souborem dovedností a vlastností, které by mohl mít každý novinář, který se považuje za profesionála.

Seznam Zdrojů

1. Amanpour; email correspondence with the author, 5 December 1999.
2. Bell; interview with the author, London, 27 October 1999;
3. Bingham, Moore. HOW TO INTERVIEW. Fourth Edition. Harper and Brothers, New York. 1959. <https://doi.org/10.1177/002218566100300113>
4. Briggs, C. Learning how to ask: A sociolinguistic appraisal of the role of the interviewer in social science research. Cambridge: Cambridge University Press. 1986. ISBN 9781139165990
5. Buromenskii, Shturkheckii, Bealse, Betz, Shuepp, Kazangee. Conflict Sensitive Journalism: Best practices and Recommendations. Kyiv, ВАІТЕ, 2016. – 118 pages. // БУРОМЕНСКИЙ Михаил, ШТУРХЕЦКИЙ Сергей, БИЛЗ Эмма, БЕТЦ Мишель, ШЮПП Крис, КАЗАНЖИ Зоя. Журналистика в условиях конфликта: передовой опыт и рекомендации: Пособие с рекомендациями для работников СМИ. – К.: «Компания ВАИТЭ», 2016. – 118 с. ISBN 978-966-2310-56-6
6. Cropley, A. J.. Qualitative research methods: A practice-oriented introduction. Bucharest: Editura Intaglio. Updated, revised, and enlarged edition. 2022.
z doi:10.13140/RG.2.1.3095.6888/1
7. Darrow, Siobhan. Flirting with Danger: Confessions of a Reluctant War Reporter. London: Virago Press, 2000. p. 73 ISBN 10: 1860498167
8. Fisk; interview with the author, Belfast, 18 October 1999.
9. Fisk, Robert. Pity the Nation: Lebanon at War, 3rd edition. Oxford: Oxford University Press. 2001. ISBN 0192801309
10. Fisk, Robert. The Great War for Civilisation: The Conquest of the Middle East. London: Harper Perennial. 2006 ISBN 1841150088
11. Geertz, C. The interpretation of cultures. New York, NY: Basic Books. 2000 ISBN: 0465093558
12. Gitlin, Tod & Hallin, Daniel. The Gulf War as Popular Culture and Television Drama', in Bennett, Lance & Paletz, David (eds.) Taken by Storm. The Media, Public Opinion, and U.S. Foreign Policy in the Gulf War. Chicago: The University of Chicago Press. 1994. DOI: 10.1080/08821127.1996.10731861
13. Gowing, Nik. Diplomatic Editor, BBC World; interview with the author, London, 28 November 1999.

14. Herr, Michael. Dispatches. London: Picador. 1978. ISBN 10: 0330255738 / ISBN 13: 9780330255738
15. Hilsom, Lindsey. Diplomatic Editor, Channel 4 News; interview with the author, London, 26 October 1999.
16. Holstein, J. A. & Gubrium, J. F. The active interview. Thousand Oaks, CA: Sage. , s. 25. 2015 ISBN 978-0803958951
17. Howard, Ross. Conflict sensitive Journalism. IMS and IMPACS. Denmark. 2004. ISBN 87-989502-0-7
18. Jorgensen, D. L. Participant observation. Newbury Park, CA: Sage. 1989. ISBN 0-8039-2876-9
19. Jukl, M. Ženevské umluvy, obyčej a zásady humanitárního práva. Český červený kříž, 2020, ISBN 978-80-87729-31-1
20. Knapper, C. K. & Cropley. A. J. Interpersonal factors in driving. International Review of Applied Psychology, 29, 415-438. 1980
21. Laity, Mark. Interview with the author, London, 18 November 1999.
22. Lawrence, Anthony. A Foreign Correspondent. London: Allen and Unwin. 1972. ISBN-10 : 0049150227
23. McLaughlin, Greg. The War Correspondent. Fully updated second edition. Pluto Press. 2016 ISBN 978 1 7837 1758 3 PDF eBook
24. Nicholson; interview with the author, Surrey, 25 October 1999.
25. O'Kane; telephone interview with the author, 29 February 2000.
26. Pilger; telephone interview with the author, 4 February 2000.
27. Simpson; telephone interview with the author, 9 December 1999.
28. Steele. War Junkie: One Man's Addiction to the Worst Places on Earth. London: Transworld Publishers. 2002 ISBN-10 : 0552149845
29. 'Tales From the Gulf ', The Late Show, BBC2, 19 July 1991.
30. Thomson, Alex; interview with the author, London, 29 November 1999.
31. Urban; interview with the author, London, 25 October 1999

Elektronické zdroje

32. Blair, John(dir.), 'Dying to tell a story', Reporters at War, Vol. 1, True Vision Films, 2003

33. Carnegie, David, How To Win Friends and Influence People. New York: Simon and Schuster. 1981. Dostupné z https://images.kw.com/docs/2/1/2/212345/1285134779158_htwfaip.pdf
34. Cheeley, Brant, "Misinformed but Well Meaning: "Ethnic Cleansing" and United States Newspaper Coverage of the Bosnian War From 1992-1995" (2019). Student Theses, Papers and Projects (History). 269. Dostupné z <https://digitalcommons.wou.edu/his/269>
35. ŽENEVSKÉ ÚMLUVY O OCHRANĚ OBĚTÍ OZBROJENÝCH KONFLIKTŮ ze dne 12. srpna 1949. Dostupné z https://www.cervenyriz.eu/files/files/cz/mhp_knihovna/zenevske_umluvy.pdf
36. 1,668 journalists killed in past 20 years (2003-2022), average of 80 per year. Reporters Without Borders, 2022. Dostupné z <https://rsf.org/en/1668-journalists-killed-past-20-years-2003-2022-average-80-year>
37. Fontana, A. and Frey, J. H. Interviewing: The art of science. In N. K. Denzin and Y. S. Lincoln (Eds.), Collecting and interpreting qualitative materials (pp. 361-374). Thousand Oaks, CA: Sage. 1998 z <https://jan.ucc.nau.edu/~pms/cj355/readings/fontana%26frey.pdf>
38. Shmaraeva, Elena. Politkovskaya killers sentenced, but who hired them? openDemocracy, 2014. Dostupné z <http://opendemocracy.net/od-russia/elena-shmaraeva/who-really-killed-anna-politkovskaya>, consulted July 2014
39. Ukraine: a year of information warfare in numbers. Reporters Without Borders. 2023. Dostupné z <https://rsf.org/en/ukraine-year-information-warfare-numbers>
40. Vyhláška Vrchního Velitele Ozbrojených sil Ukrajiny č.73, 3.3.2022.
41. Novináři potrestáni za natáčení v Chersonu. Skandál?// Журналистов наказали за съемки в Херсоне. Скандал? Deutsche Welle. Dostupné z <https://www.dw.com/ru/zurnalistov-nakazali-za-semki-v-hersone-skandal/a-63775835>